

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nejc Levec

Vpliv kompleksne narave konflikta med Iranom in ZDA na položaj iranske moči v regiji
Perzijskega zaliva

Magistrsko delo

Ljubljana, 2014

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nejc Levec

Mentor:izr. prof. dr. Vladimir Prebilič

Vpliv kompleksne narave konflikta med Iranom in ZDA na položaj iranske moči v regiji
Perzijskega zaliva

Magistrsko delo

Ljubljana, 2014

Zahvala

*Zahvaljujem se mentorju izr. prof. dr. Vladimirju Prebiliču za konstruktivne nasvete in
pripombe,
družinskim članom za pomoč in podporo
in še posebno moji življenjski sopotnici Qianqian za spodbujanje in potrpežljivost.*

Nejc Levec

Vpliv kompleksne narave konflikta med Iranom in ZDA na položaj iranske moči v regiji Perzijskega zaliva

Magistrsko delo obravnava vpliv ameriškega političnega in vojaškega vmešavanja v regijo Perzijskega zaliva na stanje moči Irana med leti 2000 in 2011. Z modelom za merjenje moči države, ki temelji na analizi njene trde in mehke moči, sem tako ugotavljal morebitne spremembe v iranski moči v tem obdobju. V sklopu analize sem ugotovil, da je med leti 2000 in 2011 prišlo do precejšnjega nihanja tako trde kot mehke moči Irana, ki je vsekakor bilo posledica ameriških vojaških invazij na Afganistan in Irak ter splošnega regionalnega vpliva ZDA, zaradi česar se je Iran na podlagi preteklih slabih izkušenj s tujimi silami v regiji čutil varnostno ogroženega. Moč Irana je zlasti po letu 2003 začela strmo naraščati zaradi drastičnega povišanja iranskih vojaških izdatkov in rasti ugleda iranske države, kot akterja, ki politično uspešno kljubuje močnemu regionalnemu vplivu ZDA. Iranska moč je vrhunec dosegla leta 2006, ko je Iran nenadoma sklenil nadaljevati z jedrskim programom, kar je sprožilo ogorčenje in gospodarske sankcije s strani mednarodne skupnosti in povzročilo krčenje iranske trde moči, Iran pa je ob tem začel izgubljati tudi na mehki moči v regiji, saj je zaradi svojih jedrskih ambicij izgubil na ugledu v muslimanskem svetu. V sklopu analize iranske moči sem na koncu ugotovil, da je bila stopnja le-te kljub velikim vzponom in padcem nekoliko višja od tiste iz leta 2000. Izkazalo se je tudi, da je Iran zaradi vmešavanja ZDA vselej užival politično in gospodarsko naklonjenost in podporo Kitajske in Rusije.

Ključne besede: *Perzijski zaliv, Iran, mehka moč, trda moč, ZDA.*

The conflict between Iran and the U.S. and the impact of its complex nature on the position of Iranian power in the Persian Gulf region

This thesis addresses the impact of a U.S. political and military interference in Persian Gulf on Iranian power during 2000 and 2011. As part of the analysis, I have determined possible changes in Iranian power by using a model for measuring country's power based on the analysis of hard and soft power. I have discovered that both Iranian hard and soft power experienced significant ups and downs between 2000 and 2011 which was without a doubt a result of American military invasions on Afghanistan and Iraq as well as general U.S. influence in the region that made Iran feel threatened especially due to its past negative experience with foreign powers in the region. Iran's power namely began to rise after 2003 due to drastic increases of Iranian military expenditures and rising reputation of Iran as a political player who is successfully defying a strong U.S. regional influence. Iranian power peaked in 2006 when Iran suddenly continued its nuclear program and caused outrage within the international community which led to imposing economic sanctions on Tehran and thus decreasing Iranian hard power. Because of the nuclear threat, Tehran also began losing its positive influence in the Muslim world and with it its soft power. Despite the huge ups and downs in the Iranian power, the analysis in the end discovered that Iran was indeed stronger in 2011 compared to 2000. The analysis also showed that Tehran enjoyed political and economic support from China and Russia as a result of U.S. regional interferences.

Key words: *Persian Gulf, Iran, soft power, hard power, USA.*

KAZALO

KRATICE	6
1 UVOD	7
1.1 Relevantnost, pomen in cilji magistrskega dela	9
1.2 Raziskovalna vprašanja	10
1.3 Metode dela	11
2 MOČ V MEDNARODNIH ODNOSIH.....	15
2.1 Realistična teorija.....	15
2.1.1 Ofenzivni realistični pristop	16
2.1.2 Defenzivni realistični pristop.....	16
2.1.3 Pristop racionalnega odvrčanja	16
2.2 Liberalistična teorija.....	17
2.2.1 Mednarodne organizacije.....	17
2.2.2 Mednarodna trgovina in gospodarska soodvisnost	18
2.2.3 Demokratične norme	19
2.2.4 Notranja politika.....	20
2.3 Trda in Mehka moč.....	21
3 ISLAMSKA REPUBLIKA IRAN.....	24
3.1 Zgodovinski vzroki, ki so pripeljali do ambicij Irana.....	24
3.1.1 Strah pred tujo dominacijo.....	24
3.1.2 Iranski nacionalizem	29
3.1.3 Šiitska veja Islama	31
4 POLITIKA ZDA NA BLIŽNJEM VZHODU	36
4.1 Interesi ZDA v regiji	36
4.2 Odnos med ZDA in Iranom po islamski revoluciji leta 1979	38
5 NIHAJOČA ABSOLUTNA MOČ IRANSKE ISLAMSKÉ DRŽAVE.....	42
5.1 Iranska trda moč	42
5.1.1 Vpliv absolutne na relativno trdo moč Irana	54
5.2 Iranska mehka moč.....	56
5.2.1 Afganistan	56
5.2.2 Irak	59
5.2.3 Ostale muslimanske države	60
5.2.4 Iran in dilema zavezništva	63
5.2.5 Rusija in Kitajska	69
6 ZAKLJUČEK.....	73

7 LITERATURA	79
PRILOGA A: ŠTEVILO PREBIVALCEV (V TISOČIH)	91
PRILOGA B: ŠTEVILO URBANEGA PREBIVALSTVA (V TISOČIH).....	92
PRILOGA C: KOLIČINA PORABLJENE ENERGIJE (V TISOČIH TONAH).....	93
PRILOGA Č: KOLIČINA PRIDOBLENEGA JEKLA (V TISOČIH TONAH)	94
PRILOGA D: ŠTEVILO VOJAŠKEGA OSEBJA (V TISOČIH)	95
PRILOGA E: KOLIČINA VOJAŠKIH IZDATKOV (V TISOČIH \$)	96

SEZNAM GRAFOV IN SHEM

Shema 2.1: Temeljni pojmi o moči države.....	23
Graf 5.1: Relativna trda moč Irana.....	44
Graf 5.2: Vojaški izdatki Irana med leti 2000 in 2011.....	46
Graf 5.3: Primerjava relativne trde moči med Iranom in Afganistanom.....	50
Graf 5.4: Relativna trda moč Iraka.....	51
Graf 5.5: Primerjava relativne trde moči med Iranom in Irakom (v %)......	52
Graf 5.6: Primerjava relativne trde moči med najmočnejšimi regionalnimi akterji (v %)......	53
Graf 5.7: Primerjava relativne trde moči med najmočnejšimi regionalnimi akterji.....	54
Graf 5.8: Absolutna trda moč Irana.....	55
Graf 5.9: Število oboroženih napadov v regijah Bližnjega vzhoda in Severne Afrike.....	69

KRATICE

AIOC – *Anglo Iranian Oil Company* (Angleško-iranska naftna družba)

IAEA – *International atomic energy agency* (Mednarodna agencija za jedrsko varnost)

IR – Islamska Republika

ISA – *Iran Sanction Act* (Sankcijski ukrepi proti Iranu)

OZN – Organizacija združenih narodov

OS – Oborožene sile

SZ – Sovjetska zveza

ZDA – Združene države Amerike

1 UVOD

Tematika Irana zadnja leta ponovno stopa v ospredje regionalne in globalne varnostne arhitekture predvsem zaradi spornega jedrskega programa, poleg katerega so se v drugi polovici leta 2011 na podlagi groženj vlade v Teheranu začele pojavljati senzacionalne novice o vojaških sposobnostih Irana po fizičnem zaprtju Hormuške ožine, s čimer bi se resno ogrozilo mednarodno trgovanje z energenti (CNN 2011). Novice, poročila in razne študije so se posvečale predvsem nenadnemu kvalitativnemu in kvantitativnemu razvoju iranske mornarice, ki naj bi bila z vodenjem asimetričnega pomorskega bojevanja sposobna enostransko blokirati pomorski promet čez ožino in pri tem mornariškim oboroženim silam ZDA med posredovanjem povzročiti nemalo preglavic in strateških izzivov (Khan 2010). Postal je jasno, da se je moč Irana v zadnjem desetletju znatno povečala, vendar je mogoče v različnih virih pogrešati poglobljeno analizo temeljnih vzrokov za vzpon moči Irana. Po natančnejšem vpogledu pa je mogoče ugotoviti, da obstaja več dejavnikov, ki so oblikovali in prispevali k rasti iranske moči, a dejstvo, da se je absolutna moč Irana povečala predvsem zaradi prisotnosti in vpliva ZDA v regiji, velja za razširjeno mnenje mnogih raziskovalcev mednarodnih odnosov.

Prevladujoče mnenje Zahodnih držav z ZDA na čelu in večine arabskih držav je, da je t. i. ravnotežje moči veliko jamstvo za varnost in stabilnost v regiji Perzijskega zaliva. Iz tega vidika je ravnotežje moči med Iranom in Irakom zagotavljalo varnost Arabskih držav v Zalivu ter obenem bilo naklonjeno interesom tujih sil, kot so ZDA. Zagovorniki takšnega vidika menijo, da bi mednarodna skupnost po padcu Sadamovega režima v Iraku in po vzponu iranskega regionalnega vpliva in vloge morala poskrbeti za vzpostavitev nove vrste ravnotežja moči, na podlagi katerega bi se omejilo manevrski prostor Irana in s tem ohranilo nujno potrebno regionalno varnost in stabilnost. Potem, ko ameriški administraciji ni uspelo na novo opredeliti položaj povojnega Iraka v smislu novega regionalnega ravnotežja moči, so ZDA skušale same prevzeti to vlogo v regiji. Ameriška prizadevanja za zmanjšanje iranske vloge v smislu novega regionalnega ravnotežja moči so pripeljala do še ene varnostne dileme v regiji Perzijskega zaliva, v okviru katere Teheran in Washington vse od iraške krize iz leta 2003 dalje medsebojno nepretrgoma tekmujeta za uveljavitev in utrditev njunih novih vlog v regiji. Tovrstno tekmovanje oba akterja še bolj razdvaja, saj dejanja in ukrepi, ki glede na mnenje

ZDA krepijo regionalno varnost, po drugi strani v očeh Irana prinašajo negotovost in nestabilnost v regijo Perzijskega zaliva (Barzegar 2008, 48–49).

Nova ameriška globalna strategija, ki je bila oznanjena na začetku leta 2012, določa regiji Bližnjega vzhoda in Azije kot dve temeljni interesni območji za napotitev in nastanitev bodočih ameriških oboroženih sil v tujini. V skladu s temi načrti in strategijo so se ZDA zavezale, da bodo povečale svoje oborožene sile (OS) v Perzijskem zalivu in obenem okrepile OS prijateljskih zalivskih držav, pri čemer naj bi ameriška diplomatska prizadevanja za zaustavitev iranskega jedrskega programa in snovanje možnosti in načrtov v zvezi z morebitnim vojaškim posredovanjem na iranske jedrske objekte veljali za prednostne naloge (Cordesman in drugi 2013, 9).

Močna regionalna prisotnost ZDA v Perzijskem zalivu ima pomemben vpliv tako na celotno regijo, kot tudi na razvoj mednarodnih odnosov v preostalem svetu. Učinki politike in prisotnosti ZDA v regiji usmerjajo tok geopolitičnega ravnotežja na Bližnjem vzhodu in občutno vplivajo na zunanjo politiko in vojaško moč regionalnih držav, kot je Islamska republika Iran (Reich 2003). Vojaška moč Irana, kot edine države z urejeno šiitsko-islamsko oblastjo, se je namreč od leta 2000 dalje tako posredno kot neposredno znatno povečala. Iranske materialne zmogljivosti so strmi vzpon v tem času doživele predvsem na račun občutnega povečanja obrambnega proračuna in krepitve iranskih vojaških sposobnosti (Rahigh–Aghsan 2010). Iran si že vrsto let prizadeva zmanjšati vpliv ZDA v regiji Perzijskega zaliva in se obenem skuša uveljaviti kot dominantna regionalna sila. Oblasti v Teheranu so te cilje v zadnjih letih skušale doseči z nadgradnjo in krepitvijo lastnih ofenzivnih in defenzivnih vojaških zmogljivosti, ki Washingtonu in ostalim morebitnim političnim nasprotnikom Teherana predstavljajo določeno mero konvencionalne vojaške, jedrske, raketne in asimetrične grožnje, Teheran pa za realizacijo lastnih interesov vselej izkorišča tudi stalno prisotni konflikt med Izraelom in arabskim svetom, s čimer skuša diskreditirati prisotnost ZDA v regiji in razširiti ter utrditi svoj vpliv v skupnostih, ki nasprotujejo politiki in regionalnemu vplivu ZDA (Cordesman in Wilner 2011).

1.1 Relevantnost, pomen in cilji magistrskega dela

Izbrana tema je tako relevantna, saj se zdi, da je stalno napeti odnos med ZDA in Iranom generator rasti moči islamske države Iran. V sklopu te naloge se bom tako posvetil raziskovanju sprememb moči Irana – tako v smislu njegovih materialnih zmogljivosti kot diplomatskih sposobnosti ter dokazovanju korelacije med političnimi in vojaškimi potezami ZDA v regiji. Bistveni cilj raziskovanja bo analiza in prikaz, vzpona absolutne moči Irana po letu 2000 kot posledice občutnega političnega in vojaškega vmešavanja ZDA v regijo Perzijskega zaliva in s tem napetih ter zapletenih mednarodnih odnosov med Teheranom in Washingtonom, pri čemer bo v ospredju analiza političnih odzivov Irana na ključne ameriške poteze v regiji Perzijskega zaliva po letu 2000. V sklopu primarnega cilja bodo sekundarni cilji magistrskega dela pojasnitev temeljnih zgodovinskih in družbenih vzrokov, ki so pripeljali do današnjih političnih in vojaških ambicij Irana v regiji Perzijskega zaliva; analiza in prikaz t.i. mehke in trde moči Irana in njune občutljivosti na potek dogodkov v mednarodnih odnosih; analiza in prikaz interesov ter politike ZDA v Perzijskem zalivu in; identifikacija ostalih morebitnih regionalnih akterjev, ki tako ali drugače vplivajo na trdo in mehko moč Irana.

Izbrana tema je konec koncev relevantna tudi zaradi dejstva, da se v Sloveniji o tematiki še vedno (pre)malo piše, čeprav gospodarske posledice stanja v regiji Perzijskega zaliva zaradi vključenosti Slovenije v globalni gospodarski in politični sistem občutimo tudi Slovenci. Stabilnost Perzijskega zaliva je za globalno gospodarstvo kritičnega pomena, saj čez Hormuško ožino vsak dan potuje okoli 40 odstotkov svetovne nafte, najožja točka ožine pa je široka le 21 morskih milj, zaradi česar je s pomočjo ustreznih vojaških ali drugih sredstev ni težko zapreti (Haghshenass 2008). Nesoglasja med ključnimi regionalnimi akterji lahko hitro pripeljejo do novih oboroženih konfliktov, podobnih tistim v Afganistanu in Iraku, ki bi zopet prinesli na tisoče žrtev in določeno stopnjo uničenja. Iran je vse do danes s svojo retoriko namreč že mnogokrat opozoril, da se bo v primeru pretiranega vmešavanja v njegove interese ali zlonamernih provokacij s strani ZDA ali kakšne druge države maščeval z vojaškim posredovanjem v ožini in tako varnostno ogrozil vsakodnevni pretok nafte, s čimer bi spravil zahodni svet (Evropo in ZDA) na kolena, sam pa bi po drugi strani tvegala morebitne vojaške protiukrepe s strani ZDA (Bhalla 2011).

1.2 Raziskovalna vprašanja

Ameriški vojaški operaciji v Afganistanu in Iraku sta dodobra pretresli regijo Bližnjega vzhoda in verjetno za vedno spremenili tako ravnotežje moči kot potek mednarodnih odnosov v Perzijskem zalivu. S tem, ko so ZDA vojaško porazile dva tradicionalna nasprotnika Irana, režim Sadama Huseina v Iraku in talibanski režim v Afganistanu, se je v očeh Irana v regiji nenadoma pojavila nova grožnja obstoju islamske države Iran. Teheran se je namreč v razmiku zgolj dveh let znašel skorajda popolnoma obkrožen z ameriškimi oboroženimi silami, ki so v primerjavi z vojaškimi zmogljivostmi Sadamovega Iraka in Talibanov v Afganistanu tehnološko naprednejše, močnejše in veliko bolje organizirane (Hahn 2005). Ameriškimi mornariškimi silam nastanjenim v Perzijskem zalivu so se namreč pridružile še ameriške kopenske sile, ki so po porazu režimov v Afganistanu in Iraku tam ostale v vlogi okupacijskih sil in, gledano z geografskega vidika, skorajda sklenile obroč okoli sosednjega Irana. Nenadne ameriške okrepitve Teheranu, ki je z ZDA v napetih odnosih vse od islamske revolucije iz leta 1979 dalje, niso predstavljale samo eksistenčne grožnje, ampak so resno ogrozile tudi iranski jedrski program in iranske načrte širjenja lastnega vpliva v regijo Perzijskega zaliva (Reich 2003). Pritisk in geostrateške težnje Irana so bile v času ameriške invazije na Afganistan in Irak že dokaj očitne. Iran namreč skuša v eni izmed energetsko najbogatejših svetovnih regij na račun sunitov, ki na območju arabskega polotoka prevladujejo vse od 16. stoletja dalje, preurediti razmerje moči v prid perzijski državi in šiitom širom regije ter na ta način med drugim doseči tudi nadzor nad regionalnimi energetskimi viri. Tovrstne načrte so s svojo okrepljeno regionalno prisotnostjo ogrozile ZDA, ki kljub umiku svojih vojaških sil iz Iraka konec leta 2011 vse do danes v tej državi z namenom protiuteži Iranu še vedno ohranjajo močno diplomatsko prisotnost, v regiji pa predvsem s pomočjo močnih zračnih in pomorskih sil zagotavljajo nemoteno mednarodno trgovanje s surovo nafto (Bhalla 2011). Na podlagi navedenih dejstev se poraja vprašanje, ali je morda ravno vojaška invazija ZDA na Afganistan in Irak sprožila povod za spremembe iranske absolutne moči. Zato me bo skozi raziskovanje tako vodilo raziskovalno vprašanje: *ali je invazija oboroženih sil ZDA na Afganistan in Irak povzročila občutno povečanje absolutne moči Irana?*

Diplomatska podpora Iranu s strani drugih muslimanskih držav in skupnosti v regiji se je skozi čas postopoma zmanjševala. Izgubo podpore gre najverjetneje pripisati iranskemu programu bogatenja urana in posledičnega strahu pred razvojem in izgradnjo morebitnega

iranskega jedrskega orožja. Glede na varnostno dilemo, ki je bistvo odnosov med državami Bližnjega vzhoda, je to stanje možno razložiti s pomočjo teorije o dilemi zavezništva (Lawson 2007, 33–34). Medtem ko zmerna agresivna politika Irana v obliki njegovih povečanih vojaških zmogljivosti pri potencialnih zaveznikih dosega naklonjenost, iranski jedrski program v očeh ostalih držav v regiji ali drugod po svetu predstavlja nepotrebno sovražno politično držo, kar spodjeda podporo Iranu (Lawson 2007, 33–34). In medtem ko ostale države v regiji na Iran čedalje bolj gledajo kot na grožnjo in ne morebitnega zaveznika, sta Kitajska in Rusija zlasti po ameriški invaziji leta 2001 in 2003 povečali svojo podporo Iranu v obliki dobave in donacij orožja, razvojnih programov in diplomatske podpore v Organizaciji združenih narodov (Simpson 2010, 64). *Ali Iran uživa naklonjenost teh dveh akterjev ravno zaradi dejstva, da so njihov skupni tekmelec ZDA*, bo moje drugo raziskovalno vprašanje.

1.3 Metode dela

Izdelava magistrske naloge bo temeljila na družboslovnih metodah raziskovanja. Relevantni viri, ki sem jih zbral za namen raziskovanja tematike, so v veliki meri sekundarni in vsebujejo monografije, raziskovalna dela, statistične baze podatkov, družboslovne raziskave in znanstvene članke različnih avtorjev (univerzitetni profesorji, raziskovalci v okviru fakultet in družboslovnih inštitutov, politiki, raziskovalni novinarji, predstavniki mednarodnih ali nevladnih organizacij, nekdanji obveščevalci, verski voditelji, *itd.*), ki se ukvarjajo s tematiko geopolitike, mednarodnega miru, varnosti in odnosov ter razmerjem moči na Bližnjem Vzhodu. Pomemben del virov so tudi spletne strani mednarodnih in nevladnih organizacij ter nacionalnih institucij ZDA, Izraela, Pakistana, Irana, *itd.*

Izdelava magistrske naloge bo obsegala dva dela. V prvem delu naloge bom z deskriptivno metodo na podlagi realistične in liberalistične teorije o mednarodnih odnosih pojasnil osnovne pojme, kot je moč v mednarodnih odnosih. Z metodami analize, interpretacije, deskripcije in z zgodovinsko metodo bom nato analiziral in prikazal temeljne zgodovinske razloge, ki so pripeljali do ambicij sodobnega Irana in, politiko ter interese ZDA na Bližnjem vzhodu, kjer bom izpostavil tudi odnos med ZDA in Iranom po islamski revoluciji iz leta 1979. Z metodama analize in deskripcije bom glede na relevantnost izpostavil tudi ostale akterje

Perzijskega zaliva in Bližnjega vzhoda, kamor sodijo tako suverene države, kakor tudi lokalna in regionalna uporniška gibanja.

V drugem delu naloge bom na podlagi ugotovljenih dejstev analize iz prvega dela naloge analiziral, kako se je absolutna moč Irana v odziv na politiko ZDA v regiji spreminjala skozi čas med leti 2000 in 2011. Absolutno moč bom po vzoru realistične (Morgenthau 1993, 11–12) in liberalistične (Nye S. Jr. 2011) teorije o moči države razdelil na trdo in mehko moč. Pri merjenju trde moči bom na podlagi kvantitativne metode uporabil model za merjenje materialnih zmogljivosti držav, ki vključuje enačbo imenovano *Composite Index of National Capability* – CINC (Kadera in Sorokin 2004, 213–215):

$$\text{CINC}_x = \frac{\text{TPR} + \text{UPR} + \text{ISR} + \text{ECR} + \text{MPR} + \text{MER}}{6}$$

Enačba¹ sloni na predpostavki, da je pri merjenju trde moči neke države potrebno vzeti v ozir 6 elementov: prebivalstvo (v tisočih); urbano prebivalstvo (v tisočih); količina pridobljenega jekla v tisočih tonah; poraba energije v tisočih tonah; vojaški izdatki v tisočih \$; in vojaško osebje v tisočih (Kadera in Sorokin 2004, 213–215).

Določitev zgolj absolutne trde moči Irana ni dovolj, saj je v skladu s cilji naloge potrebno ugotoviti, v kolikšni meri se je trda moč Irana spreminjala v primerjavi s trdo močjo ostalih regionalnih akterjev. Pri tem vprašanju si bom pomagal s primerjalno metodo, s katero bom primerjal materialne zmogljivosti Irana z vsoto materialnih zmogljivosti regionalnih držav (Savdska Arabija, Turčija, Bahrajn, Irak, Katar, Kuvajt, Sirija, Libanon, Jordanija, Izrael, Oman, Jemen, Združeni arabski emirati, Turkmenistan, Afganistan in Pakistan). Primerjava bo temeljila na enačbi za merjenje relativne trde moči – *Regional Composite Index of National Capability* (RCINC), kjer "C" pomeni država in "R" regija:

¹ Pri čemer je x – leto, TPR – *Total Population Ratio* (št. prebivalstva države), UPR – *Urban Population Ratio* (št. urbanega prebivalstva države), ISR – *Iron Steel Ratio* (količina pridobljenega jekla), ECR – *Energy Consumption Ratio* (količina porabljene energije), MER – *Military Expenditure Ratio* (vojaški proračun države), MPR – *Military Personnel Ratio* (št. vojaškega osebja države), (Kadera in Sorokin 2004, 213–214).

$$RCINC_x = \frac{\frac{CTPR}{RTPR} + \frac{CUPR}{RUPR} + \frac{CISR}{RISR} + \frac{CECR}{RECR} + \frac{CMPR}{RMPR} + \frac{CMER}{RMER}}{6}$$

V tem delu naloge bom tako uporabil kvantitativno metodo, saj se bom pri analizi in primerjavi materialnih zmogljivosti Irana z zmogljivostmi njegovih neposrednih sosed in ostalih regionalnih držav naslanjal na dokaj obsežne statistične podatke, s čimer bom skušal ugotoviti morebitne spremembe v iranski relativni trdi moči, ki je relativna na skupno trdo moč regionalnih akterjev. Statistični podatki za izračune bodo pridobljeni s spletnih statističnih baz, kot so World Bank; SIPRI Military Expenditure Database; Military balance. Pridobljene izračune bom strnil in prikazal s pomočjo grafičnih orodij, na podlagi česar bom nato z metodo interpretacije analiziral vzpone in padce materialnih zmogljivosti Irana ter vzroke (aktivnosti ZDA v regiji), ki so pripeljali do nihanja relativne trde moči Irana.

Pri merjenju mehke moči Irana bom analiziral ključne faktorje, ki glede na liberalistično teorijo določajo stopnjo mehke moči v mednarodnih odnosih. Ti faktorji so: narodna kultura, politične vrednote, in zunanja politika poljubne države (Nye S. Jr. 2006). Pri analizi mehke moči Irana se bom zanašal pretežno na uporabo metode kvalitativne analize, a bo kvantitativna metoda zaradi lažjega utemeljevanja in prikaza določenih spoznanj analize tudi v tem delu še vedno aktualna.

V skladu s tem bom najprej analiziral, kako so politične spremembe Teherana, kot odgovor na politiko ZDA, vplivale na stopnjo vpliva Irana v muslimanskih državah in na odnose med njimi ter, ali je nenadna sprememba iranske politike pri muslimanskih državah naletela na podporo, ali pa je vzbudila previdnost in strah. Pri tem se bom zanašal na opravljene javnomnenjske raziskave o vplivu Irana in ZDA v regiji Bližnjega vzhoda, ki so jih določene profesionalne javnomnenjske organizacije² izvajale na vzorcu anketiranih prebivalcev širom sveta v obdobju po ameriških vojaških invazijah na Afganistan in Irak. Ugotovitve v tem podglavju bodo nato uporabljene v okviru teoretičnega pristopa Lawsonove dileme

² Med te organizacije sodijo GlobeScan (2006), International Republican Institute (2006) in Global attitudes project (2011), katere so v Bližnje-vzhodnih državah v obdobju med leti 2006 in 2011 izvedle javnomnenjske raziskave, s katerimi so želele ugotoviti splošno podporo Iranu in ZDA. Javno-mnenjske raziskave so v vsaki državi zajele določen vzorec naključnih anketirancev, med katerimi so bili predstavniki večinskih družbenih in verskih skupnosti (Šiiti, Suniti) neke preučevane države.

zavezništva, s pomočjo katerega bo mehka moč Irana lažje prikazana in utemeljena. Za konec se bom dotaknil tudi vprašanja, kako politika ZDA vpliva na tok mednarodnih odnosov med Iranom in ameriškimi političnimi tekmicami, kot sta Kitajska in Rusija. To vprašanje bom utemeljeval s pomočjo analize in interpretacije sekundarnih virov, v sklopu katerih bodo analizirani relevantni članki, javne objave in izsledki izvedenih javnomnenjskih raziskav. V sklepnem delu bom z deskriptivno metodo poudaril temeljne ugotovitve in odgovoril na uvodoma postavljeni raziskovalni vprašanji.

2 MOČ V MEDNARODNIH ODNOSIH

Zahod sveta ni osvojil s pomočjo naprednih idej, vrednot ali vere, temveč ga je osvojil s premočjo v uporabi organiziranega nasilja. Zahodnjaki to dejstvo pogosto pozabijo; ne-zahodnjaki nikoli ne pozabijo (Huntington 1996).

2.1 Realistična teorija

Ko razmišljamo o uporabi moči v mednarodnih odnosih, so konstruktivisti mnenja, da so odnosi med državami odvisni od njihove medsebojne percepcije, medtem ko realistična teorija pravi, da so odnosi med državami definirani na podlagi nivojev moči, katera izhaja iz vojaških in gospodarskih zmogljivosti posamezne države (Booth 1991, 528). Boj za moč in prevlado med suverenimi državami je za realistično teorijo osrednja tematika v mednarodnih odnosih. Klasični realisti, kot je Hans Morgenthau, so verjeli, da so suverene države imele slo po dominaciji nad drugimi državami, kar je pripeljalo do vojne in uporabe sile v mednarodnih odnosih (Morgenthau 1993, 8). Po drugi strani pa so neorealisti s Kennethom Waltzom na čelu verjeli, da je imel obstoječi mednarodni sistem veliko več vpliva na mir in vojno. V svojih raziskavah in delih so se osredotočali bolj na varnost kot pa na moč. Waltz je trdil, da je mednarodni sistem sestavljen iz določenega števila velikih sil, izmed katerih se vsaka trudi preživeti. Takšne razmere naj bi pri manjših silah namesto zatekanja k oboroževalni tekmi raje vzbudilo slo po tvorjenju ravnotežja moči proti močnejšim tekmečem (Walt 1998, 36). Waltzova trditev, da je bipolarno ravnotežje moči v primerjavi z multipolarnim bolj stabilno ravno zaradi koncepta ravnotežja sil med šibkejšimi državami, se občutno razlikuje od Morgenthau-jevih klasično-realističnih pogledov na ravnotežje moči (Walt 1998, 38).

Pogledi in argumenti osrednje klasične realistične teorije, ki trdijo, da države delujejo kot suverene entitete v mednarodnih odnosih in kot takšne želijo prevladovati nad drugimi državami, bi lahko podali razlago, zakaj se države ob zaznavanju neizbežne grožnje lastni varnosti zatekajo k uporabi vojaške sile. Grožnja neizbežnega napada je potemtakem za državo odločilni dejavnik, da se bo ta zatekla k uporabi sile in na ta način preprečila agresijo in napad proti njej (Litwak 2002, 58).

2.1.1 Ofenzivni realistični pristop

Države glede na pristop ofenzivnih realistov, kot je Fiammenghi, neprestano iščejo možnosti povečanja lastne moči, s čimer bi si zagotovile lastno varnost in so za ohranitev svojega položaja v mednarodnih odnosih celo pripravljene uporabiti silo. Ofenzivni realisti se strinjajo tudi s trditvijo, da bodo države z močnim položajem v mednarodni skupnosti še naprej krepile lastne zmožnosti in moč z namenom, da bodo svoj močan položaj obdržale. Proti močni državi, ki svoje vojaške zmogljivosti krepí tako rekoč iz dneva v dan, bodo šibkejšé države s krepitvijo lastnih vojaških zmogljivosti vzpostavile ravnotežje sil. Ofenzivni realisti tudi trdijo, da uporaba sile proti nasprotniku lahko predstavlja prednosti za državo, ki v neki regiji želi ohraniti status quo (Fiammenghi 2011, 129–132). Z drugimi besedami, države kršiteljice mednarodne pogodbe o neširjenju jedrskega orožja s svojimi načrtnimi dejanji želijo obrniti regionalno ravnotežje moči v svoj prid in na ta način ogroziti status *quo*. Ostale regionalne države bi z namenom ohranitve statusa *quo* uporabile silo proti državi kršiteljici.

2.1.2 Defenzivni realistični pristop

Defenzivni realisti na drugi strani trdijo, da povečanje vojaških zmogljivosti državi ne prinese močnejšega položaja v mednarodni skupnosti, saj bodo države nasprotnice takšen razvoj uravnotežile s povečanjem lastnih oboroženih sil, kar pripelje do oboroževalne tekme (Fiammenghi 2011, 231). Defenzivni realisti verjamejo, da se močne države zatečejo k vojni zato, ker interesne skupine znotraj teh močnih držav ob zaznavanju grožnje pretiravajo in obenem precenjujejo učinkovitost lastnih oboroženih sil (Walt 1998, 40). Odločilni dejavnik za uporabo sile je glede na teorijo defenzivnih realistov torej zaznavanje grožnje in ne grožnja statusu *quo*.

2.1.3 Pristop racionalnega odvráčanja

Koncept racionalnega odvráčanja je temelj strategije, s katero skuša neka država z grožnjo o vojaških povračilnih ukrepih prepričati nasprotnika, da bodo stroški uporabe vojaške sile večji od koristi. Močan odvráčajóó učinek jedrskega orožja je jasen, a bo svoj namen dosegel samo v primeru, da nasprotnik grožnjo dejansko prepozna za kredibilno (Huth in Gelpi 1993, 611). Vendar pa so teroristične skupine in odpadniški državni režimi po koncu hladne vojne spremenili paradigmo in osnovna pravila politike odvráčanja. Teroristične skupine in

odpadniške države so glede na t. i. *Bushevo* doktrino vojaško neodvračajoče (Delahunty in Yoo 2009, 851–852). Poleg tega je glede na teorijo odvrčanja ena izmed težav odpadniških držav v tem, da imajo te entitete nepredvidljive voditelje z neznano stopnjo sprejemljivega tveganja. Tovrstno negotovost bi odpadniške države lahko izrabile in s pretvarjanjem, da so vojaško neodvračajoče, ogrozile druge države (Smith 2003, 178). Smith ugotavlja tudi, da bodo odpadniške države orožje za množično uničevanje uporabile za prevlado v regionalnem konfliktu na način, da bodo grozile z njegovo uporabo bodisi z namenom, da bi se ognile konvencionalnemu spopadu, ali z namenom asimetričnega odvrčanja nasprotnika. Avtor pri tem kot primer navaja konflikt med Izraelom in Iranom. Iran bi namreč s svojim jedrskim orožjem po vsej verjetnosti skušal odvrčati Izrael pred (preventivnimi) vojaškimi napadi, pri čemer bi grožnjo potencialnega jedrskega orožja uporabil v kombinaciji z iranskimi asimetričnimi grožnjami, ki jih predstavljajo šiitske regionalne zavezniške skupine (Hezbollah) ob izraelskih državnih mejah. Tovrstna strategija odvrčanja bi seveda bila učinkovita samo v primeru, da nasprotnik sprejme status *quo* (Smith 2003, 176–182).

2.2 Liberalistična teorija

Liberalistična teorija v primerjavi z realistično ponuja še več raznolikih pogledov, med katerimi najbolj izstopajo tri različice, ki v mednarodnih odnosih poudarjajo vlogo mednarodnih organizacij, mednarodne trgovine in ekonomske soodvisnosti ter skupnih demokratičnih norm. V razpravi o možnostih za mir in sodelovanje med državami so ti trije vidiki napram realizmu veliko bolj optimistični. Liberalni teoretiki namreč verjamejo, da vključenost držav v mednarodne organizacije, proste trgovinske sporazume in gospodarsko soodvisnost ter skupne demokratične procese in ideje znatno poveča perspektivnost miru v mednarodnih odnosih.

2.2.1 Mednarodne organizacije

Neoliberalni institucionalizem je v določenih pogledih v osnovi podoben realistični miselnosti. Priznava namreč, da so anarhija, negotovost in varnostne dileme resnične težave, na katere so države močno občutljive (Sorensen 2006, 108). Priznava tudi, da so materialna oziroma fizična moč in zmogljivosti v nasprotju z vrednotami in ideologijo za državo najpomembnejši. A neoliberalni institucionalizem pravi, da je izzive, s katerimi se realizem ni

uspeh spoprijeti, možno premagati z vključenostjo držav in državnih sektorjev v sistem mednarodnih organizacij. Liberalisti menijo, da so ravno mednarodne organizacije sposobne izboljšati negativne učinke varnostne dileme, zmanjšati stopnjo negotovosti in vzpostaviti nekakšen red v mednarodnih odnosih. To jim uspeva s pomočjo vodenja forumov, na katerih sta sporazumevanje in komunikacija med državami bolj transparentna in na katerih pride do strinjanja glede pravil, ki strukturalizirajo in kreirajo vedenje držav. Mednarodne organizacije so lahko formalne organizacije, kot so Združeni narodi, ali sporazumi in dogovori, kot je recimo Sporazum o neširjenju jedrskega orožja (Sorensen 2006, 109–111).

Blagodejni učinki, ki jih imajo mednarodne organizacije na širšo okolico in skupnost, so očitni. Sporazum o neširjenju jedrskega orožja, ki vzpostavlja vrednote in pričakovanja, da države ne bodo razvijale in gradile jedrskega orožja, s svojim obstojem v mednarodni skupnosti zmanjšuje stopnjo negotovosti na tem področju in preprečuje jedrske varnostne dileme ter oboroževalne tekme. Negotovosti seveda ne odpravlja popolnoma, kakor tudi ne zagotavlja, da se posamezne države vseeno ne bodo posvečale razvoju in gradnji lastnega jedrskega orožja. A kljub temu ustvarja mehanizme, ki posameznim državam tovrstna dejanja močno otežujejo (Keohane 1993, 270–272). Ti mehanizmi vključujejo med drugim inšpekcije in varovala (*Safeguards*) Mednarodne agencije za jedrsko varnost (IAEA), kazni za kršitve v obliki sankcij ter močan politični pritisk s strani skupnosti članic Sporazuma o neširjenju jedrskega orožja, ki podpirajo cilj in svetost sporazuma oziroma institucije. Druge institucije (kot so recimo OZN) poleg pravil, ki urejajo in omejujejo vedenje akterjev v mednarodnih odnosih ter vzpostavljajo njihovo predvidljivost, nudijo tudi dejanski prostor, kjer se diplomati posameznih držav lahko medsebojno sporazumevajo, si izmenjujejo informacije, nakazujejo na namere, berejo drug drugega in s tem splošno zmanjšujejo stopnjo negotovosti v anarhičnem svetu. Mednarodne organizacije tako predstavljajo sklope implicitnih in eksplicitnih načel, norm, pravil in odločevalnih procesov, okoli katerih se krešejo pričakovanja državnih akterjev (Keohane 1993, 270–273).

2.2.2 Mednarodna trgovina in gospodarska soodvisnost

Primarna ideja tega pogleda liberalne teorije je, da sta vključenost v proste mednarodne trgovske sporazume in ekonomska neodvisnost v največjem interesu držav, saj ta dva faktorja povečujeta tako stopnjo blaginje in bogastva kot tudi splošne varnosti v mednarodnih odnosih

(Copeland 1996). Norman Angell je v svojem delu že leta 1913 prepoznal, da je vojna kot taka daleč od najbolj učinkovitega sredstva za doseganje moči, bogastva in varnosti (Angell 1913, 42–43). Bistvo njegove ideje je, da je nemogoče uničiti ljudstvo in njihova sredstva brez, da bi uničili tudi bogastvo, katerega želi mednarodni akter pridobiti z vojno. Njegove nadaljnje ugotovitve so, da sta internacionalizacija in soodvisnost mednarodne skupnosti vojno naredili za neprofitno, ter da redni in stalni dohodki z naslova korporacij in mednarodne blagovne menjave močno prekašajo "vojni plen", ki bi ga imperiji pridobili z vojaško agresijo (Angell 1913, 31–46).

Liberalisti so idejo, da ugodnosti trgovanja presegajo ugodnosti vojne, samo še okrepili, saj naj bi ta zlasti v časih po koncu Druge svetovne vojne še kako veljala za pravilno. Tehnološki in industrijski razvoj je namreč skupaj z razvojem uničevalnega jedrskega orožja vojno naredil za tako nevarno in uničevalno, kot še nikoli prej v zgodovini človeštva. A napredki v tehnologiji in industriji so obenem povečali tudi dobičke na račun prostega globalnega trgovanja in soodvisnosti držav do stopnje, kakršne svet do tedaj še ni videl (Rosecrance 1986, 23–6). Glede na idejo avtorja je glavni cilj modernih držav prosta izmenjava dobrin in trgovanje. Država pri zasledovanju in doseganju teh ciljev ne potrebuje velikega prebivalstva, obširnega zemljišča ali oboroženih sil. Uspešna država namesto tega raje vlaga v razvoj tehnologije in se specializira za učinkovito mednarodno trgovanje, kar ji v soodvisnem svetu odpira lepe možnosti za akumulacijo bogastva na miren način (Rosecrance 1986, 24).

2.2.3 Demokratične norme

Teorija t.i. demokratičnega miru je najverjetneje najbolj prepoznavna med liberalističnimi pogledi. Glavna ideja te teorije je, da se demokratične države ne vojskujejo z drugimi demokratičnimi državami in da bolj demokratični svet pomeni višjo stopnjo varnosti v mednarodnih odnosih. Teorija "demokratičnega miru" je sestavljena iz dveh glavnih idej. Prva in najenostavnejša ideja pravi, da je vojna pogosto neskladna z liberalno-demokratičnimi vrednotami. Demokratične države se druga z drugo ne vojskujejo, saj tovrstno početje v demokratičnem svetu z etičnega in moralnega vidika velja za napačno. Drugič, sama struktura neke demokratične vlade je osnovana tako, da državnim voditeljem otežuje vojskovanje. Demokratični voditelji se morajo v nasprotju z diktatorji skozi ves čas svojega mandata soočati z vladnimi mehanizmi nadzora, za svoja politična dejanja potrebujejo določeno

stopnjo podpore javnosti, pomisliti pa morajo tudi na posledice svojih odločitev v času volitev. Demokratične države naj bi veljale za bolj miroljubne države ravno zaradi vrste omejitev, ki ves čas spremljajo demokratično izvoljene voditelje (Owen 1994, 87–89).

Liberalne ideje in vrednote so začetno izhodišče za državo, ki se spogleduje z demokracijo. Te ideje in vrednote vodijo do liberalno-demokratičnih političnih struktur (kot je recimo demokratična vlada), ki sproducirajo prijateljsko zunanjo politiko do drugih liberalnih in demokratičnih držav. Tovrstne ideje in vrednote morda res zmanjšujejo možnosti vojne med liberalnimi demokracijami, a prepletenost teh idej in vrednot z demokratičnimi postopki odločanja lahko po drugi strani spodbuja konflikt med demokratičnimi in nedemokratičnimi državami (Owen 1994, 96). Javnost neke liberalne demokracije lahko zlahka postane napadalna. Vročica vojne lahko zagradi tako volivce in člane parlamenta, kot tudi člane kabineta voditelja države. Takšne sile in pritisk javnega mnenja in političnih elit lahko liberalno demokracijo namesto stran od vojne pahnejo v vojno; še posebej z državo, ki krši liberalno-demokratične vrednote (Owen 1994, 98).

2.2.4 Notranja politika

Nobeden izmed treh obravnavanih pogledov liberalistične teorije izrecno ne zavrača ideje, da je država temeljni akter v mednarodni skupnosti. Moravcsik, eden izmed liberalističnih mislecev, se v svojem delu loti ravno tega vprašanja, kjer trdi, da so najpomembnejši akterji v mednarodni skupnosti posamezniki in skupine – in ne države (Moravcsik 1997, 516). Ti posamezniki in skupine so razumski akterji, ki niso naklonjeni pretiranemu tveganju. Njihove politične preference in interesi so načeloma v konfliktu s preferencami in interesi ostalih akterjev znotraj skupne države in družbe. Ti raznoliki akterji (vplivni posamezniki, politične stranke, interesne skupine, komercialne ali birokracijske organizacije, itd.) v domači politični areni tekmujejo drug z drugim za prestiž in zunanje-politična drža države v mednarodni skupnosti je odvisna od preferenc, identitet in interesov zmagovalcev notranjega boja za politično oblast (Moravcsik 1997, 517).

Splošni interesi države so na podlagi teh vidikov težko opredeljivi, saj si države za moč in varnost ne prizadevajo samodejno, tako kot pravi realistična teorija, niti si ne prizadevajo doseči določene stopnje gospodarskega bogastva ali skupnih družbenih norm in vrednot, ki jih

zagovarjajo nekatere druge liberalistične teorije. Notranje politične preference lahko vključujejo več vrst. Lahko so tako ideološke in normativne kot praktične in materialne. Da bi lahko razumeli obnašanje neke države, oziroma, da bi lahko predvideli njeno možno obnašanje v prihodnosti, moramo pod drobnogled najprej vzeti dinamike in boje znotraj notranje politike te države (Moravcsik 1997, 518–519). Ko politika države družbenih preferenc ne odraža več v zadostni meri, se podpora vladi zmanjša. Državni voditelj mora v primeru padanja podpore njegovi vladi nato izvesti ukrepe, ki bodo popravili trenutno politiko vodenja države. V praksi bi to pomenilo, da ko državni voditelji začenjajo izgubljati podporo javnosti, recimo zaradi nezmožnosti zaznavanja zunanje grožnje državni varnostni, so se sposobni zateči k uporabi ekstremnih sredstev. Za povrnitev zaupanja v državno varnost in s tem javne podpore ter podpore vplivnih družbenih akterjev znotraj države tako v mednarodnem konfliktu ali ob morebitnem kršenju načel o neširjenju jedrskega orožja proti državi kršiteljici uporabijo silo (Moravcsik 1997, 523).

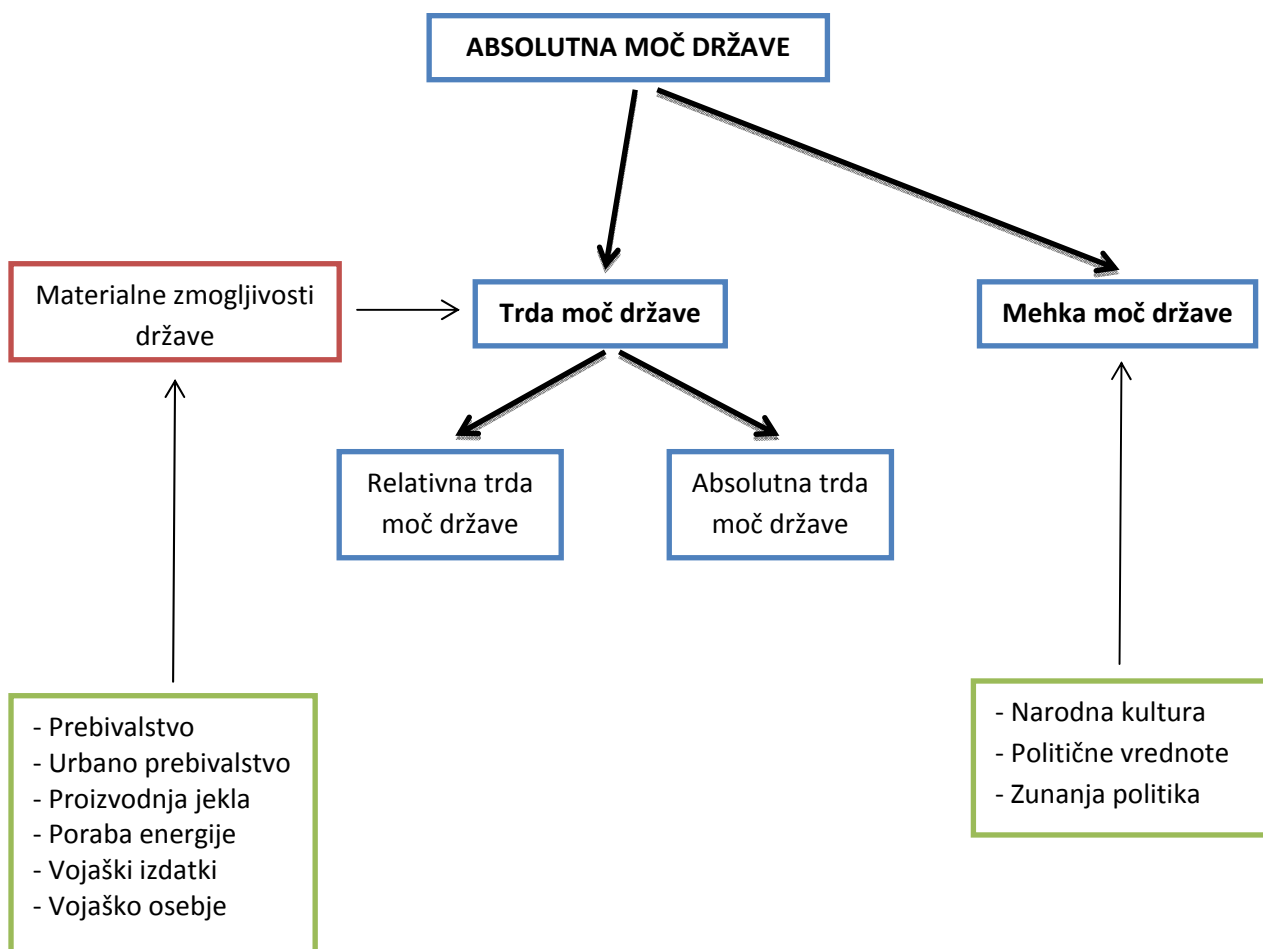
2.3 Trda in Mehka moč

Glede na to, da je namen te naloge oceniti, kako ameriška zunanja politika in vmešavanje ZDA v regijo Perzijskega zaliva vpliva na položaj in regionalno moč Irana, je za lažje razumevanje smiselno podati tudi ustrezno definicijo temeljnih pojmov, kot so absolutna moč države, trda moč, mehka moč, relativna in absolutna trda moč in materialne zmogljivosti. Morgenthau, kot eden izmed najvplivnejših raziskovalcev sodobnih mednarodnih odnosov, moč v svojem delu *"Politics among nations"* definira kot skupek česarkoli, kar vzpostavi in ohranja nadzor enega subjekta nad drugim subjektom. Moč naj bi tako lahko vsebovala vse socialne odnose, ki služijo cilju nadvlade – od vseh vrst fizičnega nasilja do bolj prefinjenih psiholoških metod, s katerimi prvi subjekt nadzoruje drugega (Morgenthau 1993, 11–13).

Tovrstna realistična teorija o moči je sprva sicer nekoliko nejasna, a vseeno dosega namen, saj v definicijo moči vključuje tako materialne zmogljivosti države, kot tisto vejo moči države, katero predstavnik neoliberalizma Joseph Nye S. Jr. (2011) imenuje mehka moč. Nye trdi, da se pri določanju moči države ne moremo zanašati zgolj na materialne zmogljivosti države, temveč je potrebno upoštevati tudi kontekst, v katerem se ta moč uveljavlja. Za določitev dejanske absolutne moči države, ki jo Nye opisuje kot kombinacijo trde in mehke moči, je

poleg materialnih zmogljivosti države potrebno upoštevati tudi narodno kulturo, ki je do določene mere privlačna tujcem; politične vrednote države, ki jih oblast prakticira tako v notranji kot zunanji politiki; in zunanjo politiko države, kadar je le-ta v očeh mednarodne skupnosti legalna in legitimna (Nye S. Jr. 2011, 84). V tem smislu bi bilo torej možno trditi, da sta trda in mehka moč za definicijo o moči države povsem sprejemljivi in celo nujno potrebni za analizo in izsledke o absolutni moči države, kot je Iran.

Shema 2.1: Temeljni pojmi o moči države

Vir: prirejeno po Morgenthau in Thompson (1993).

Zgornja shema prikazuje temeljne pojme o moči države, kot jo vidita realist Morgenthau in liberalist Nye. Kot je bilo že vzpostavljeno zgoraj in v uvodnem poglavju, je absolutna moč države glede na realistično in liberalistično teorijo sestavljena iz trde in mehke moči. Trda moč je povsem odvisna od stanja materialnih zmogljivosti države, katere so skupek šestih

ključnih elementov: končno število splošnega prebivalstva in urbanega prebivalstva države, končna količina proizvedenega jekla in porabljene energije v državi, ter končno število vojaških izdatkov in vojaškega osebja države. Mehko moč sestavljajo trije ključni elementi: narodna kultura, politične vrednote in zunanja politika države. Trdo moč sem za potrebe tega magistrskega dela dodatno razdelil na relativno trdo moč in absolutno trdo moč. Relativna trda moč države je stopnja moči posamezne države, ki je odvisna od stopnje skupne moči držav v regiji ali v svetu, medtem ko absolutna trda moč države predstavlja stopnjo materialnih zmogljivosti te države, ki je neodvisna od materialnih zmogljivosti drugih držav.

3 ISLAMSKA REPUBLIKA IRAN

3.1 Zgodovinski vzroki, ki so pripeljali do ambicij Irana

Obstoj perzijske države se razteza skozi številna obdobja zgodovine, a analiza zgodovine Irana med obdobjem po drugi Svetovni vojni in koncem vojne med Irakom in Iranom bi morala obelodaniti dovolj ključnih dejstev in dogodkov, na podlagi katerih je prišlo do motivov, ki so oblikovali in imeli vpliv na današnjo politiko Islamske republike Iran. Podpoglavje o šiitski muslimanski veri je pri tem izjema, saj ta tema zaradi svoje kompleksnosti zahteva osnovno razumevanje zgodovinskega poteka ključnih dogodkov, ki segajo približno 1200 let nazaj v zgodovino vse do smrti ustanovitelja muslimanske vere, preroka Mohameda. Zgodovinska analiza Irana bo obsegala 3 tematike: strah pred tujo dominacijo, iranski nacionalizem in šiitska muslimanska vera.

3.1.1 Strah pred tujo dominacijo

Eden izmed najbolj ponavljajočih se skupnih imenovalcev v sodobni zgodovini Irana je boj države proti tujemu vplivu zunanjih akterjev, ki so se v iransko suverenost vseskozi vmešavali zaradi ugodne strateške lege in bogatih naravnih virov Irana³ – nafta in zemeljski plin (Takeyh 2006, 81). Strah pred tujo dominacijo je torej ključnega pomena, če želimo razumeti namene in obnašanje Irana v kontekstu vmešavanja ZDA v regijo perzijskega zaliva.

Vlogo, ki jo je igral tuji vpliv skozi sodobno zgodovino Irana, lahko hitro opazimo takoj po koncu druge svetovne vojne in na začetku hladne vojne. Zavezniške sile so v tistem obdobju namreč okupirale Iran kljub njegovi popolni nevtralnosti med vojno, deli iranskega ozemlja pa so bili okupirani tudi s strani takratne Sovjetske zveze (SZ) v začetku leta 1946. Ker je SZ marca 1946 zavrnila umik njenih sil z iranskega ozemlja, je Iran postal prva "vroča točka" napetih razmer Hladne vojne, ki so usmerjale tok dogodkov skozi celotno obdobje po Drugi svetovni vojni (Khalidi 2005, 127–128). Konflikt med Zahodom in SZ, ki se je začel na ozemlju perzijske države, je od tedaj dalje rahlo a zagotovo vplival na politiko in odločanje Irana, saj je bil eden izmed njegovih takojšnjih učinkov leta 1945 utrditev azerbajdžanske

³ Iran danes na svetovni lestvici držav z najbogatejšimi dokazanimi zalogami nafte in zemeljskega plina sodi med prve 4 države (US energy information administration 2013).

ljudske vlade na račun perzijskega ozemlja s podporo SZ in vzpostavitev kurdske republike *Mahabad* na začetku leta 1946. Ta dva akterja, čeprav sta obstajala le krajši čas, sta zaostriła prevladujoče etnične težave posameznih regij v Iranu in sta skupaj s prisotnimi oboroženimi silami SZ izzvala suverenost perzijske države (The library of congress 2013a). Stalinove težnje po bogatih iranskih naravnih virih so vodile do sovjetske podpore separatistični demokratični stranki *Azeri*, s čimer je SZ hotela prisiliti oblasti v Iranu k podelitvi koncesij za izkoriščanje iranskih naravnih bogastev. Iranska nafta zgodovinsko velja za središče mednarodnih sporov, na podlagi katerih so se tuje sile, da bi uresničile svoje interese, vmešavale v iranski nadzor nad lastnim ozemljem ter prebivalstvom (Raine 2001).

Vpliv in posledice tujih interesov na iranske zaloge nafte in suverenost so bile očitne tudi potem, ko so se sovjetske sile umaknile iz Irana zaradi prehudega političnega pritiska ZDA in mednarodne skupnosti pod okriljem Organizacije združenih narodov (OZN). Ena izmed prvih političnih potez iranskega parlamenta po umiku Sovjetov je bila razveljavitev iransko-sovjetskega naftnega dogovora, kateri je bil pred tem dosežen pod zgoraj navedenimi zunanjimi pritiski SZ in bi Sovjetom omogočil nadzor nad 51 odstotkov vrednim deležem celotne iranske naftne industrije (Brune in Burns 2003, 617). Takoj zatem, ko se je SZ zaradi političnega pritiska Zahoda umaknila iz Irana, je prišlo do dogodka, zaradi katerega je suverenost Irana ponovno postala ogrožena. Takratni iranski premier, Mohammad Mossadeq⁴, je mednarodni skupnosti predstavil načrt, s katerim je Iran kmalu zatem poddržavil tedanjo Anglo-iransko naftno družbo (*Anglo Iranian Oil Company* – AIOC). Načrt je med iranskimi državljani postal izredno dobrodošel in priljubljen in je predstavljal jasno sporočilo, da iransko ljudstvo (tako kot Sovjetom) tudi Veliki Britaniji ne bo dopustilo nadzora nad iranskim gospodarstvom (Kinzer 2003, 2–3).

Mossadeq, ki ga je tedanji iranski kralj Pahlavi postavil na mesto iranskega premierja zaradi premočnega političnega pritiska s strani iranskega parlamenta in javnosti, se je namenil spremeniti iranski odnos do Zahoda in načrtovati nove politične smernice, s pomočjo katerih bi se Iran rešil britanskega vpliva in vtikanja v iransko suverenost. Zaradi tovrstnega pristopa

⁴ Mohammad Mossadeq je prišel na oblast z ostrim javnim nasprotovanjem imperialističnemu zahodnemu svetu, bistvo katerega je bila nacionalizacija iranske nafte. Mossadeq je iranski premierski stol prevzel ob močni podpori koalicije sekularnih, komunističnih in verskih strank. Svoj kratek mandat (med letom 1951 in 1953) je začel s podpisom zakona, ki je nacionaliziral iransko naftno industrijo (Gasiorowski 1987, 262–263).

iranske vlade je Velika Britanija uvedla embargo na iransko nafto in pred Mednarodnim sodiščem sprožila sodni postopek zoper Iran, s čimer je perzijsko državo želela spraviti na kolena (The library of congress 2013b). Odziv in ravnanje britanske vlade je dodatno prispevalo k iranskemu negativnemu ideološkemu spoznanju in je zagotovo vplivalo na poslabšanje mnenja Irana glede učinka tujega vpliva v državi. V očeh iranskega ljudstva pa je ena grožnja suverenosti in interesom perzijske države enostavno nasledila drugo (Gasiorowski 1987, 265–267).

Strmoglavljenje Mossadeq-ovega režima in operacija *Ajax* sta iranskemu ljudstvu in politični eliti dokazala, da je strah pred tujo dominacijo še kako upravičen. ZDA so namreč skupaj z Veliko Britanijo organizirale državni udar proti takratnemu iranskemu premierju, ki je s svojim proti-zahodnjaškim mišljenjem in ukrepom nacionalizacije AIOC med iranskim ljudstvom požel veliko stopnjo priljubljenosti in podpore (Gasiorowski 1987, 262). Nenadni Mossadeq-ov padec je izblinil vsako upanje po nacionalni suverenosti in demokraciji v Iranu, povzročil pa je tudi dolgoročne negativne posledice tako na bodoče zaupanje iranskih državljanov zunanjim akterjem kot na mednarodno skupnost, ki ravnanja ZDA in Anglije ni ravno odobraval (Takeyh 2006, 84). Tuje sile so se torej vmešavale v iransko suverenost z namenom, da bi dosegle svoje politične in gospodarske interese. Medtem, ko so se ZDA v obdobju polnega razpona Hladne vojne bale prestopa Irana h komunistični sferi vpliva, so bili britanski interesi osredotočeni bolj na ponovni nadzor in lastništvo nad večjim delom iranskega naftnega sektorja. Takojšnji učinki padca Mossadeq-ove vlade so se hitro pojavili v iranskem gospodarstvu, saj je bil s strani mednarodne skupnosti organiziran mednarodni konzorcij za porazdelitev koncesij nad iransko naftno industrijo. AIOC (pod nadzorom Britancev) je dobil 40 odstotni delež, drugih 40 odstotkov si je razdelilo 5 ameriških naftnih družb, preostalih 20 odstotkov pa je šlo v roke naftne družbe *Shell* in francoske naftne družbe *Compagnie Française des Pétroles* (Brune 2003, 677). Iranski strateški načrt, s katerim bi se iransko gospodarstvo (in s tem iranska naftna industrija) preko nacionalizacije rešilo tujega vpliva, je bil tako onemogočen zaradi neposredne ameriške in britanske vpletenosti v iransko notranjo in zunanjo politiko. Tako ne preseneča dejstvo, da sta obramba suverenosti in strah pred tujo dominacijo ena izmed ključnih vidikov iranske zunanje politike vse do danes.

Tuje vmešavanje v iransko zunanjo in notranjo politiko se ni končalo zgolj z operacijo *Ajax*. Še ena izmed posledic padca premierja Mossadeqa in njegove vlade je bila utrditev moči v

rokah iranskega kralja Mohammada Reze Pahlavija. Med procesom konsolidacije moči je kralj dosegel prepoved vseh iranskih političnih strank, ki so politično podpirale Mossadeqov vzpon, okreplil pa je tudi iransko tajno policijo SAVAK⁵, s katero je zatiral opozicijo proti kraljevi oblasti (The library of congress 2013c). V letih po padcu Mossadeqa je bil Iran priča razvoju dvo-strankarskega političnega sistema, v katerem so prevladovali kraljevi privrženci in voditelji vlad, ki so raje kot spremembe zagotavljali stabilnost in lojalnost kraljevi oblasti. A vse več Irancev je kralja zaradi njegove odvisnosti od ameriške podpore smatralo za agenta ZDA. Ameriška prisotnost v Iranu je bila namreč navzven opazna veliko bolj, kot pa v preostalih delih regije Bližnjega vzhoda. Število v Iranu živečih Američanov se je samo med leti 1970 in 1978 povečalo iz 8 tisoč na približno 50 tisoč (Ali 2008, 56). Vrednost ameriškega izvoza orožja v Iran se je leta 1977 povzdignila na 9,4 milijarde ameriških dolarjev, kar je vse od leta 1972 predstavljalo dvig za 680 odstotkov (Ali 2008, 57). ZDA so medtem z zagotavljanjem tehnične, finančne in diplomatske podpore pomagale pri razvoju povezave med tajno policijo SAVAK in izraelsko obveščevalno službo *Mossad*, preko katere naj bi na ozemlju Irana ustvarili pro-izraelsko in anti-arabsko politiko (Global Security 2013). Glede na zgoraj omenjena dejstva je mogoče sklepati, da je kraljeva oblast iranske interese pravzaprav podvrgla ameriški zunanji politiki. In čeprav kritiki takšnih sklepov poudarjajo tedanjo neodvisno notranje-politično držo iranskega kralja, se kljub temu strinjajo, da je bil močan ameriški vpliv v Iranu v tem obdobju vselej prisoten (Perloff 2009). Močno vmešavanje interesov Zahoda v iransko politiko in suverenost med leti 1972 in 1978 je torej močno prispevalo k iranski miselnosti in strahu pred tujo dominacijo v politiki Irana.

Eden izmed najpomembnejših dogodkov v zgodovini Irana je bila seveda Iranska islamska revolucija leta 1979. Ta tema bo sicer podrobneje obravnavana v enem izmed naslednjih podpoglavij, v katerem bo analizirana vloga šiitske muslimanske vere in ideologije v procesu odločanja iranske politike in je tukaj trenutno potrebno omeniti zgolj dejstvo, da so bili tudi nazori velikega verskega voditelja, Ayatollah-a Khomeini-ja, uperjeni proti prisotnosti tujega vpliva v Iranu (Algar 1981, 181–188). V enem izmed svojih slavnih govorov je Khomeini leta 1964 namreč javno in ostro kritiziral iranskega kralja, kateremu je očital propadanje iranskega

⁵ SAVAK velja za enega najizrazitejših simbolov vladavine iranskega kralja Pahlavija med leti 1963 in 1979, saj označuje dobo korupcije znotraj kraljeve družine, enostrankarsko iransko vlado, brutalna mučenja in usmrtitve tisočih političnih nasprotnikov in ujetnikov, zatiranje nezadovoljnega iranskega ljudstva in odtujenost verskih pripadnikov (Lipušček 1982, 66–71).

ljudstva na račun kraljevega pohlepa in ameriških kapitalističnih interesov (Algar 1981, 181–188). Iz konteksta *Khomeini*-jevih izjav je moč razbrati, da je eden izmed njegovih pozivov iranskemu ljudstvu vsekakor bil proti-zahodnjaško nastrojen pristop, kar je bilo popolnoma nasprotno kraljevemu odprtemu sodelovanju z ZDA. *Khomeini*-jeva Islamska revolucija, ki je na koncu uspešno strmoglavila iranskega kralja in vzpostavila današnjo Islamsko državo Iran, je primarno temeljila na proti-zahodnjaški ideologiji in strahu pred tujo nadvlado (Takeyh 2006, 11–14); faktorja, ki sta vse do danes tako v iranski zunanji kot notranji politiki še vedno močno prisotna.

Vojna med Irakom in Iranom je še ena prelomnica, ki je iranski strah pred tujo nadvlado še poglobila. Da bi si zagotovil taktično prednost v boju za boljši dostop do odprtega morja in konec koncev tudi za regionalno prevlado, je Irak z nenadnim vojaškim napadom na Iran želel izkoristiti tedanjo krizo in nemire, ki jih je v Iranu povzročila Islamska revolucija. A v očeh mnogih Irancev do vojaškega napada Iraka na Iran ni prišlo (samo) zaradi teritorialnega spora, temveč zaradi iraških ambicij po osvojitvi Irana in njegovega ljudstva (El-Afandi 2013). Tovrstna miselnost iranskega prebivalstva je ponovno privrela na dan v kontekstu Druge zalivske vojne leta 2003. Medtem, ko so po eni strani ZDA strmoglavile režim, ki je izvajal vojno proti iranskim ljudstvom, se je po drugi strani s padcem Sadamovega režima pojavila nova potencialna grožnja iranski suverenosti (Barzegar 2008, 53–54). Na podlagi preteklih izkušenj z ZDA, ki so močno prispevale k strahu iranskega ljudstva pred tujo nadvlado, je Iran upravičeno verjel, da se bodo ZDA po zmagi nad Irakom ponovno hotele vmešavati v Iran z namenom dosege lastnih regionalnih interesov. Konec koncev so ZDA Iran tik pred ameriško invazijo na Irak javno označile za državo, ki glede na ameriško ideologijo sodi med t. i. "Sile zla" (Frontline 2013).

V kontekstu analize nihanja absolutne moči Irana, kot posledice regionalne prisotnosti in vpliva ZDA, je torej potrebno vzeti v ozir kar nekaj vidikov. Iran je v obdobju po drugi svetovni vojni doživel več ponavljajočih se poskusov tujega vmešavanja v njegovo suverenost in celo poskuse tuje prevlade nad državo. Strmoglavljenje priljubljene politične osebnosti z nacionalističnimi pogledi in zatiranje, ki ga je iransko ljudstvo doživljalo pod tedanjo kraljevo oblastjo, za mnoge Irance še vedno predstavlja ne tako oddaljen spomin. Na podlagi teh dejstev je potem mogoče razumno sklepati, da se bo Iran ob vojaških intervencijah tujih sil v dveh izmed iranskih neposrednih sosednjih muslimanskih držav počutil ogroženega. Ukrepe,

ki jih je Iran sprejel po vojaških invazijah ameriških sil na Afganistan in Irak, je potrebno obravnavati in razumeti v njihovem zgodovinskem kontekstu.

3.1.2 Iranski nacionalizem

Analiza vzpona iranskega nacionalizma skozi čas je ključnega pomena za razumevanje vpliva ZDA na rast absolutne moči Irana. Določena stopnja nacionalizma je bila v Iranu prisotna skozi celotno iransko zgodovino in ima velik vpliv na regionalne ambicije Irana vse do danes. Mnogi strokovnjaki se strinjajo, da verska identiteta v sodobnem Iranu nikakor ne more biti ločena od iranskega nacionalizma, a je vendarle mogoče trditi, da iranski nacionalizem v svojih zgodnjih fazah vzpona ni bil obvezno povezan z versko pripadnostjo. Vera sicer igra veliko vlogo v iranskem procesu odločanja, a nacionalizem, kot eden izmed elementov, ki stoji za miselnostjo iranskih političnih voditeljev, pri tem nikakor ne sme biti izključen (Farzaneh 2008, 392–394).

Odstavljeni iranski premier Mahammad Mossadeq najverjetneje velja za enega izmed najvplivnejših akterjev v razvoju iranskega nacionalizma. Sovjetski poskusi zagotovitve nadzora nad iranskimi naftnimi nahajališči in posledično tuje vmešavanje v iransko suverenost so klicali po ostri in jasni politični reakciji v imenu iranskega ljudstva. V tem smislu je reakcija na strah pred tujo dominacijo mišljena kot povod za vzpon nacionalizma med iranskim prebivalstvom v 20. stoletju, a tovrsten strah ni veljal za edini razlog (Keddie 2003, 123–124).

Priljubljenost Mossadeq-a skupaj z njegovim načrtom o nacionalizaciji AIOC do neke mere predstavlja mejnik v razvoju iranske nacionalne identitete. S tem, ko so množice iranskih državljanov s pomočjo protestov od kralja izsilile imenovanje nacionalista Mossadeq-a na mesto iranskega premierja, je iransko ljudstvo nase začelo gledati kot na narod enakovreden drugim narodom v mednarodni skupnosti (Keddie 2003, 125). Iranski poskus ponovnega prevzema nadzora nad lastnimi naravnimi viri s pomočjo nacionalizacije je torej precej zgovoren. Razprave o nacionalni zavesti in o tem, kaj točno predstavlja "narod", so v Iranu nenadoma postale vroča tema in so kazale močne znake na to, da bo iranski nacionalizem igral ključno vlogo v prihodnjem političnem vodenju te države (Farhami 2006, 21–22). Še eden kazalec rasti iranskega nacionalizma je dejstvo, da iranska vlada, kljub ostrim britanskim

gospodarskim ukrepom proti Iranu v času "uporniškega" Mossadeq-a in njegovega načrta o nacionalizaciji naftne družbe AIOC, ni klonila pred Veliko Britanijo in njenimi zahtevami po ponovnih pogajanjih glede AIOC. Iranska vlada je namesto tega ob močni podpori ljudstva prežetega z nacionalizmom uvedla pristop nične tolerance do tujega vmešavanja v suverenost Irana (Farhami 2006, 22–24).

Vendar pa Mossadeq ni bil edini akter, ki je igral veliko vlogo pri vzponu iranskega nacionalizma, saj se je za zdrav razvoj iranskega nacionalizma istočasno zavzemal tudi sam iranski kralj – Reza Shah Pahlavi. To trditev je moč utemeljiti v enem izmed njegovih mnogih javnih govorov na temo "pozitivnega nacionalizma", v kateri kralj navaja: "Iran je skozi njegovo dolgo zgodovino utrpel številne invazije, izmed katerih je bila vsaka dovolj močna, da bi celotno perzijsko regijo lahko zravnala z zemljo. A zavojevalci Irana niso osvojili, temveč je Iran s svojo privlačno civilizacijo in močno kulturo osvojil njih. Tako je bakla civilizacije, prižgana pred tisoče leti, preživela nevihte in zob časa in je bila neokrnjena predana nam, dedičem in zaupnikom te velike civilizacije" (Pahlavi 1962, 455).

Ta citat skupaj s preostalim kraljevim govorom jasno dokazuje, da se je tudi kralj zavedal pomembnosti nacionalizma v iranski družbi in je to dejstvo skušal izrabiti za utrditev lastne oblasti in položaja, kar ne bi smelo biti presenetljivo glede na količino podpore iranskega ljudstva, ki jo je istočasno v svoji vlogi zagrizenega iranskega nacionalista užival Mossadeq. Tako Mossadeq kot Pahlavi sta priznavala, da je nacionalizem postal pomemben vidik iranske miselnosti in državotvornosti. Razlika med njima je bila v tem, da je Mossadeq s pomočjo nacionalizma želel Iran rešiti pred britanskim vplivom, medtem ko je kralj idejo in vzpon iranskega nacionalizma izkoriščal za manipulacijo in utrditev lastne oblasti brez, da bi se pri tem zameril Zahodu in ogrozil njegovo pomoč ter podporo (Shahi 2009).

Kot je razvidno iz prejšnjih odstavkov, je nacionalizem igral ključno vlogo tako pri Mossadeq-ovem vzponu kot pri kraljevih poskusih utrjevanja moči, a nacionalizem je imel vlogo tudi v sami Islamski revoluciji. Čeprav so Islamsko revolucijo v večji meri vodila verska načela, dokazi pričajo o tem, da je imela revolucija tudi močno nacionalistično ozadje, ki je klicalo po osvoboditvi Irana izpod tujega vpliva (Katouzian 2010, 45–46). Pojma "antiimperializem" in "nacionalizem" sta med revolucijo postala skoraj izmenljiva (Katouzian 2010, 46). Na podlagi te trditve bi lahko domnevali, da sta se ideji nacionalizma in strahu pred

tujo dominacijo v Iranu med Islamsko revolucijo združili in razvili v javno mnenje, katero je iranskemu kralju za vselej onemogočilo uspešno ločevanje teh dveh idej. Islamska revolucija je tako onemogočila možnost, da je pro-ameriški iranski državljani obenem lahko tudi iranski nacionalist (Katouzian 2010, 46–49). Ta preobrazba narave iranskega nacionalizma je bistvenega pomena pri kasnejši obravnavi odziva Irana na politično in vojaško vmešavanje ZDA v regijo Perzijskega zaliva in iranski neposredni sosednji državi Afganistan in Irak.

Ena izmed takojšnjih posledic iranske revolucije je bila iraška vojaška invazija na Iran, ki se je začela septembra 1980. Vojna med Iranom in Irakom je, podobno kot Islamska revolucija, imela odločilni učinek na razvoj iranskega nacionalizma, saj je nova muslimanska država na vojno gledala kot na priložnost za združitev svojega verskega porekla z načeli nacionalizma (Takeyh 2010, 366). Nacionalistična in verska ideologija sta se v Iranu sicer zblížali že v času Islamske revolucije, a se zdi, da je vojna dokončno združila tri sestavne elemente – iranski strah pred tujo nadvlado, idejo iranskega nacionalizma in ideologijo šiitske muslimanske vere, v celoto, s katero se je moč spoprijeti z novo grožnjo iraške invazije (Farhami 2006, 25). Tako kot v času Mossadeq-a, je ponovno vzpenjanje nacionalizma med vojno mogoče razumeti kot rezultat tujega vmešavanja v suverenost Irana. Iranski nacionalizem je namreč veljal za prevladujoči dejavnik v iranskem odzivu na Sadamov vojaški napad. Iraška vojaška invazija naj bi spodkopala verske, politične in družbene razlike, ki so bile pred vojno prisotne v iranski vladi in družbi, ter jih nadomestila s solidarnostjo iranskega ljudstva v skladu z njihovo nacionalno identiteto (Farhami 2006, 25–27).

3.1.3 Šiitska veja Islama

Šiizem, kot druga največja denominacija znotraj muslimanske vere, velja za enega izmed najpomembnejših sestavnih delov ideologije, ki stoji za politično držo Irana. Obravnava te veje muslimanske vere je za to delo nujna, saj bo znatno pripomogla h globljemu razumevanju motivacij iranske vlade, ključno vlogo pa bo igrala tudi pri analizi iranske mehke moči v drugih Bližnje-vzhodnih državah s šiitskim prebivalstvom. Dejstvo, da je osnovno poznavanje šiitske muslimanske vere pomembno za analizo nihanja iranske moči, kot neposredne posledice regionalne prisotnosti ZDA, postane utemeljeno, če v ozir vzamemo razmerje med Iranom in Izraelom. Glede na to, da med njima nikoli ni bilo neposrednega oboroženega konflikta ali teritorialnega spora, je lahko vzrok za sovražnost Irana proti Izraelu samo v

iranskemu muslimanskemu idealizmu in njegovi revolucionarni identiteti (Takeyh 2006, 84–85). Osnovno razumevanje šiitske muslimanske vere in njene stopnje vpliva na odnose med iraškimi in iranskimi Šiiti pa je konec koncev pomembno tudi za obravnavanje iranskega vpliva v državah, kot je Irak v obdobju po ameriški vojaški invaziji.

Tako Suniti kot Šiiti sledijo muslimanski veri, a je bil odnos med pripadniki teh dveh vej muslimanske vere skozi tok zgodovine vse prej kot prijateljski. Temeljne razloge za tovrsten medsebojni odnos najdemo v sporu glede zakonitega nasledstva po smrti ustanovitelja muslimanske vere v sedmem stoletju našega štetja in pa zaradi zgodovinskih dogodkov, ki so sledili (Šterbenc 2005, 67). Slednji imajo še vedno močan vpliv tako na značaj šiitske ideologije kot na samopodobo šiitskega verovanja. Takoj po smrti preroka Mohameda, ki je poleg ustanovitelja veljal tudi za poglavarja muslimanske vere, se je večji del njegovih sledilcev (kasneje Suniti) zavzemalo za nasledstvo, ki naj ne bi temeljilo na krvnem potomstvu, čemur pa je močno nasprotovala druga skupina sledilcev (kasneje Šiiti⁶), ki je na "prestolu" želela videti Mohamedovega sina Alija, kot naslednika in novega poglavarja muslimanske vere. Ker prevzem oblasti ne bi minil brez nasilja znotraj muslimanskih skupin in rivalov, se *Ali*, kot Mohamedov potomec, za vodilni položaj kalife sprva ni potegoval (Šterbenc 2005, 67–68). *Alija* je kmalu zatem, ko je končno postal imam in utrdil svojo moč (položaj kalife je zavrnil), ubila separatistična frakcija njegovih nekdanjih privržencev. Alijev sin Hussein je kasneje pod roko številčno močnejših Sunitov umrl kot mučenik pred muslimanskim mestom Karbalo, ko je želel prevzeti oblast nad celotnim muslimanskim ljudstvom (Šterbenc 2005, 68).

Sami temelji šiitske interpretacije muslimanskega verstva so tako prežeti s krivicami in viktimizacijo, na podlagi katerih se Alijevi sledilci ali Šiiti čutijo dolžne, da znotraj muslimanske vere ponovno vzpostavijo pravičnost (Lipušček 1982, 26). Ta koncept je ob obravnavanju Irana, kot kvazi-teokracije⁷ od časa iranske revolucije leta 1979 dalje, potrebno

⁶ Šiiti oziroma "šia" v prevodu pomeni "slediti" (Lipušček 1982, 23).

⁷ Islamska republika Iran glede na kriterije ZDA velja za teokratsko republiko (CIA world fact book 2013b), iranska ustava pa je mešanica teokratičnih in demokratičnih elementov (Fukuyama 2009). Iran ima, tako kot druge muslimanske države, verske zakone in verska (raz)sodišča, ki interpretirajo vse vidike zakonov in prava. Glede na iransko ustavo morajo biti vsi civilni, kazenski, gospodarski, administrativni, kulturni, vojaški, politični in ostali zakoni ter predpisi v skladu s kriteriji muslimanske vere (Iran chamber society 2013).

upoštevati. Koncept je prav tako pomemben tudi pri obravnavi iranskih sosed; če se lotimo preučevanja odnosa med tema dvema vejama muslimanske vere v Iraku, lahko ugotovimo, da je večinskemu šiitskemu prebivalstvu vse do ameriške vojaške invazije leta 2003 vladala manjšinska vlada Sunitov⁸. Takšno razmerje je bilo v preteklosti vzrok za mnoge nemire s strani šiitskega dela prebivalstva, katere so iraške sunitske oblasti zatrle (Arraf 2013).

Čeprav se sodobne analize vloge vere v Iranu predvsem osredotočajo na dogajanja povezana z iransko revolucijo in njenim glavnim akterjem Ayatollah-om Khomeini-jem, je muslimanska miselnost iranskih množic že veliko prej imela vpliv na zgodovino Irana. Svetel primer te trditve je atentat na iranskega premierja Ali-ja Razmar-a, katerega je leta 1951 izvedel Khalil Tahmassebi, član fundamentalistične muslimanske skupine *Fada'iyān-e Islam*⁹, ki je nasprotovala sodelovanju Irana z Zahodom in se zavzemala za iranski nacionalizem (Jahanbegloo 2004, 78). Dogodek so mnogi označevali kot dejanje, za katerim stoji določen odstotek iranskega ljudstva. Če bi napad izvedel samo eden posameznik, kot je bil Tahmassebi (ki je bil po poklicu dejansko tesar), to ne bi nujno pomenilo, da dogodek predstavlja splošne trende znotraj iranske skupnosti (Jahanbegloo 2004, 78). A za napad zagotovo ni odgovoren samo Tahmassebi. Medtem ko nekateri viri v napad vpletajo takratnega člana iranskega parlamenta Ayatollaha-a Kashani-ja, drugi motivacijo atentatorjev razlagajo s pomočjo splošnega trenda znotraj Irana in dejanj akterjev, kot je Navvab Safavi, kateri naj bi s svojo proti-zahodnjaško ideologijo in muslimansko retoriko znatno vplival na začetnika Iranske revolucije Ayatollah-a Khomeini-ja (Kramer 1996). Safavi je, tako kot ostali muslimanski fundamentalisti, tujo nadoblast dojemal kot znak šibkosti muslimanskega sveta in menil, da je odstranitev te šibkosti ključna za vzpon muslimanske moči. Tujo nadoblast bi bilo moč poraziti neposredno s Sveto vojno oziroma Džihadom proti vsem tujim državljanom, ali posredno s spodbujanjem muslimanskega prebujanja (Kramer 1996). Na podlagi zgornjih primerov je varno sklepati, da je muslimanska vera v Iranu imela vplivno vlogo že pred samo Islamsko revolucijo.

⁸ Delež Šiitov v Iraku danes znaša 60–65 odstotkov, Sunitov 32–37 odstotkov (CIA world fact book 2013a).

⁹ *Fada'iyān-e Islam* (častilci Islama) je bila skrivna teroristična skupina fundamentalističnih iranskih muslimanov, ki jo je leta 1946 ustanovil 21 letni študent Navvab Safavi. Safavi in njegovi privrženci so hoteli muslimansko vero v Iranu "očistiti" in odstraniti koruptivne pro-zahodne intelektualce in politike s pomočjo skrbno načrtovanih atentatov in umorov. Skupina je ob močni podpori iranske duhovščine izvedla serijo uspešno izvedenih umorov javnih osebnosti v Iranu, a so jo iranske oblasti sredi petdesetih let začele preganjati in med tem usmrtilo ustanovitelja Safavija. Ostanke skupine so preživeli kot privrženci Khomeinija in Islamske revolucije (Kazemi 1984, 160–162).

Tukaj na tej točki je moč trditi, da je potem, ko je islamski revoluciji uspelo preobraziti iransko družbo, šiitska muslimanska vera postala pomembna za razumevanje oblikovanja politike Irana. Vera je v procesu razvoja islamske revolucije v Iranu in tranzicije v novo vrsto vlade poleg nacionalizma in strahu pred tujo dominacijo prav tako veljala za ključni dejavnik (Lipušček 1982, 244–249). Glede na to, da Iran velja za kvazi-teokracijo, je potrebno odgovoriti tudi na vprašanje, kako je šiitska muslimanska vera prispevala k iranski islamski revoluciji.

Do islamske revolucije naj bi prišlo zaradi zloma poskusa modernizacije teokracije, ki je bila oslabljena zaradi notranjih nasprotij med različnimi procesi gospodarskih in družbenih modernizacij, kateri so omogočili vzpon številnih novih moderniziranih gospodarskih in profesionalnih razredov, a so jim obenem odrekli kakršnokoli politično avtonomijo in samostojen dostop do političnih centrov ter jih ob istem času izolirali pred širšimi sektorji ruralnega in urbanega prebivalstva (Vedat 2013). Ob tej misli je potrebno poudariti dejstvo, da je Khomeini-jeva teorija *Velayat-e faghi*¹⁰, na podlagi katere je na koncu v vlogi vrhovnega voditelja prevzel absolutno politično oblast nad muslimansko skupnostjo v Iranu, po revoluciji postala glavno načelo politične strukture današnje Islamske republike Iran (Shevlin 1998, 365–366). Khomeini se je v svojih javnih govorih, s katerimi je med iranskim ljudstvom utrjeval idejo islamske revolucije, opiral na strah pred tujo nadvlado in iranski nacionalizem, spretno pa je izrabil tudi vlogo vere, ki je bila v njegovi retoriki znatno poudarjena in jo je moč opaziti v Khomeini-jevih lastnih besedah, s katerimi je neposredno kritiziral iranskega kralja (Algar 1981, 15). Khomeini je namreč želel razdvojiti iransko družbo. Na eni strani je bil iranski kralj, ki je skupaj z ostalimi sekularnimi državnimi funkcionarji zaradi popuščanja interesom Zahoda veljal za izdajalca, medtem ko so na drugi strani bili iranski verski voditelji, ki so trdno zagovarjali odpor in pravico (Algar 1981, 17). Uspeh, ki ga je Khomeini požel z razdvajanjem ljudstva, je postal očitno med Iransko islamsko revolucijo (Algar 1981, 20–21). Napad na ameriško veleposlaništvo v Teheranu s

¹⁰ Posebna politična ureditev današnjega Irana temelji na konceptu *Velayat-e faghi*, ki državno oblast v odsotnosti vrhovnega voditelja muslimanske vere Imama daje v roke *Faghi*-ju (pravnik muslimanskega kanonskega prava), ki ima najboljše karakteristike za voditelja skupnosti. *Faghi* je izbran s strani elite znotraj duhovščine (Zbor strokovnjakov), njegov položaj je zapisan v iranski ustavi, kjer so podane tudi njegove pristojnosti: določi in imenuje višje častnike iranske vojske, Revolucionarne garde in člane višje duhovščine; lahko napove vojno in ima vlogo vrhovnega poveljnika iranskih oboroženih sil; določa glavno usmeritev nacionalne politike. Njegov mandat je sicer neomejen, a ga Zbor lahko odstavi v primeru njegove nesposobnosti (Encyclopedia britannica 2013).

strani iranskih študentov in posledična politična kriza bi do neke mere lahko veljala za manifestacijo verskih idej, združenih z iranskim nacionalizmom in proti-zahodnjaškimi čustvi. Dogodki, ki so sledili politični krizi med Iranom in ZDA ter vplivali na njun odnos, so dali jasno vedeti, da je bil Khomeini naklonjen radikalnim spremembam (Sick 2013).

Še eden pomemben vidik v luči Iranske islamske revolucije je bila zmožnost iranskega duhovništva, da enači nacionalizem z muslimansko vero (Amineh in Eisenstadt 2007, 133). Medtem ko sta anti-imperializem in nacionalizem v času Mossadeq-a v očeh iranskega ljudstva postala enaka, se je vera v času Khomeini-ja združila z obema ideologijama. V tem pogledu je Islamska revolucija ključnega pomena za razumevanje razvoja iranske politike, saj je v tem obdobju prišlo do močne prepletenosti med iranskim nacionalizmom, strahom pred tujo dominacijo, in šiitsko muslimansko vero, kar je skupaj s Khomeini-jem, kot vodilno osebnost revolucije, postalo glavno (politično) orodje iranske verske elite (Ghods 1989, 228). Kako je vlada novo nastale muslimanske države Iran dejansko uporabila to orodje, je razvidno v vojni med Irakom in Iranom.

V nasprotju s pričakovanji iraškega voditelja Sadam-a Husein-a, je v času vojne prišlo do ljudske solidarnosti med iranskim prebivalstvom. Solidarnost je vsekakor prispevala k iranskemu uspešnemu uporju proti iraški vojaški invaziji, s katerim so Iranci celo obrnili srečo v svoj prid, a vloga vere v iranski medvojni propagandi je bila še kako pomembna (Takey 2010, 336). Tedanje iranske oblasti so svojim državljanom predstavile vojno kot priložnost, da obranijo Islam pred zunanjo nevarnostjo. Glede na takratno iransko propagando naj bi bila prevlada Irana zagotovljena, saj vsemogočni Alah nikoli ne bi dovolil poraza tistih, ki so na strani pravičnosti. Tovrstna propaganda in odnos iranskega ljudstva do vojne se dodobra nanašata na začetno zgodovino Šiitov, ki je bila na kratko obravnavana na prejšnjih straneh tega dela. Iransko ljudstvo (med katerim močno prevladuje šiitska vera) se je zopet opredeljevalo, kot žrtev neposredne zunanje grožnje, zaradi česar so, da bi obranili pravi pomen muslimanske vere, bili pripravljene žrtvovati lastna življenja. Vojna me Irakom in Iranom je tako v prakso prenesla teoretične zamisli, ki so jih razvile osebnosti, kot je bil Khomeini, ki je Iransko islamsko revolucijo in s tem šiitsko muslimansko vero želel "izvoziti" v države z neverniki in koruptivnimi muslimani (Takey 2010, 336–339).

4 POLITIKA ZDA NA BLIŽNJEM VZHODU

4.1 Interesi ZDA v regiji

ZDA so v regiji Bližnjega vzhoda aktivno prisotne že vse od konca druge svetovne vojne dalje. Američani imajo dolgoročne in vitalne nacionalne interese v celotni regiji, ki med drugim vključujejo: neprekinjen transport nafte skozi Hormuško ožino, ki je vitalnega in kritičnega pomena za zdrav gospodarski razvoj Zahoda; zagotavljanje svobodne plovbe vsem nebojnim (trgovinskim) plovilom v skladu z mednarodno politiko odprtih plovnih poti širom sveta; varnost, stabilnost in sodelovanje med regionalnimi državami; zmanjševanje vpliva zunanjih sil v regiji, ki bi izkoristile odvisnost Zahoda od regionalnih energetskih virov; ščitenje ameriških interesov in zagotavljanje varnosti prijateljskih arabskih držav v regiji (Armacost 1987, 11).

Globalni gospodarski in politični sistem se je v zadnjih nekaj stoletjih počasi izoblikoval pod taktirko Britancev in nato Američanov. Ključni element tovrstnega sistema je vodilna svetovna velesila, ki s pomočjo njenih zaveznic in drugih akterjev skrbi za varnost svetovnega trgovanja preko pomorskih in zračnih poti, medtem ko zagotavlja tudi nekakšen red in upoštevanje pravil v mednarodni gospodarski izmenjavi (Mead 2008, 87). Tako je moč opaziti, da odkar so ZDA prisotne v regiji Perzijskega zaliva, njenim zaveznicam in partnerjem ni potrebno pošiljati lastnih oboroženih sil v regijo, s katerimi bi omogočale varen dostop do energentov in na ta način zaščitile svojo trgovsko mornarico (Mead 2008, 345).

Da bi ta sistem deloval, morajo ZDA svojo vojaško prisotnost in zmogljivosti omogočanja varne plovbe v regiji neprestano ohranjati in obenem sproti odločno nasprotovati vsaki sili, ki bi želela dominirati v energetsko pomembnem Perzijskem zalivu. Tako so imele ZDA v obdobju Hladne vojne veliko dela s SZ, ki je vedno iskala priložnosti za širjenje sovjetskega vpliva v regijo in s tem destabilizacijo Zahoda, nevarnost pa so predstavljale tudi visoke možnosti civilnih nemirov znotraj posameznih zalivskih držav in pa oboroženi konflikti med regionalnimi državami, kot je bila recimo vojna med Irakom in Iranom v obdobju 1980–1988 (Richman 1985). ZDA so se zato v tem obdobju politično povezovale z regionalnimi akterji, ki so nasprotovali SZ in si prizadevali za mir v zalivski regiji, ameriška zunanja politika pa je

vse do danes prisotna praktično v vseh regionalnih vprašanjih in organizacijah, ki vključujejo tudi Arabsko ligo, Organizacijo islamskih držav, Organizacijo držav izvoznic nafte (OPEC), itd. (Moore 1994, 74).

Razpad SZ in krhanje njenih dvostranskih mednarodnih partnerstev na področju varnosti sta močno zmanjšala zmožnosti vpliva Moskve na potek regionalnih dogodkov. Z nenadnim umikom konkurence so ZDA postale glavni zunanji igralec v regiji (Moore 1994, 75). Izzid Prve zalivske vojne leta 1991 in neprestano nudenje podpore državam članicam Sveta za zalivsko sodelovanje (*Gulf Cooperation Council States*) sta prednost Američanov le še okrepila. Ameriška obrambna in zunanja politika je v času Carter-jeve in Bush-eve administracije v osemdesetih in devetdesetih letih tako prevzela identiteto unipolarnosti, preko katere so ZDA dobile priložnost, da svetovni sistem preuredijo v svoj prid. Še več, ameriška unipolarna strategija se je v času Bush-eve administracije iz hegemonске gospodarske oblasti spremenila v militarizem, oziroma v prizadevanje za globalno hegemonijo s pomočjo vojaške sile (Golub 2004, 763–764).

Ameriški predsedniki, ki so v tem obdobju prihajali tako iz vrst republikancev kot demokratov, so energetske bogati Perzijski zaliv dojemali kot predpogoj za zagotovitev ameriške globalne hegemonije in trajne gospodarske stabilnosti v ZDA (Bacevich 2005, 177). Da bi ameriške administracije ta predpogoj dosegle, so se odločile za mobilizacijo oboroženih sil, kot najprimernejših sredstev. Ameriške oborožene sile so se tako razširile po celotni osrednji Aziji in Perzijskem zalivu. Zasedle so Afganistan in Irak ter v strateško občutljivem loku, ki se od Perzijskega zaliva razteza vse do južne Azije, vzpostavile novo gostoto mrežo vojaških oporišč. Ob istem času so daleč od glavnega prizorišča operacij izvajale prikritе vojaške in obveščevalne operacije, s katerimi so vpliv in prisotnost ZDA v regiji še dodatno okrepile (Golub 2004, 764–765).

Zaradi vmešavanja ameriške zunanje politike v regijo pogosto prevladuje splošno mnenje, da so ZDA v Perzijskem zalivu prvotno prisotne zaradi izkoriščanja tamkajšnjih bogatih energetskih virov. Varno in nemoteno oskrbovanje ZDA z nafto je sicer pomemben del nacionalnega strateškega razmišljanja že vse od konca Druge svetovne vojne in ameriškim oblastem še nikoli ni bilo vseeno za težave povezane z nafto, vendar pa varnost ameriških

zalog energentov igra relativno majhno vlogo v politiki ZDA do Bližnjega vzhoda, saj so ZDA energetske odvisne le od manjšega odstotka energentov s Perzijskega zaliva (Garfinkle 2008).

ZDA danes gradijo mednarodno koalicijo, ki odločno nasprotuje iranski želji po regionalni prevladi. Izrael, ki ima sicer svoje razloge za nasprotovanje Iranu, pri tem ostaja pomemben del ameriške strategije. A, ker so v to strategijo vključene tudi sunitske arabske države, morajo ZDA zaradi svojega zaveznitva z Izraelom plačevati določeno politično ceno (Garfinkle 2008). Današnje ameriško nasprotovanje iranskemu jedrskemu programu po eni strani odraža skrbi glede varnosti Izraela in možnosti, da bi Iran lahko regionalne teroristične skupine oskrboval z jedrskim materialom, odraža pa tudi ameriške interese po zaščiti lastnih zmogljivosti projiciranja moči v regijo Perzijskega zaliva (Garfinkle 2008).

4.2 Odnos med ZDA in Iranom po islamski revoluciji leta 1979

Smer odnosov med ZDA in revolucionarno Islamsko republiko Iran je bila določena že veliko pred Islamsko revolucijo leta 1979, saj so se Američani Irancem zamerili z načrtnim strmoglavljenjem Mossadeq-a in nudenjem politične podpore represivnemu režimu iranskega kralja (Hertz 2003, 88). Obeti za prihodnje odnose med Iranom in ZDA se po Islamski revoluciji niso izboljšali, saj so Američani odstavljenu iranskemu kralju omogočili vstop v ZDA in obenem zavračali možnost njegove izročitve novi Islamski republiko Iran, kjer bi ga čakalo sojenje (Gheissari 2006, 14).

Zgodovina ameriškega vmešavanja v notranje zadeve Irana je skupaj z neprestano ameriško podporo iranskemu kralju ustvarila dovolj negativnega vpliva tako na iransko revolucionarno oblast kot na iransko ljudstvo v celoti. Nezadovoljstvo iranskega ljudstva je doseglo vrhunec z vdorom iranskih študentov v ameriško veleposlaništvo v Teheranu, z okupacijo le-tega in s posledičnim pridržanjem ameriških talcev. Ti dogodki so ZDA prisilili k novem oziroma drugačnem razumevanju Irana in so negativno vplivali na nadaljnjo ameriško politiko do teheranskih oblasti. *Khomeini* je medtem z reševanjem krize z ameriški talci odlašal in se skliceval na dejstvo, da je prioriteta nove revolucionarne oblasti v Teheranu najprej prevzem in utrditev popolnega nadzora nad Perzijsko državo (Pollack 2004, 168–169).

ZDA so na krizo s talci odgovorile z nepriznavanjem nove iranske oblasti in uvedbo prve izmed mnogih mednarodnih sankcij proti Iranu, s katero so ZDA leta 1979 na podlagi Predsedniške razglasitve št. 4702 omejile iranski izvoz nafte (Alikhani 2000, 66–67). Tej razglasitvi je sledila Odredba št. 12170, ki je zamrznila vse premoženje iranske vlade v ZDA (Alikhani 2000, 68). Nadaljnje uredbe prav tako iz leta 1979 so ameriškim podjetjem prepovedovale sodelovanje z ali investiranje v iransko industrijo in omejile neposredni iranski dostop do ameriškega trga, na podlagi česar je prišlo do povečanja stroškov transakcij pri nakupu ameriškega blaga, omejitve potovanj Američanov v Iran in prepovedi vseh neposrednih finančnih transferjev z izjemo družinskih nakazil (Alikhani 2000, 69–70). Te omejitve, čeprav stroge, niso resno ogrozile iranskega gospodarstva na makro ravni, saj je bila večina ameriških sankcij proti Iranu bilateralna in ni vplivala na ostale države in njihove trgovske interakcije z Iranom (Ansari 2006, 99–100).

Začetne Ameriške sankcije proti Iranu so veljale za povračilne in prisilne, a niso bile zasnovane za vplivanje na temeljne domače spremembe znotraj ciljne države. Sankcije iz leta 1979 so bile zasnovane z enim samim ciljem: izpustitev ameriških talcev. Te sankcije so bile predvsem kazenski ukrepi, katere je bilo ob morebitni izpustitvi ameriških talcev mogoče takoj odpraviti (Ansari 2006, 100). Ameriške sankcije iz leta 1979 so v obdobju po izpustitvi talcev zamenjale nove odredbe, ki so bile pod taktirko Alžirskega sporazuma¹¹ plod pogajanj med ZDA in Iranom (Pars Times 2013). Medtem ko so bile sankcije proti Iranu uradno odpravljene in so se ZDA zavezale, da se v iranske notranje zadeve ne bodo več vmešavale tako neposredno in posredno, kot politično in vojaško, se je novi izvoljeni ameriški predsednik Reagan odločil, da bo ohranil prepoved neposredne prodaje ameriškega orožja Iranu. Nekateri sektorji ameriške politike so kljub posledicam, ki so jih pustile ameriške sankcije, kriza s talci in Islamska revolucija, vseeno upali, da se bo Iran nekoč le vrnil pod vpliv ZDA (Ansari 2006, 99–100).

Čeprav zaplemba iranskega premoženja v ZDA ni trajala dolgo, je iranska duhovščina ameriško gospodarsko bojevanje proti Iranu izrabila za nadaljnje hujskaštvo iranskega

¹¹ Alžirski sporazum, ki je bil dosežen pod mediatorstvom Alžirije med Iranom in ZDA, je rešil krizo z ameriški talci v Iranu, odmrznil iranska finančna in druga sredstva v ZDA, odpravil vse ameriške sankcije proti Iranu, ki so bile v veljavi na dan podpisa dokumenta, ter premestil vse pravne spore med državama v arbitražni postopek (Fulano 2011).

ljudstva proti ZDA, ki so v očeh Irancev že tako izgubile priljubljenost zaradi načrtnega strmoglavljenja Mossadeq-a in nujenja podpore iranskemu kralju (Ali 2008, 70–72). Ameriške sankcije proti Iranu so pri reševanju krize s talci igrale veliko manjšo vlogo od pričakovane, saj niso bile usklajene z drugimi državami, kar nakazuje na dejstvo, da je podpora mednarodne skupnosti ključna za zagotovitev učinkovitega sistema sankcij proti neki državi ali skupini držav. Ameriške sankcije so namreč v očeh Irancev razkrile sovraštvo in nezaupanje do Irana, kar velja za temeljni in skoraj edini učinek sankcij. Glede na stopnjo vzkipljivosti iranskih množic in strmoglavost iranske revolucionarne duhovščine ni izključeno, da je Iran ameriške talce izpustil le zato, ker ti v luči čedalje večjega neodobravanja mednarodne skupnosti niso bili več v interesu iranskih oblasti (Ali 2008, 70–72).

Vzpon ameriškega militarizma v državah, ki mejijo na energetske bogat Iran, ter *Bush*-eva doktrina preventivnega vojaškega napada na tiste države, ki glede na ameriške kriterije predstavljajo grožnjo mednarodni varnosti (recimo Iran), sta pri Irancih povzročila dodatno nezaupanje in zaznavanje potencialne grožnje s strani ZDA, kar je v času iranskih političnih razprav o gradnji jedrskega orožja imelo ključni vpliv na odločitveni proces. Iran je na jedrsko orožje namreč čedalje bolj gledal, kot na eno izmed najučinkovitejših sredstev odvratanja morebitnih zunanjih (vojaških) groženj (Carioli 2005, 778). *Bush*-eva administracija je v odgovor na iranski jedrski program uporabila doktrino odpadniških držav¹², s katero je želela doseči takojšen odpor proti agresiji t. i. odpadniških držav (Litwak 2001, 378).

Clinton-ova administracija je *Bush*-evo doktrino odpadniških držav dopolnila s politiko dvojnega obvladovanja¹³, s katero je Washington želel delno izolirati Iran s tem, ko je skušal omejiti mednarodno podporo Teheranu s strani tretjih držav. Američani so omejitve leta 1995

¹² Razpad Sovjetske zveze je v ameriški zunanji politiki povzročil veliko luknjo, katero je bilo potrebno zapolniti z novo strateško usmeritvijo, na podlagi katere bi ZDA lahko še naprej utemeljevale prisotnost ameriških oboroženih sil širom sveta. Ena izmed tovrstnih usmeritev je bila Doktrina odpadniških držav (*Rogue states*), katero je v sklopu ameriške zunanje politike “posvojila” tako *Bush*-eva kot Clinton-ova administracija (Eland in Lee 2001, 2).

¹³ ZDA so se k politiki dvojnega obvladovanja zatele v času, ko sta bila mir in stabilnost v regiji Perzijskega zaliva ogrožena s strani režimov v Iraku in Iranu, ki sta bila politično nastrojena tako proti sosednjim državam kot ZDA. Ker sta bila stabilnost in varnost Perzijskega zaliva v splošnem interesu mednarodne skupnosti in bi morebitni vojaški poseg v ta dva režima tedaj lahko razmere le poslabšal, so se ZDA s politiko dvojnega obvladovanja zoperstavljale iraški in iranski agresiji ter obenem čakale na morebitne spremembe režimov v teh dveh državah (Clawson in Freeman 1997).

še dodatno zaostri in proti Iranu z zakonskim aktom ISA (*Iran Sanction Act*) uvedli nove sankcije (Pyneet 2001, 61). Ameriški militarizem je v regiji skupaj z doktrino odpadniških držav in politiko dvojnega obvladovanja prilival olje na ogenj iranskega kipečega nacionalizma, ki je bil zaznamovan z visoko stopnjo nezaupanja in celostnim odporom proti tujemu vplivu. Tako iranski konservativci kot reformisti so zunanjo politiko ZDA od tedaj dalje utemeljevali kot načrtno vmešavanje v iranske notranje zadeve (Amuzegar 2003, 48).

5 NIHAJOČA ABSOLUTNA MOČ IRANSKE ISLAMSKE DRŽAVE

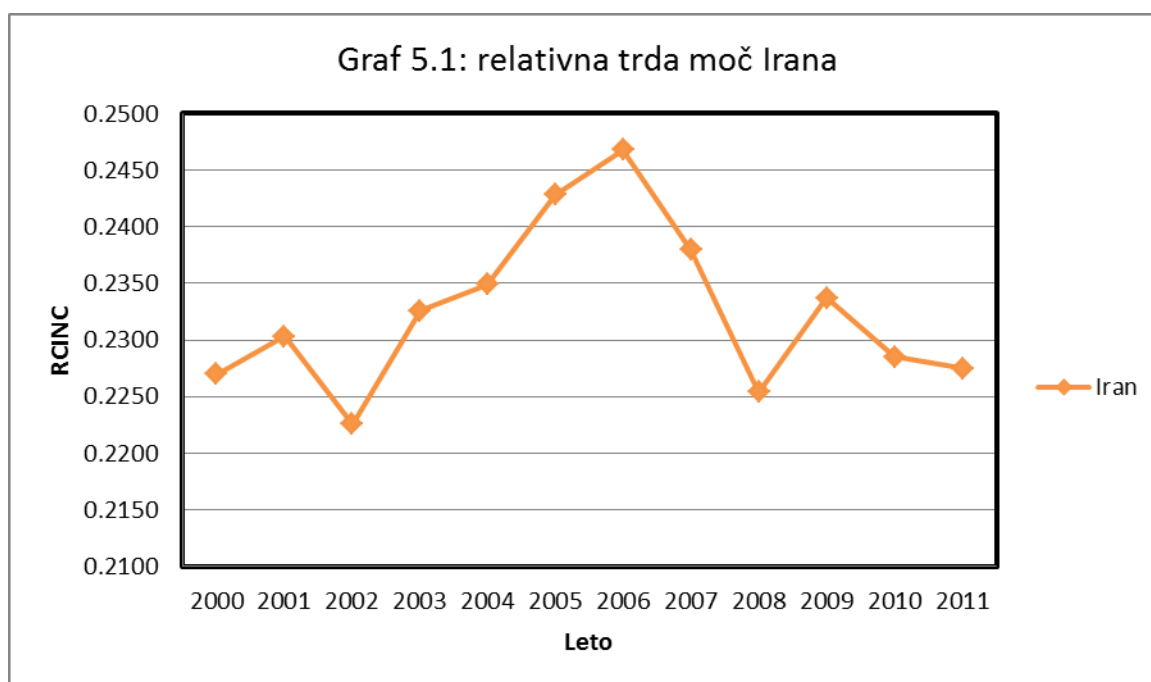
Ugotovitve iz predhodnih poglavij, v katerih so bili analizirani relevantno zgodovinsko, versko in politično ozadje Islamske države Iran, ameriški interesi v regiji Bližnjega vzhoda in odnos med ZDA in Iranom po Islamski revoluciji, so ključnega pomena za nadaljnje preučevanje položaja iranske absolutne moči v obdobju med leti 2000 in 2011. V tem poglavju bom na podlagi ugotovljenih dejstev iz prvega dela magistrske naloge analiziral morebitne spremembe v absolutni moči Irana, ki bi utegnile nastati zaradi dolgoletnega političnega konflikta med Washingtonom in Teheranom kot posledico ameriškega političnega in vojaškega vmešavanja v energetske pomembno regijo Perzijskega zaliva in širšo regijo Bližnjega vzhoda. Kot je bilo omenjeno že v poglavju o metodologiji tega magistrskega dela, se absolutna moč neke države po vzoru realistične (Morgenthau 1993, 11–12) in liberalistične (Nye S. Jr. 2011) teorije deli na trdo in mehko moč. Medtem ko določanje trde moči poljubne države temelji na grobih statističnih podatkih, je mehka moč poljubne države težje merljiva in temelji na priljubljenosti in privlačnosti države, njene kulture, zgodovine in politike ter sposobnosti širjenja lastnega vpliva v mednarodni skupnosti. To poglavje se bo najprej osredotočilo na analizo trde moči, katere dejstva in spoznanja bodo kasneje relevantnega pomena za določitev mehke moči Irana.

5.1 Iranska trda moč

V okviru tega podpoglavja se bom tako lotil analize, s katero bom skušal identificirati morebitne spremembe v trdi moči Irana med leti 2000 in 2011 v primerjavi s trdo močjo njegovih sosednjih držav in drugih relevantnih akterjev v regiji Bližnjega vzhoda ter ob tem tudi raziskal, zakaj oziroma kako je prišlo do morebitnih sprememb v iranskih materialnih zmogljivostih. Trda moč poljubne države je glede na realistično teorijo odvisna od treh ključnih kazalcev oziroma materialnih zmogljivosti – demografija, gospodarstvo in vojaške zmogljivosti poljubne države, ki se nadalje delijo na šest ključnih elementov: prebivalstvo (v tisočih); urbano prebivalstvo (v tisočih); količina pridobljenega jekla (v tisočih tonah); poraba energije (v tisočih tonah); vojaški izdatki (v tisočih \$); in vojaško osebje (v tisočih). Trda moč neke države se glede na potrebe preučevanja določene teme lahko deli na absolutno trdo moč, kjer je trda moč neke države s pomočjo statističnih podatkov obravnavana neodvisno od skupne trde moči akterjev podane regije ali celotnega sveta in na relativno trdo moč, kjer je za

določitev trde moči neke države ključna tudi skupna trda moč držav podane regije ali celotnega sveta (Kadera in Sorokin 2004, 214–216).

Pri izvedbi primerjave trde moči Irana s trdo močjo drugih regionalnih akterjev je potrebno uporabiti dokaj veliko bazo statističnih podatkov. Glede na dejstvo, da je Iran eden izmed primarnih akterjev in velja za središče pozornosti tega magistrskega dela, se bo ta del naloge najprej osredotočil na analizo relativne trde moči samega Irana, na podlagi česar bi se moralo jasno pokazati, ali je v preučevanem časovnem obdobju med leti 2000 in 2011 dejansko prišlo do opaznejših sprememb v iranski relativni trdi moči – zlasti po ameriški vojaški invaziji na Afganistan in Irak. Graf 5.1 tako predstavlja materialne zmogljivosti Irana med leti 2000 in 2011, ki so bile izračunane z enačbo relativne trde moči – *Regional Composite Index of National Capability* (RCINC).

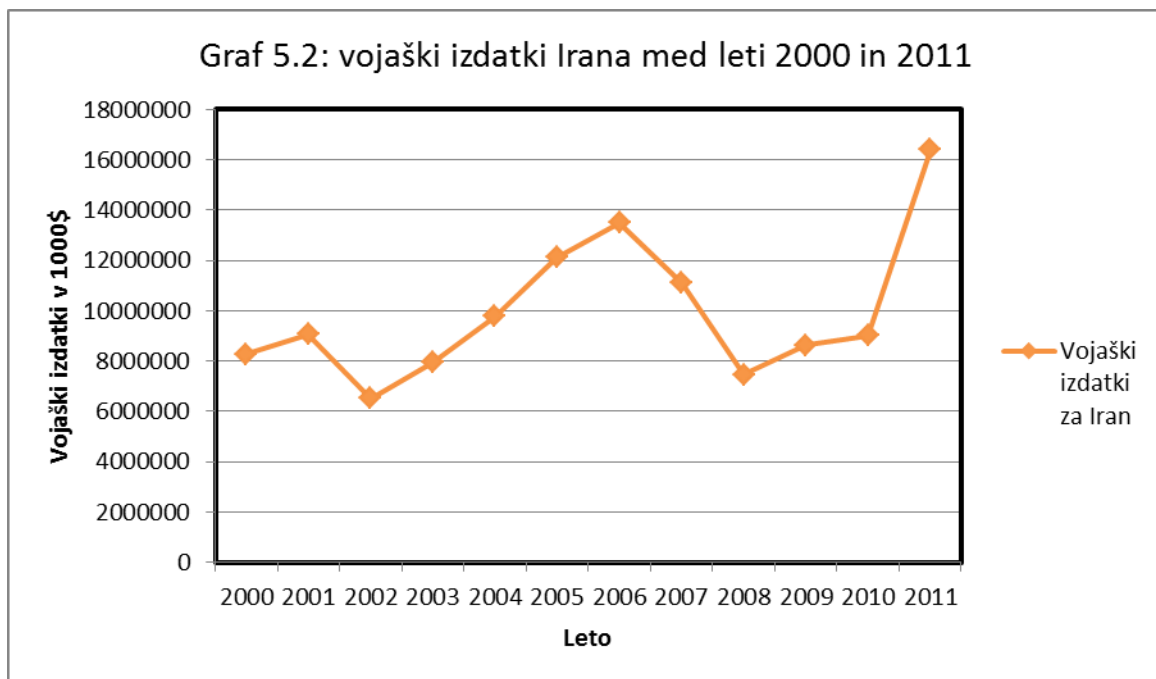
Na grafu 5.1 je takoj lahko opaziti, da je stopnja relativne trde moči Irana v letu 2011 več ali manj enakovredna tisti iz leta 2000, kar nekoliko preseneča, saj je splošna predpostavka tega magistrskega dela, da se je relativna trda moč Irana v tem obdobju povečevala in je bilo za leto 2011 vsekakor pričakovati višjo stopnjo iranskih materialnih zmogljivosti v primerjavi s tistimi iz leta 2000. A čeprav sta stopnji relativne trde moči v letih 2000 in 2011 skoraj enakovredni, je vmes prihajalo do precej dinamičnega nihanja moči, v katerem so meje med

vzponi in padci dokaj izrazite. Kot je razvidno iz grafa 5.1, je moč Iana po letu 2000 naraščala vse do leta 2001. Nadalje je mogoče ugotoviti, da se je moč Irana med leti 2001 in 2002 pravzaprav nekoliko zmanjšala, kar bi lahko nakazovalo na dejstvo, da je ameriška vojaška invazija na Afganistan imela določeno mero negativnega vpliva na stopnjo iranskih materialnih zmogljivosti. Moč Irana je glede na podatke v grafu 5.1 v obdobju med leti 2002 in 2003 beležila skromno rast, nato pa je leta 2003 začela skokovito naraščati vse do leta 2006, ko je dosegla vrhunec in nenadoma začela strmo padati vse do leta 2008. Obdobje med leti 2008 in 2009 je beležilo ponovno rast moči, ki pa je leta 2009 začela padati vse do leta 2011, ko je dosegla približno enako stopnjo tisti iz leta 2000.

Podatki v grafu 5.1 so nazorni, toda, kaj natančno sporočajo? Kaj pravzaprav utegnejo simbolizirati? So spremembe relativne trde moči Irana v obdobju med letom 2000 in 2011 povezane z nenadnim vojaškim posegom v regijo s strani Zahodnih držav v letih 2001 in 2003 (vojaška invazija na Afganistan in Irak)? Je za to kriva reakcija teheranskih oblasti na novo in predvsem intenzivnejše vojaško in politično vmešavanje Zahodnih držav v regijo, kar je posledično zaradi dvomov in strahu pred nadvlado tujih sil in morebitno izgubo suverenosti vplivalo na iransko politiko in s tem na materialne zmogljivosti Irana oziroma stopnjo iranske trde moči? Na ta vprašanja bi lahko odgovorilo natančnejše preučevanje iranskih vojaških izdatkov, kot enega izmed ključnih elementov, ki sestavljajo enačbo za izračun trde moči poljubne države. Višina vojaških izdatkov, ki jih neka država ima, je najverjetneje tista spremenljivka v enačbi, zaradi katere lahko najlažje pride do hitrih in nenadnih sprememb v trdi moči poljubne države, saj so vojaški izdatki v neposredni domeni vsake državne oblasti (Kennedy 1989, xv–xxv). Seveda pa se je pri tovrstni analizi potrebno zavedati problema nepopolnih in pomanjkljivih podatkov o vojaškem proračunu in izdatkih neke države. Pri tem imam v mislih predvsem tiste podatke, ki jih določena država načrtno prikriva javnosti zaradi prevelike občutljivosti in vojaške tajnosti – najsi gre za proizvodnjo tehnološko naprednejšega orožja, ali pa za prikrite nakupe oziroma pridobitve določenega orožja. Podatki o vojaških proračunih in izdatkih preučevanih držav tako zajemajo samo tiste podatke, ki so bili s pomočjo relevantnih virov predstavljeni širši javnosti in stroki.

Graf 5.2, ki predstavlja vojaške izdatke Irana med leti 2000 in 2011, prikazuje oprijemljive rezultate. Vzrok nižanja vojaških izdatkov med leti 2001 in 2002 je glede na agresivno ameriško vojaško operacijo v Afganistanu leta 2001 sprva nekoliko vprašljiv in nelogičen, a

podrobnejša analiza razmerja med Teheranom in Talibanskim režimom v Afganistanu utegne razjasniti morebitno zmedo. Razmerje med Iranom in tedanjo talibansko vlado v Afganistanu je bilo namreč napeto že dolgo preden so ZDA z zavezniki leta 2001 izvedle vojaško invazijo na Afganistan in zrušile talibanski režim (Clark 2009). Oblasti v Teheranu so po Islamski revoluciji iz leta 1979 vzdrževale dobre medsebojne odnose tako s SZ kot z njenim satelitskim režimom v Afganistanu. V času afganistanskega oboroženega odpora proti SZ, s katerim so se Afganistanci želeli osamosvojiti, so Zahodne države skupaj s Pakistanom in Savdsko Arabijo podpirale pretežno afganistanske sunitske fundamentalistične skupine, medtem ko je Iran z orožjem in drugimi sredstvi običajno podpiral šiitske skupine v Afganistanu, katerim je nudil znatno podporo tudi v času afganistanske državljanske vojne, ki je leta 1989 sledila umiku sovjetskih sil iz Afganistana (Institute for the Study of War 2013).

Iran je v vzponu talibanskega režima in zavzetju afganistanske prestolnice videl resno varnostno, ideološko in gospodarsko grožnjo, zaradi česar je povečal podporo afganistanskim opozicijskim skupinam, ki so se kasneje združile v enotno t. i. Severno zaveznitvo in ob podpori Irana ter Rusije nadaljevale boj proti Talibanom, kateri so po drugi strani podpirali in ščuvali skrajne sunitske muslimanske skupine k napadom na Iran (Institute for the Study of War 2013). Stanje med obema akterjema se je zlasti poslabšalo, ko je iranski vrhovni verski voditelj javno ponižal Talibane s tem, ko jih je označil za "žalitev muslimanske vere". Leta

1998 pa bi med akterjema celo kmalu prišlo do vojaškega spopada, ko so Talibani napadli iransko diplomatsko poslopje v severnih predelih Afganistana in ubili 11 iranskih državljanov (Clark 2009) in na tisoče afganistanskih civilistov, ki so med drugim pripadali tudi šiitski muslimanski veri. Iran je zaradi zgroženosti nad poboji civilistov zagrozil z vojaškim posredovanjem v Afganistanu, do česar pa na koncu ni prišlo (Institute for the Study of War 2013).

Ob nadaljnjem razmišljanju o zgoraj omenjenih okoliščinah bi bilo možno sklepati, da je ameriška vojaška invazija na Afganistan v letu 2001 znatno zmanjšala grožnjo, ki jo je Iranu pred tem predstavljal talibanski režim, zaradi česar je v Iranu nenadoma prišlo do zmanjšane občutka ogroženosti in s tem do zmanjšane potrebe po vojaškem odvrčanju sosednjega talibanskega režima. Na podlagi tega je Teheran lahko nenadna odvečna sredstva namenil drugim ne-obrambnim sektorjem v državi, s čimer je opazno zmanjšal lastne vojaške izdatke in s tem posledično tudi stopnjo trde moči Irana. Dejstvo, da se relativna trda moč Irana glede na podatke v grafu 5.2 po ameriškem vojaškem napadu na Afganistan ni povzpela, ampak je med leti 2001 in 2002 celo padla, nakazuje na možnost, da dogodki povezani z vojaškim napadom ZDA na Afganistan niso imeli bistvenega vpliva na rast relativne trde moči Irana. Iran na tedanjo nenadno vojaško prisotnost ZDA in njenih zaveznic v Afganistanu verjetno še ni gledal kot na morebitno grožnjo lastni varnosti in suverenosti, zaradi česar ni čutil pretirane potrebe po krepitvi lastnih materialnih zmogljivosti.

Ob nadaljnjem pregledu podatkov z grafa 5.2 je mogoče opaziti, da so se vojaški izdatki Irana močno povzpeli med letom 2003 in 2006. Tako občutno povečanje iranskega vojaškega proračuna je tokrat po vsej verjetnosti posledica ameriškega vojaškega napada na Irak leta 2003, ki je imel trajni vpliv na politiko v Teheranu (Cordesman in drugi 2011, 7). Rast iranskih vojaških izdatkov je bila tako intenzivna, da so se ti leta 2006 v primerjavi z letom 2003 podvojili. Glede na te ugotovitve je možno sklepati, da se je Teheran zaradi še enega ameriškega vojaškega napada samo dve leti po ameriški invaziji na Afganistan začel čutiti ogroženega, saj so bile oborožene sile Zahodnih držav nenadoma močno prisotne tudi na levem boku Irana, zaradi česar je le-ta na videz postajal obkrožen s tujimi oboroženimi silami iz več geografskih strani¹⁴. Višanje iranskih vojaških izdatkov v tem obdobju je torej

¹⁴ Ameriškim oboroženim silam, ki so že bile prisotne v Afganistanu, Pakistanu in Perzijskem zalivu, so se nenadoma pridružile močne oborožene sile ZDA v Iraku.

razumljiva poteza oblasti v Teheranu, sploh, če vzamemo v ozir pretekle slabe izkušnje Irana z Zahodnimi velesilami, ki so se načrtno vmešavale v njegovo suverenost¹⁵. Takšna močna rast iranskih vojaških izdatkov je med leti 2003 in 2006 znatno povečala relativno trdo moč Irana, kar služi kot zadosten dokaz o povezavi med ameriško regionalno prisotnostjo in nihanjem trde moči Irana.

Tako graf 5.1 kot graf 5.2 beležita strm padec vrednosti za obdobje 2006–2008. Nenadni negativni trend bi lahko bil povezan z gospodarskimi sankcijami, ki jih je OZN na začetku leta 2006 sprožil proti Iranu zaradi neupoštevanja zahtev in pozivov Varnostnega sveta OZN po opustitvi iranskega bogatenja urana. Sankcije so se poleg prepovedi prodaje jedrske tehnologije in materiala potrebnega za bogatenje urana in izdelavo jedrskega orožja ostro dotaknile tudi določenega iranskega premoženja v tujini, ki je z resolucijo 1747 postalo zamrznjeno, nadaljnje resolucije pa so vzpostavile tudi mednarodni nadzor nad iranskimi bankami, finančnimi transakcijami in iranskim pomorskim ter letalskim prometom (Varnostni Svet OZN 2013).

Po opaznejšem vzponu iranske relativne trde moči leta 2008 je ta po letu 2009 kljub znatnemu poskoku iranskega vojaškega proračuna ponovno padala vse do leta 2011, ko je skoraj dosegla vrednost enako tisti iz leta 2000. Razlago, zakaj je relativna trda moč Irana kljub poskoku iranskih vojaških izdatkov v zadnjih dveh letih preučevanega obdobja drsela navzdol, je možno najti v postopnem umiku ameriških oboroženih sil iz Iraka vse do konca leta 2011, ko so Irak zapustile zadnje ameriške oborožene sile (Reuters 2011). Postopni umik ameriških sil iz Iraka med leti 2010 in 2011 je namreč po eni strani blažil iranske občutke ogroženosti, saj so ZDA z vsakim zaprtjem katerega izmed ameriških vojaških oporišč v Iraku postajale čedalje manj "nevarne", po drugi strani pa je z umikom ameriških sil iz Iraka tudi postajalo jasno, da so politične, gospodarske in vojaške zmogljivosti iraške države ponovno v celoti vzpostavljene in Irak kot država pridobiva tako na absolutni kot na relativni trdi moči, zaradi česar se je relativna trda moč Irana zaradi zgodovinske tekmovalne narave med akterjema najverjetneje začela premosorazmerno manjšati¹⁶.

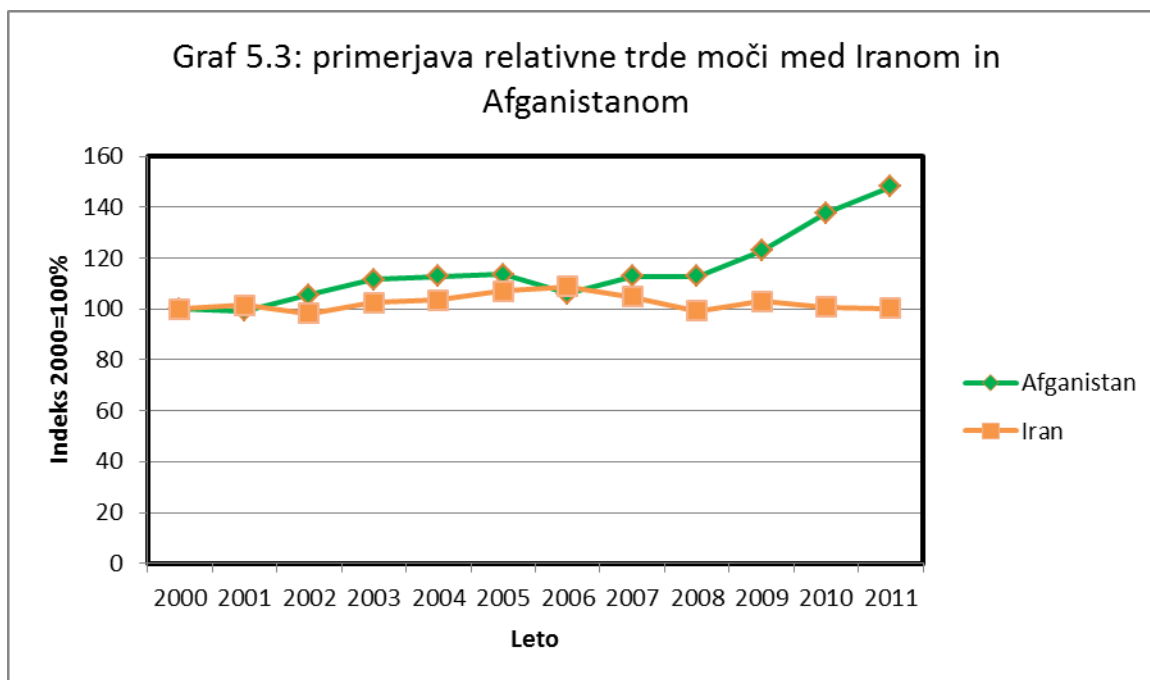
¹⁵ Kot je prikazano v predhodnih poglavjih tega magistrskega dela.

¹⁶ Ta predpostavka bo podrobneje analizirana v primerjavi iranskih in iraških relativnih materialnih zmogljivosti v enem izmed naslednjih odstavkov.

Še eden izmed razlogov, ki so botrovali padcu iranske relativne moči po letu 2006, je sunitsko-arabska interpretacija krepiteve iranske trde moči, na podlagi katere so regionalne sunitske arabske države mnenja, da bo Iran ob takšnem tempu večanja trde moči postal najmočnejša regionalna velesila – zlasti, če bo Teheranu uspelo pridobiti jedrsko orožje. Sunitskim arabskim državam tako v odgovor na regionalni vzpon Irana ne preostane drugega, kot da tudi same začnejo krepiti lastne materialne zmogljivosti (Khaitous 2009, ix). Sunitske arabske države so zlasti po izbruhu iranske jedrske krize leta 2006 močno povečale svoje vojaške izdatke, s čimer želijo doseči večjo stopnjo varnosti in navsezadnje tudi protiutež Iranu. Sunitski voditelji se bodo zaradi splošnega pomanjkanja vojaških izkušenj in demografskih ter geografskih omejitev večine arabskih držav v regiji Perzijskega zaliva čedalje bolj zatekali k sodelovanju z zunanjimi silami, ki bodo prispevale k varnosti arabskih držav in k splošni regionalni varnosti (Khaitous 2009, ix). Krepitev trde moči arabskih držav je torej vsaj delno pripomogla k padanju iranske trde moči, katera kljub nenadni skokoviti rasti iranskega vojaškega proračuna v letu 2011 ni dosegla bistvenega napredka. Vojaški izdatki Irana so se leta 2011 najverjetneje skokovito povišali predvsem zaradi vzpona novih političnih napetosti med ZDA in Iranom na območju Perzijskega zaliva, kjer so ZDA zaradi strahu pred iranskim vojaškim vmešavanjem v Hormuško ožino začele krepiti svoje mornariške zmogljivosti, obe državi pa sta druga proti drugi vodili ostro javno retoriko (Levec 2012a, 19).

Na tej točki se zdi, da sta ameriški vojaški invaziji na Afganistan in Irak med tistimi faktorji, ki so odločujoče vplivali na stopnjo iranske relativne trde moči v obdobju med leti 2000 in 2011. Naslednji korak v tej analizi je torej iskanje morebitne jasne povezave med ameriško vojaško invazijo iz leta 2001 in 2003 ter nihanjem relativne trde moči Irana v preučevanem obdobju. Analiza se bo najprej osredotočila na primerjavo materialnih zmogljivosti Irana z Afganistanom, pri čemer je potrebno razumeti, da se vrednosti relativne trde moči teh dveh akterjev med seboj močno razlikujejo, saj je Iran v nasprotju z Afganistanom v tistem obdobju veljal za močnejšo državo in ima v skladu s tem tudi višje vrednosti relativne trde moči. Pri tem je potrebno poudariti tudi, da so (bile) tako v Afganistanu kot v Iraku prisotne tuje oborožene sile, katerih namen je (bil) zagotavljanje varnosti in stabilnosti znotraj obeh držav. Faktor tujih oboroženih sil je v preučevanem obdobju nedvomno prispeval k trdi moči obeh držav, a v sklopu te analize ni upoštevan zaradi težke določljivosti skupne moči tujih oboroženih sil v Afganistanu in Iraku. V analizo so tako v skladu z metodologijo vključeni le

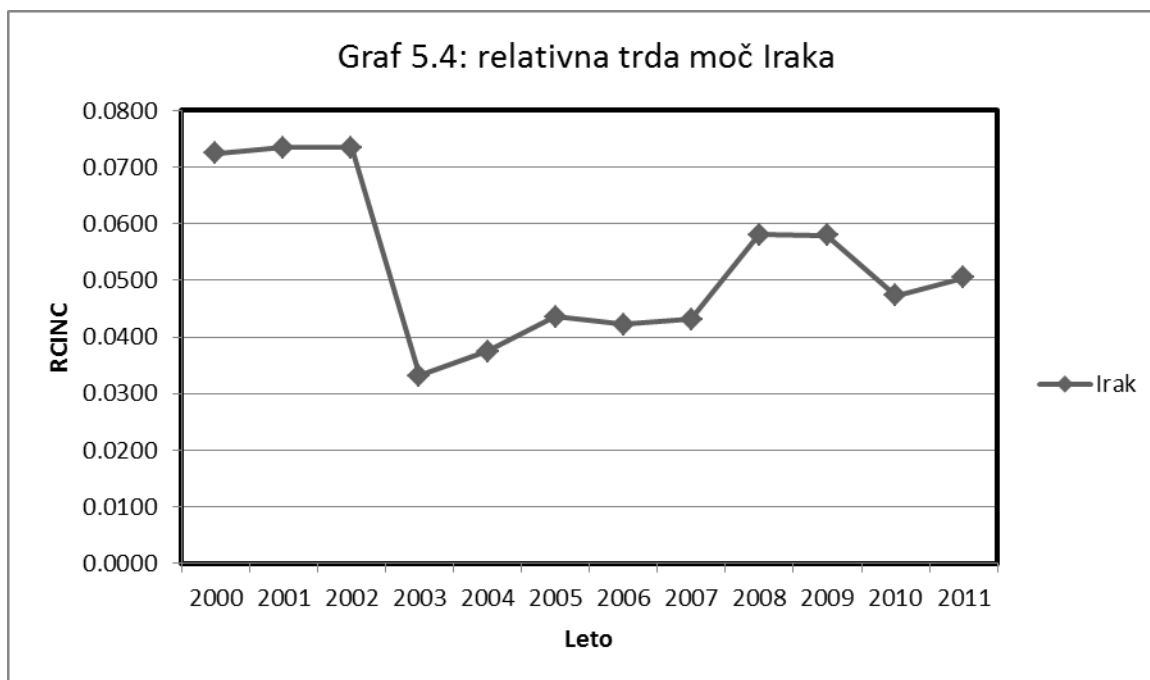
podatki o materialnih zmogljivostih obeh držav. Zaradi velike vrzeli med obema akterjema in zaradi boljšega razumevanja podatkov v grafu 5.3 so vrednosti prikazane v odstotkih, pri čemer vrednosti relativne trde moči Afganistana in Irana za leto 2000 veljata za osnovni odstotkovni vrednosti (2000 = 100%), na podlagi katerih so izračunane ostale odstotkovne vrednosti za leta 2001–2011.

Kot je razvidno iz grafa 5.3, se je stopnja materialnih zmogljivosti Irana v letu 2001 znižala, kar gre najverjetneje pripisati že omenjenim posledicam ameriške vojaške invazije Afganistana v tem obdobju, nato je do leta 2006 doživela ponovno rast in se do leta 2011 brez večjih sprememb ustalila nazaj na stopnjo enakovredno tisti iz leta 2000. Relativna trda moč Afganistana je po letu 2001 nekoliko narasla in se več ali manj ustalila na enaki ravni do leta 2008, ko je začela naraščati vse do konca leta 2011. Po natančni primerjavi obeh krivulj na grafu 5.3 je možno sklepati, da med njima ni očitne povezave. To trditev podpira tudi izračun korelacijskega koeficienta¹⁷ med podatki obeh akterjev v preučevanem časovnem obdobju, ki je enak $-0,16$. Ta rezultat pomeni, da je soodvisnost med trdo močjo Irana in Afganistana

¹⁷ Korelacijski koeficient je izračunan s pomočjo enačbe $r = \frac{n\sum xy - (\sum x)(\sum y)}{\sqrt{n(\sum x^2) - (\sum x)^2} \sqrt{n(\sum y^2) - (\sum y)^2}}$, kjer n pomeni število let (12), x in y pa pomenita prvo (država 1) in drugo (država 2) spremenljivko (Mathbits 2013).

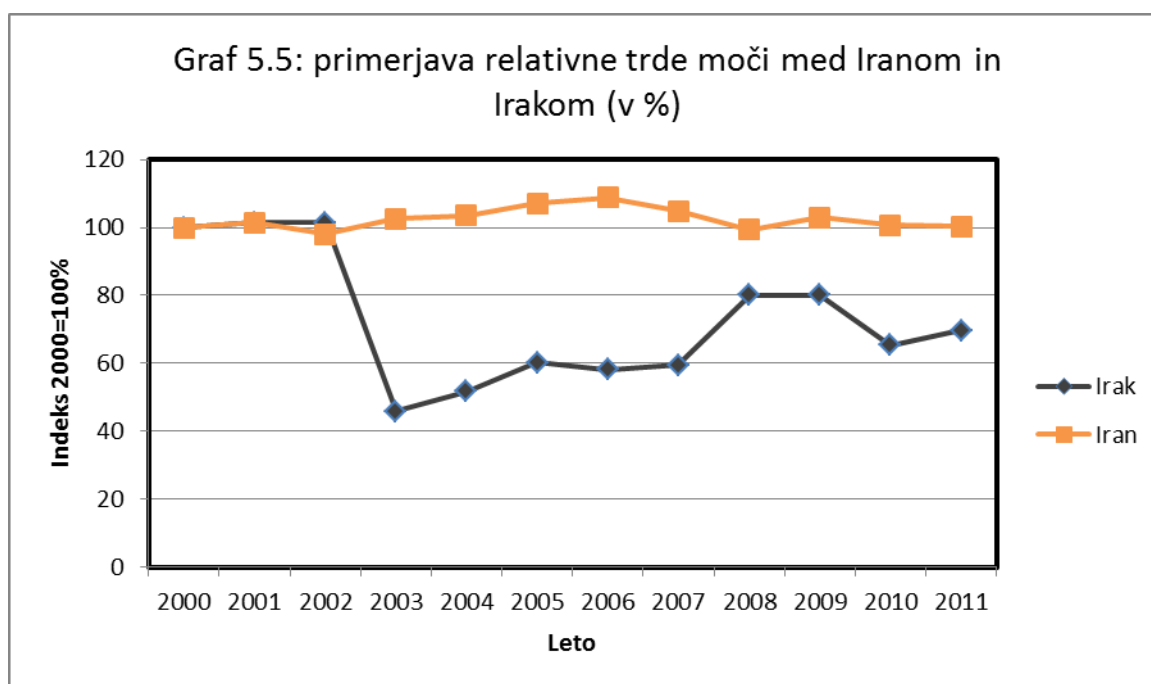
zanemarljiva¹⁸, kar potrjuje domnevo, da ameriška vojaška invazija na Afganistan ni bil dovolj močan faktor, ki bi opazneje vplivala in sprožila rast iranske relativne trde moči. Na podlagi teh rezultatov torej ni nobenih dokazov, ki bi nakazovali na razmerje med velikim vzponom iranske relativne trde moči po letu 2003 in ameriško vojaško invazijo na Afganistan v letu 2001.

Naslednji relevanten dogodek, ki bi lahko vplival na položaj relativne trde moči Irana, je ameriška vojaška invazija na Irak leta 2003, zaradi česar se bo analiza v tem delu osredotočila na primerjavo iranskih in iraških materialnih zmogljivosti. Glede na zgodovinsko tekmovalno naravo razmerja med Iranom in Irakom je moč sklepati, da je ameriški vojaški poseg v Irak leta 2003, ki je močno zmanjšal relativno trdo moč Iraka, prispeval k rasti iranskega vpliva tako v regiji Perzijskega zaliva kot v širšem delu Bližnjega vzhoda. Da bo vprašanje, kaj je v obdobju med leti 2002 in 2011 pripeljalo do sprememb v iranskih materialnih zmogljivostih, primerno pojasnjeno, se je najprej potrebno lotiti analize iraških materialnih zmogljivosti in jih primerjati z iranskimi. Graf 5.4 predstavlja iraško relativno trdo moč v obdobju med letom 2000 in 2011.

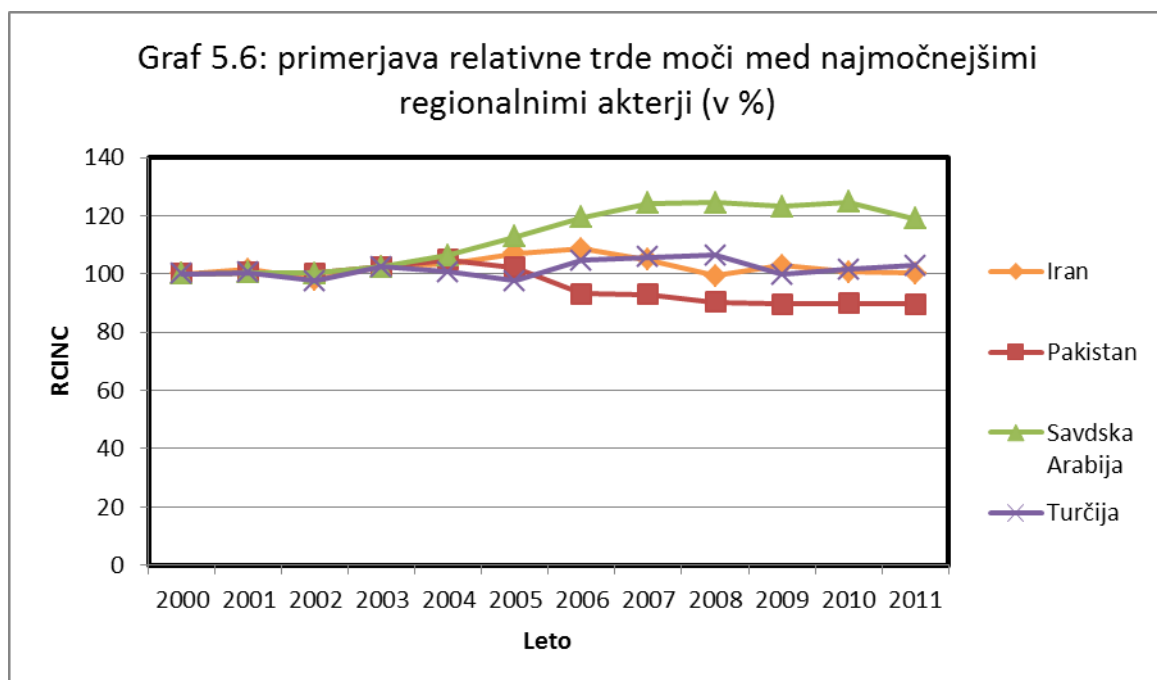
¹⁸ Soodvisnost med dvema spremenljivkama je močna, če je vrednost korelacijskega koeficienta nad 0,8 (oziroma $-0,8$), medtem ko soodvisnost z vrednostjo manjšo od 0,5 velja za šibko (Mathbits 2013).

Stopnja materialnih zmogljivosti Iraka je glede na prikaz v grafu 5.4 rahlo naraščala vse do leta 2002, nato pa je doživela strm padec, ki je najnižjo točko dosegel leta 2003. Po rahlem okrevanju iraške relativne trde moči v letu 2004 se je ta med leti 2005 in 2007 obdržala na približno enaki stopnji, nato pa se je leta 2008 občutno povzpela, a že v letu 2009 začela ponovno padati do leta 2011, ko je beležila manjšo rast. Ti rezultati grafa niso nenavadni, saj je ameriški vojaški poseg leta 2003 precej zmanjšal relativno trdo moč Iraka in s tem njegov regionalni vpliv. Ta se je sicer postopoma obnavljal vse do leta 2011, a Irak takšne stopnje moči, kakršno je užival pred vojaškim napadom ZDA leta 2003, v preučevanem časovnem obdobju ni več dosegel. Ali je ameriška vojaška invazija na Irak dejansko imela vpliv na razvoj iranske relativne trde moči, je mogoče ugotoviti na podlagi primerjave materialnih zmogljivosti med Iranom in Irakom v preučevanem časovnem obdobju. Graf 5.5 prikazuje spremembe iranskih in iraških materialnih zmogljivosti v odstotkovnih vrednostih za obdobje med leti 2000 in 2011, kjer vrednost za leto 2000 velja kot osnovna vrednost (2000 = 100%).

Natančni pregled grafa 5.5 prikazuje zgovorno sliko. Obdobje po letu 2003 sprva prikazuje pozitivni trend v razvoju iranskih materialnih zmogljivosti in razmeroma negativni trend v razvoju iraških materialnih zmogljivosti. Medtem ko je relativna trda moč Irana med leti 2003 in 2006 stalno rastla, je iraška relativna trda moč v primerjavi s skupno močjo ostalih regionalnih držav med leti 2003 in 2004 stalno padala in se vse do leta 2011 ni več približala

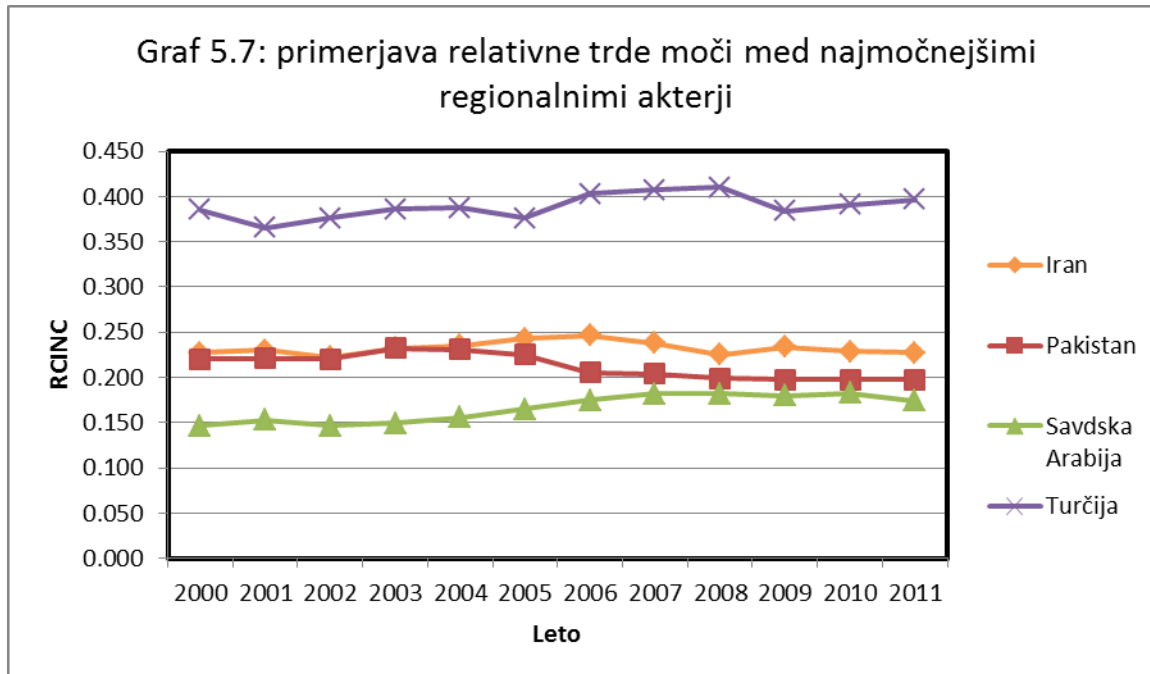
stopnji enaki tisti pred letom 2003, niti se ne more kosati s stopnjo materialnih zmogljivosti Irana. Graf torej nakazuje na dejstvo, da je med nacionalnimi zmogljivostmi Irana in Iraka prisotna negativna korelacija, ki bi jo bilo moč utemeljiti tudi z dejstvi zgodovinske tekmovalne narave razmerja med Iranom in Irakom. Izračun korelacijskega koeficienta med vrednostmi relativne trde moči Irana in Iraka za preučevano časovno obdobje med leti 2000 in 2011 nam prikaže naslednje rezultate: iskani korelacijski koeficient za obe preučevani državi znaša -0.61 , kar pomeni, da je med relativno trdo močjo Irana in Iraka prisotna srednje-močna negativna korelacija. Na podlagi teh rezultatov bi lahko sklepali, da kakršnokoli vmešavanje v politiko enega izmed obeh akterjev negativno vpliva na relativno trdo moč prvega in v primerjavi s skupno močjo regionalne skupnosti povečuje materialne zmogljivosti drugega akterja. ZDA so z vojaško zmago nad Irakom leta 2003 neposredno zmanjšale in omejile iraško trdo moč in s tem njegov politični in vojaški vpliv v regiji Bližnjega vzhoda. A padec iraške trde moči je vsaj posredno prispeval k rasti relativne trde moči Irana, kar zadostuje kot dokaz, da so ZDA z vmešavanjem v Irak dejansko sprožile tok sprememb v iranski relativni trdi moči.

Analizi in primerjavi materialnih zmogljivosti Irana z Afganistanom in Irakom, na podlagi katere je bil ugotovljen vpliv ameriškega vmešavanja v ti dve državi na razvoj iranske relativne trde moči, bo sledil analitični del, ki bo skušal ugotoviti, do kolikšne mere je rast

materialnih zmogljivosti Irana po letu 2003 vplivala na obstoječe razmerje sil v regiji. Ugotovitve bodo temeljile na primerjavi razvoja iranske relativne trde moči z relativno trdo močjo najrazvitejših regionalnih akterjev – Pakistan, Savdska Arabija in Turčija. Graf 5.6 prikazuje primerjavo vrednosti relativne trde moči med Iranom, Pakistanom, Savdsko Arabijo in Turčijo za obdobje med leti 2000 in 2011. Zaradi večjih medsebojnih razlik v vrednostih med preučevanimi akterji so tudi tukaj rezultati predstavljeni v odstotkih, kjer vrednost za leto 2000 velja za osnovno (2000 = 100%).

Ob pregledu grafa 5.6 je takoj mogoče opaziti, da je v razvoju materialnih zmogljivosti Irana, Savdske Arabije in Turčije prisoten trend pozitivne rasti, kar pomeni da te tri države v primerjavi z ostalimi regionalnimi akterji pridobivajo na relativni trdi moči. Graf 5.6 sporoča tudi, da je stopnja materialnih zmogljivosti Turčije do leta 2002 padala, nakar se je istega leta dvignila za nekaj odstotnih točk in v obdobju do leta 2011 več ali manj ohranila enako raven. Takšni rezultati bi lahko nakazovali na napoved, da bo Iran kmalu prehitel Turčijo in postal najmočnejša regionalna sila, a slika postane jasnejša v grafu 5.7, kjer so vrednosti relativne trde moči posameznih držav v nasprotju z grafom 5.6 podane v prvotnih številčnih oblikah.

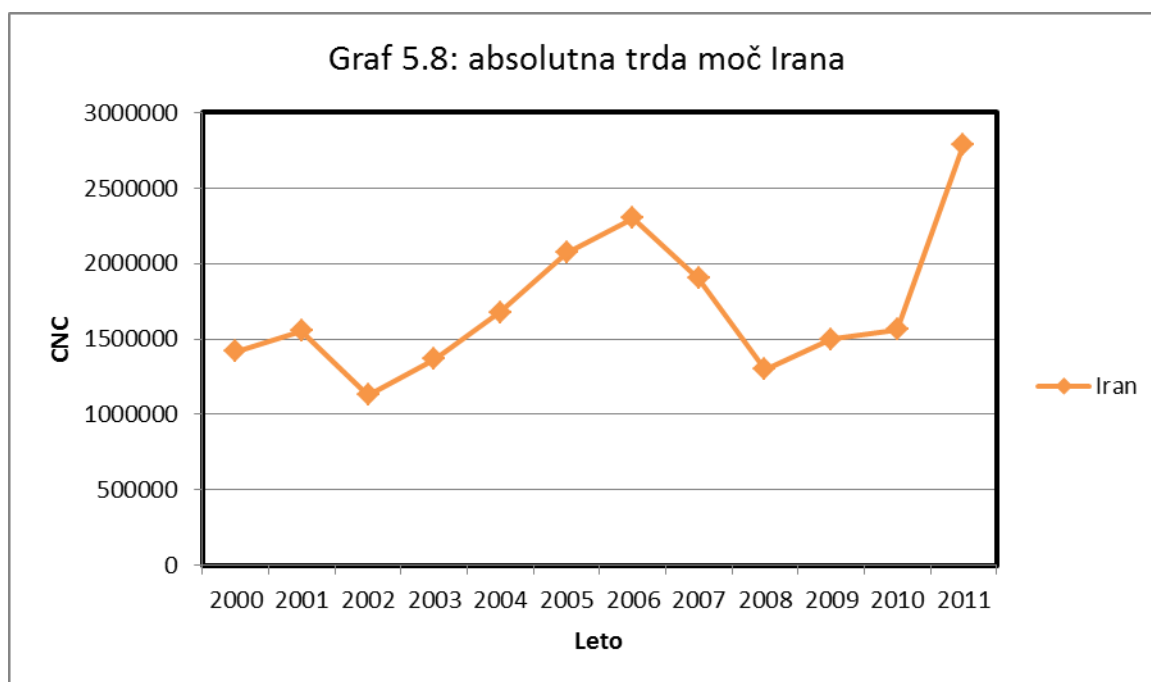

Turčija glede na rezultate grafa 5.7 še vedno ostaja najmočnejša regionalna sila, medtem ko Iran zaseda drugo mesto na lestvici, sledita pa mu Pakistan in Savdska Arabija. Na podlagi

zgornjih ugotovitev je mogoče sklepati, da razmerje sil med najmočnejšimi regionalnimi akterji kljub trendu pozitivne rasti iranske relativne trde moči, h kateremu je prispevala ameriška vojaška invazija na Irak, ostaja nespremenjeno.

5.1.1 Vpliv absolutne na relativno trdo moč Irana

Do te točke je bila analizirana samo sprememba trde moči Irana, ki je relativna glede na trdo moč ostalih držav v regiji. Da bo tema o trdi moči Irana obdelana v celoti, se je potrebno lotiti še analize razmerja med relativno in absolutno trdo močjo Irana, kar bi moralo voditi do odgovora na vprašanje, ali in v kolikšni meri je rast relativne trde moči Irana odvisna od rasti njegove absolutne trde moči. Graf 5.8 prikazuje, kako se je absolutna trda moč Irana spreminjala v preučevanem časovnem obdobju med leti 2000 in 2011¹⁹.

¹⁹ Podatki so bili izračunani na podlagi formule: $CNC = TPR + UPR + ISR + ECR + MPR + MER / 6$, pri čemer je potrebno ločiti med CNC – *Composite national capabilities* (absolutna trda moč) in CINC – *Composite Index of national capabilities* (relativna trda moč). Za prikaz absolutnih sprememb trde moči Irana je potrebno izračunati CNC Irana, ki mora vsebovati vrednosti šestih sestavnih elementov enačbe (št. prebivalstva države, št. urbanega prebivalstva države, količina pridobljenega jekla, količina porabljene energije, količina vojaških izdatkov ter št. vojaškega osebja za vsako preučevano leto. CINC v nasprotju s CNC obravnava vsakega izmed šestih elementov posebej, s čimer prikaže spremembe moči Irana, ki je relativna glede na moč ostalih držav v regiji (Maoz 2013).

Iz grafa 5.8 je mogoče razbrati, da je absolutna trda moč Irana med leti 2001 in 2002 doživela padec. Kot je bilo analizirano že v enem izmed zgornjih odstavkov, je najverjetnejši vzrok za padec iranske absolutne trde moči v tem obdobju ameriška vojaška invazija na Afganistan, ki je dodobra zmanjšala moč in vpliv tamkajšnjega talibanskega režima. Slednji je namreč s svojo politiko in proti-šiiitsko ideologijo posredno ogrožal Iran vse do ameriškega vojaškega posega v Afganistan leta 2001. V tem smislu so bili učinki ameriške vojaške intervencije za Iran pretežno pozitivni, saj je ta zaradi nenadne zmanjšane stopnje zaznavanja grožnje s strani talibanskega režima lahko porabil manj investicij in sredstev za krepitev in vzdrževanje svojih vojaških zmogljivosti, zaradi česar se je absolutna trda moč Irana v obdobju po vojaški invaziji na Afganistan nekoliko zmanjšala.

Absolutna trda moč Irana je po letu 2002 začela občutno naraščati, kar je v prvi vrsti, tako kot pri spremembi relativne trde moči Irana, možno pripisati znatnemu povečanju iranskih vojaških izdatkov v tem obdobju. Graf 5.8 sicer ne zadostuje pogojem za podajanje zaključkov o vplivu iranske absolutne trde moči, a zgornji rezultati bi v smislu materialnih zmogljivosti neke države lahko nakazovali na nekaj, kar je za to analizo relevantnega pomena. Graf 5.8 je namreč na videz podoben grafu 5.1 (graf 5.1 prikazuje spremembe iranske relativne moči v obravnavanem časovnem obdobju) in medsebojna primerjava vrednosti absolutne in relativne trde moči Irana s pomočjo izračuna korelacijskega koeficienta med obema spremenljivkama utegne pojasniti, ali so spremembe v absolutni trdi moči Irana vplivale na njegovo relativno trdo moč.

Korelacijski koeficient med tema dvema spremenljivkama je po izračunih enak 0.49, kar pomeni, da je med spremembo relativne in absolutne trde moči Irana pravzaprav nekoliko šibkejša pozitivna korelacija. Pridobljeni rezultat nakazuje na dejstvo, da krepitev Irana ni tisti glavni dejavnik, ki ima odločilni vpliv na rast iranske relativne trde moči oziroma na položaj regionalne moči Irana. To domnevo je mogoče podpreti tudi z ugotovitvami grafa 5.2, iz katerih je razvidno, da drastično povišanje iranskih vojaških izdatkov v letu 2011 ni imelo takojšnjega bistvenega vpliva na relativno trdo moč Irana. Položaj relativne trde moči Irana je očitno dokaj občutljiv tudi na spremembe v trdi moči drugih držav v regiji in ne samo na spremembe v iranski absolutni trdi moči.

5.2 Iranska mehka moč

Ta del magistrskega dela se bo na podlagi prejšnjega podpoglavja o trdi moči, v katerem je bil ugotovljen vpliv ameriškega regionalnega vmešavanja na iranske materialne zmogljivosti, posvetil analizi sprememb v mehki moči Irana. Medtem, ko je bila analiza trde moči Irana zaradi odvisnosti od grobih statističnih podatkov dokaj oprijemljiva, bo ugotavljanje sprememb v mehki moči Irana nekoliko večji izziv. Prvi del tega podpoglavja se bo tako soočil z ugotavljanjem stanja in sprememb mehke moči Irana v nekaterih najpomembnejših muslimanskih državah Bližnjega vzhoda. Glede na to, da sta Afganistan in Irak zaradi ameriške vojaške invazije med tistimi državami, ki so najbolj vplivale na spremembe iranske trde moči, se bo analiza najprej posvetila tema dvema akterjema.

V drugem delu tega podpoglavja se bom s pomočjo Lawsonove teorije dileme zavezništva podrobneje lotil razlogov, ki so pripeljali do sprememb v iranski mehki moči. Teorija dileme zavezništva je za pričujoče raziskovalno delo učinkovito orodje, saj neposredno obravnava vedenje Bližnje-vzhodnih držav pod vplivom tako zmernih kot drastičnih političnih sprememb, kot je recimo ameriški vojaški poseg v regiji. V sklopu tega dela magistrske naloge bodo na kratko obdelane številne muslimanske države v regiji Bližnjega vzhoda, ki bi utegnile igrati vlogo pri spremembah v mehki moči Irana. Analiza se bo na koncu dotaknila tudi morebitnega vpliva s strani Kitajske in Rusije, saj v okviru razprave o iranski mehki moči ne gre izključiti širše mednarodne skupnosti, ki bi utegnila vplivati na tok dogodkov v preučevani regiji.

5.2.1 Afganistan

Pred iskanjem odgovora na vprašanje, ali je Iran zaradi vojaške invazije ZDA leta 2001 v Afganistanu pridobil na mehki moči, je najprej potrebno vzeti v ozir več dejavnikov. Prvič, v kulturno in versko raznolikem Afganistanu približno 20 odstotkov prebivalstva pripada šiitski veji muslimanske vere (The embassy of afghanistan 2013). To dejstvo ni relevantno samo zato, ker Iran poleg Sirije velja za edino državo, kjer so na oblasti Šiiti, ampak je predvsem pomembno v kontekstu demokratičnega sistema vodenja države, ki so ga ZDA po vojaški invaziji uvedle v Afganistanu. Afganistanski Šiiti, ki so pred ameriško vojaško invazijo živeli pod sunitsko oblastjo Talibanov, so nenadoma dobili priložnost aktivnega ter enakovrednega sodelovanja in udejstvovanja v afganistanski politiki. Vmešavanje ZDA v Afganistan je v tem

smislu morda pripeljalo do afganistanskega nagibanja proti iranski sferi vpliva. Javno-mnenjska raziskava, ki sta jo med leti 2005 in 2006 izvedli mednarodni anketni organizaciji *GlobeScan* in *Program on International Policy Attitudes*, je pokazala, da 47 odstotkov od 2098 naključno vprašanih Afganistancev z vseh koncev države na iranski vpliv v regiji Bližnjega vzhoda gleda pretežno pozitivno (GlobeScan 2006). Rezultat javno-mnenjske raziskave je zgovoren, saj očitno namiguje, da je Iran po ameriški vojaški invaziji leta 2001 med Afganistanci užival odločno podporo, zaradi česar je njegova mehka moč v tej državi po vsej verjetnosti narastla. A raziskovalci so v sklopu izvedene javno-mnenjske raziskave ugotovili še, da je 72 odstotkov vprašanih Afganistancev tudi vpliv ZDA v regiji označevalo za pretežno pozitivnega. Kljub temu, da je afganistansko javno mnenje postalo naklonjeno Iranu, so ZDA samo 3 leta po vojaški invaziji na Irak prav tako uživale visoko podporo afganistanskega ljudstva.

Medtem ko je ameriška mehka moč v Afganistanu očitno na precej visoki pozitivni stopnji, se je pri tem potrebno zavedati, da ZDA načrtujejo postopni umik mednarodnih oboroženih sil iz Afganistana do konca leta 2014²⁰. Manjše ameriške oborožene sile, ki bodo po tem letu še ostale v Afganistanu, bodo služile le še, kot podpora afganistanskim varnostnim silam in se ne bodo več udeleževale v aktivnih vlogah (Yellin 2013). Odsotnost ameriških oboroženih sil bo po vsej verjetnosti pripeljala do padanja vpliva ZDA v Afganistanu, zaradi česar bo v kontekstu afganistanske varnosti in stabilnosti nastala praznina, katero bodo Afganistanci skušali zapolniti z novimi partnerji²¹. Pri tem obstaja velika verjetnost, da bo zlasti šiitsko afganistansko prebivalstvo zaradi svoje šiitske identitete in zgodovinskih povezav postajalo čedalje bolj naklonjeno sosednji šiitski državi Iran (Vatanka 2013).

²⁰ V času nastajanja tega magistrskega dela je v pogajanjih med Washingtonom in afganistanskim predsednikom Karzaiem prišlo do nove možnosti glede umika ameriških oboroženih sil iz Afganistana do konca leta 2014. ZDA namreč želijo s približno 10.000 pripadniki OS ohraniti vojaško prisotnost v Afganistanu po letu 2014, za kar bi bil potreben bilateralni podpis t. i. Varnostnega pakta med obema državama. Predlog pakta je bil podprt s strani Sveta voditeljev afganistanskih plemen, a ga Karzai kljub temu (še) ni podpisal, saj bo končno odločitev o predlogu sprejel po afganistanskih državnih volitvah aprila 2014 in po ameriški izpolnitvi afganistanskih pogojev za pristop k Varnostnemu paktu – pogoji vključujejo izpustitev vseh afganistanskih zapornikov v Gvantanamu in konec racij ameriških vojakov na afganistanske domove (Rizzo in Henry 2013).

²¹ Po mnenju številnih avtorjev, strokovnjakov in medijev naj bi po dokončnem umiku tujih sil iz Afganistana v tej državi zavezala večja varnostna vrzel, katero naj afganistanske varnostne sile ne bi bile zmožne zapolniti brez sodelovanja in povezanosti z zunanjimi partnerji (Vatanka 2013; Chiacu 2014). Umik OS ZDA naj bi varnostno destabiliziral Afganistan, kar naj bi vplivalo tudi na varnost sosednjih držav, kot je Pakistan, ki meni, da Afganistan (še) ni zmožen v celoti in samostojno zagotavljati lastne varnosti (Chiacu 2014).

Bilateralno sodelovanje med Afganistanom in Iranom se že nekaj let čedalje bolj pogloblja predvsem zaradi vrste odprtih političnih, gospodarskih in varnostnih vprašanj, ki zadeva obe državi. Iran tako v Afganistanu izvaja pomembne rekonstrukcijske projekte, v okviru katerih gradi in obnavlja afganistansko prometno in energetska infrastrukturo, iranske podjetnike in gospodarske družbe spodbuja k investicijam v Afganistanu in z gradnjo obmejnih objektov krepi afganistanski nadzor nad lastnimi državnimi mejami (Esfandiari 2005). Večji uspehi bilateralnega sodelovanja med obema državama so izgradnja novih prometnih povezav med Afganistanom in Iranom, katere so vitalnega pomena za vključenost afganistanskega gospodarstva v bilateralno in regionalno blagovno menjavo; odprtje podružnic iranskih bank v Afganistanu, ki s pomočjo posebnih posojilnih programov pospešujejo lokalni razvoj v Afganistanu; Iran in Afganistan pa dokaj uspešno sodelujeta tudi na področju boja proti afganistanskemu nezakonitemu izvozu drog (Esfandiari 2005). Glede na pozitivni ugled Irana med prebivalci Afganistana in na njegov položaj trde moči v regiji je možno domnevati, da se bo mehka moč Irana v Afganistanu še okrepila po umiku Zahodnih vojaških sil in da bo Iran, kot pomemben gospodarski in razvojni partner Afganistana, igral ključno vlogo pri polnjenju vrzeli v afganistanski varnosti in stabilnosti.

Še eden vzrok za rast afganistanske javne podpore Iranu je mogoče najti v uradnih strokovnih poročilih ameriškega Zunanjega ministrstva, ki trdijo, da Iran vsaj od leta 2006 dalje določene talibanske posameznike in skupine zalaga s pošiljkami orožja, katere vsebujejo orožje majhnega kalibra in pripadajoče strelivo, granate na raketni pogon, rakete in plastična eksplozivna sredstva (US department of state 2011, 150–151). Tovrstna poročila so za razumevanje, kako se je iranski vpliv v Afganistanu spreminjal zaradi ameriške vojaške invazije in splošnega vmešavanja v regijo, izrednega pomena. Talibani, kot eni izmed največjih sovražnikov Irana, so 5 let po začetku ameriške vojaške operacije v Afganistanu nenadoma začeli prejemati vojaško in finančno podporo Irana v zameno za izvajanje bojnih in terorističnih dejavnosti proti skupnemu nasprotniku – Zahod z ZDA na čelu. Na podlagi tega dejstva je mogoče domnevati, da je ameriško vojaško in politično vmešavanje v Afganistan spremenilo sunitske ekstremiste, kakršni so Talibani, včasne iranske zaveznike, zaradi česar se je ugled Irana v Afganistanu še bolj povzdignil.

5.2.2 Irak

Irak za Iran predstavlja posebni interes tako zaradi neposredne geografske bližine kot zaradi zgodovinskega rivalstva med obema akterjema, pri čemer demografija Iraka predstavlja ključni faktor za spremembe v iranski mehki moči v Iraku. Približno 60–65 odstotkov iraškega prebivalstva je šiitske muslimanske vere, kar predstavlja večino v Iraku (Berkley Center 2013). Na podlagi teh dejstev bi bilo razumno sklepati, da se je Irak po padcu Sadama Huseina in njegovega sunitskega režima, ki je v času vladavine v Iraku poleg Kurdov zatiral tudi šiitski del prebivalstva, zaradi močnih šiitskih vezi in zaradi svoje nove demokratične politične ureditve, ki je vse iraške državljanke obravnavala enako in jim omogočila aktivno politično udejstvovanje ter sodelovanje, začel nagibati proti iranski sferi vpliva. Tok dogodkov je v obdobju po ameriški vojaški invaziji na Irak sprva res potekal v to smer, a nagib iraškega ljudstva k iranski sferi vpliva le ni bil tako drastičen, kot se je sprva predvidevalo.

Javnomnenjska raziskava iz leta 2006 je namreč razkrila, da ima približno 33 odstotkov naključno vprašanih Iračanov pretežno pozitivno mnenje o vplivu Irana v regiji, medtem ko je 44 odstotkov naključno vprašanih Iračanov na regionalni vpliv Irana gledalo negativno (GlobeScan 2006). Takšen razkol javnega mnenja Iračanov je vsekakor povezan s prepadom med iraškimi Suniti in Šiiti in nakazuje na to, da Iran v Iraku kljub občutnemu odstotku neodobravanja uživa precejšnjo podporo iraškega ljudstva (33 odstotkov), zaradi česar lahko sklepamo, da je imela zamenjava sunitskega režima z večinsko šiitsko iraško vlado po ameriški vojaški invaziji leta 2003 določen vpliv na spremembe iranske mehke moči v Iraku. Dejstvo, ki afganistansko javno mnenje razlikuje od iraškega, je, da je bila afganistanska podpora ZDA dokaj velika, medtem ko je bilo javno mnenje Iračanov glede na javnomnenjsko raziskavo precej kritično do regionalnega vpliva ZDA – negativno mnenje o ameriškem vplivu v Iraku in regiji je imelo 56 odstotkov vprašanih Iračanov (GlobeScan 2006). Tako je bil odstotek iraškega prebivalstva leta 2006, ki je do regionalnega vpliva ZDA gojil negativna čustva, večji od odstotka prebivalstva, ki je enaka negativna čustva gojil do Irana, kar je pomemben podatek za raziskovanje vprašanja, kako je ameriško vmešavanje vplivalo na splošno javno mnenje prebivalcev Bližnjega vzhoda. Iran je torej glede na te ugotovitve v Iraku na račun regionalnega vmešavanja ZDA pridobil na mehki moči.

Preden pridemo do zaključka o vzponu iranske mehke moči v Iraku, je v ozir potrebno vzeti še eno pomembno dejstvo. Podpora iraški vladi je bila leta 2006 glede na ugotovitve javnomnenjske raziskave dokaj visoka tako med iraškimi Šiiti kot tudi Suniti (International Republican Institute 2006, 17). Podpora predsedniku iraške vlade naj bi bila zlasti visoka izven sunitskih in severnih arabskih predelov Iraka. V iraški prestolnici naj bi znašala okoli 57 odstotkov in okoli 83 odstotkov v južnih šiitskih predelih Iraka (International Republican Institute 2006, 25). Dejstvo, da je podpora novi iraški vladi v južnih predelih Iraka tako visoka, je samo po sebi zanimivo, saj južni Irak zgodovinsko gledano velja za regijo, kjer je bil vpliv Irana zaradi tamkajšnjih šiitskih povezav vedno bolj intenziven, kot v preostalem Iraku. Tako se zdi, da čeprav med iraškim ljudstvom prevladuje relativno visoka podpora Iranu in večinoma nizka podpora ZDA, je obenem mogoče opaziti tudi določeno stopnjo zaupanja iraškega ljudstva v novo demokratično izvoljeno iraško vlado, kar bi utegnilo resno omejiti načrte Irana po širitvi svojega vpliva v Iraku, medtem ko se morajo učinki popolnega umika ameriških sil iz Iraka konec leta 2011 še pokazati.

5.2.3 Ostale muslimanske države

Splošno gledano med državami v regiji Bližnjega vzhoda nikoli ni bilo jasnega soglasja o naravi iranskega vpliva na muslimanske skupnosti v regiji. V letu 2006 je samo 11 odstotkov izmed tisoč naključno vprašanih prebivalcev Turčije na regionalni vpliv Irana gledalo kot na pozitivnega, medtem ko je v Savdski Arabiji pozitivno mišljenje o iranskem regionalnem vplivu imela približno četrtina naključno vprašanih državljanov (GlobeScan 2006). Javnomenjska raziskava iz leta 2011 je pokazala, da je na iranski regionalni vpliv pozitivno gledalo 22 odstotkov vprašanih Egipčanov, 39 odstotkov vprašanih Libanoncev in 23 odstotkov vprašanih Jordancev (Global attitudes project 2011, 51).

Ti podatki sporočajo, da je javnost v državah, kot je recimo Turčija, imela dokaj negativno mnenje o Iranu, a splošno gledano je javnost v regiji Bližnjega vzhoda kljub relativno nizkim odstotkom podpore vseeno pozitivno zaznavala vpliv Irana v času po ameriški vojaški invaziji na Afganistan in Irak, pri čemer je potrebno opozoriti, da tovrstna podpora Iranu ni izhajala zgolj iz bližnje-vzhodnih držav s pretežno šiitsko populacijo.

Tako nizka turška podpora Iranu, ki je glede na javno-mnenjske raziskave med najnižjimi v regiji, ni presenetljiva in predstavlja izjemo, saj Turčija velja za najmočnejšo regionalno teknico Irana (Al-Ahram 2012). Rivalstvo med akterjema je del zgodovine Bližnjega vzhoda že vse od časa Otomanskega cesarstva in Perzijskega imperija dalje. V tem obdobju so se v regiji med obema stranema nenehno odvijali konflikti, saj so tako Turki kot Perzijci želeli doseči regionalno hegemonijo in prevlado. Iran in Turčija sta se v času Hladne vojne nagibali k Zahodni sferi vpliva in v okviru Bagdadskega pakta ustanovljenega leta 1955 celo postali zaveznici. V tem obdobju so gospodarske vezi med njima veljale za glavno značilnost njunih bilateralnih odnosov, ki so pogosto tudi blažile in omejevale politične napetosti med Teheranom in Ankaro. Oba akterja tradicionalno veljata za trgovinska partnerja, pri čemer naj bi Iran danes celo veljal za tretjega največjega trgovinskega partnerja Turčije, obe državi pa želita medsebojno blagovno menjavo še povečati (Al-Ahram 2012). Njuno gospodarsko sodelovanje raste kljub ponovnemu vzponu političnih in ideoloških nesoglasij, do katerih je prišlo zaradi Iranske islamske revolucije leta 1979. Takrat je prišlo do zloma harmonije v zunanji politiki in strateškemu zavezništvu med Turčijo in Iranom, pri čemer so k destabilizaciji turško-iranskih odnosov prispevale še napetosti med Izraelom, ZDA in Iranom. Turško-iranski odnos se je v obdobju po Iranski islamski revoluciji še naprej zapletal zaradi pojavljajočih se bilateralnih varnostnih vprašanj, pri čemer je močno izstopalo kurdsko vprašanje in v poznih devetdesetih letih dvajsetega stoletja povzročalo številna bilateralna nesoglasja, v okviru katerih je Turčija Iran obtožila nudenja podpore kurdskim uporniškim skupinam (Al-Ahram 2012).

Vsaka vzhajajoča regionalna sila, naj bo to sunitska ali šiitska, ki bi lahko ogrozila regionalni vpliv Turčije, med turškim prebivalcem vsekakor ne bo priljubljena. Ta predpostavka je v tem primeru še posebej oprijemljiva, če pomislimo na razlike v političnih sistemih Turčije in Irana ter na kulturne razlike med tema dvema akterjema. Medtem, ko Iran danes velja za kvazi teokracijo, se Turčija, kot sekularna demokracija, znotraj turške družbe spopada z močno muslimansko miselnostjo na eni strani ter z iskanjem možnosti integracije v Zahodni svet na drugi strani (Rhode 2010). Tako nizka turška javna podpora širjenju iranskega vpliva bi potemtakem lahko izhajala iz turške kulture in političnega sistema Turčije, vendar pa je to le ena plat medalje. Turška zunanja politika je namreč po ameriški vojaški invaziji na Irak začela rahlo podpirati Iran, pri čemer je turški predsednik vlade *Erdogan* javno izjavil, da iranski jedrski program in aktivnosti bogatenja urana veljajo za razumna dejanja, obenem pa je

Zahodne države zaradi kritiziranja iranskega bogatenja urana obtožili dvoličnosti (Aljazeera 2010). Nekateri avtorji menijo, da je *Erdogan* s tovrstnim pristopom želel načrtno spodkopati *Ataturkovo* pro-zahodnjaško zapuščino in Turčijo približati muslimanskemu svetu (Fradkin and Libby 2011). Kljub zgornjim ugotovitvam se večina avtorjev na splošno strinja, da bi pretirana rast moči Irana ali njegova potencialna jedrska oborožitev v očeh Turčije resno ogrozili njeno nacionalno varnost (Hentov 2011, 32). Na podlagi tega je mogoče domnevati, da ima Turčija tehtne razloge tako za podpiranje kot nasprotovanje teheranski politiki, zaradi česar je trenutno vsaka napoved o tem, kako bosta turška vlada in javnost reagirali na prihodnje dinamike iranske absolutne moči, samo špekulacija.

Visoka stopnja podpore Iranu v državah, kot je recimo Jordanija, po drugi strani lahko pomeni, da iranska tradicionalna zaveznica Sirija ni edina pretežno sunitska država, kjer je javno mnenje nekaj let po ameriški vojaški invaziji na Afganistan in Irak naklonjeno Iranu. Kar je pri tem v bistvu bolj relevantno, je, da je javna podpora Iranu v številnih bližnje-vzhodnih državah v zadnjih letih precej padla. Občuten padec javne podpore Iranu je na podlagi izvedenih javno-mnenjskih raziskav mogoče jasno opaziti v Egiptu in Jordaniji, kjer je bila stopnja javne podpore Iranu leta 2006 v obeh primerih zelo visoka – 59 odstotkov naključno vprašanih Egipčanov in 49 odstotkov naključno vprašanih Jordancev je bilo naklonjenih iranskemu regionalnemu vplivu (Global attitudes project 2011, 52), medtem ko je ta podpora leta 2011 znašala samo še 22 in 23 odstotkov (Global attitudes project 2011, 52).

Gornjim ugotovitvam je potrebno tudi dodati, da je v Libanonu leta 2011 Iran podpirala le libanonska šiitska skupnost, medtem ko je velika večina libanonske sunitske in krščanske skupnosti iranskemu vplivu močno nasprotovala (Global attitudes project 2011, 52). Izsledki javno-mnenjske raziskave leta 2011, iz katere so ti podatki vzeti, ugotavljajo, da sta Pakistan in Indonezija edini muslimanski državi v vzorcu preučevanih držav²², kjer prevladuje večinsko pozitivno mnenje o širjenju iranskega vpliva (Global attitudes project 2011, 53). Te ugotovitve so relevantnega pomena za analizo sprememb v iranski mehki moči. Splošni padec javne podpore Iranu v ključnih muslimanskih državah nakazuje na dejstvo, da čeprav je Iran kmalu po ameriški vojaški invaziji na Afganistan in Irak užival visoko podporo med muslimanskimi skupnostmi, je pozitivno mnenje o vplivu Irana v zadnjih letih doživelo

²² Sirija v to raziskavo ni bila vključena.

močan padec. Ob zgornjih ugotovitvah se hitro poraja vprašanje, kje oziroma kaj je razlog za tako močan padec ugleda muslimanske države Iran?

5.2.4 Iran in dilema zavezništva

Tok politike držav regije Bližnjega vzhoda je na videz vedno pod vplivom varnostne dileme. *John Herz*, ki je skoval pojem "varnostna dilema", v okviru svojega dela meni, da morajo biti skupine in posamezniki, ki na nekem območju živijo drug ob drugem, vedno pazljivi in skrbeti za svojo varnost pred morebitnimi napadi, poskusi nadvlade ali uničenja s strani drugih skupin ali posameznikov v okolici (Herz 1951, 157). Skupine in posamezniki se z željo po obrambi pred tovrstnimi morebitnimi napadi tako zatekajo k gradnji in pridobivanju čim večje moči, kar pri ostalih skupinah in posameznikih v soseščini povzroča občutke strahu in varnostne ogroženosti, kar skoraj zagotovo pripelje do medsebojne oboroževalne tekme. V okolju, kjer prevladuje tekma za moč, se nihče izmed vpletenih akterjev ne more počutiti popolnoma varnega. Ti akterji se tako hote ali nehote znajdejo v začaranem krogu, v katerem skušajo zagotoviti zadostno mero varnosti s pomočjo kopičenja lastne moči, ki mora biti, da doseže želeni učinek, večja od nasprotnikove moči (Herz 1951, 157–158).

Teorija o varnostni dilemi, ki je postala ključnega pomena za preučevanje mednarodnih odnosov, pripomore k lažjemu razumevanju tega, kako akcija enega akterja v regiji Bližnjega vzhoda vpliva na reakcije drugega akterja. Iran s povečevanjem svoje moči neti strah in občutek ogroženosti pri ostalih regionalnih akterjih, ki se v odgovor zatekajo k povečevanju svoje moči, s čimer želijo obrniti trend relativnega padca lastne moči in tako okrepiti svojo varnost. Uporaba teoretičnega modela varnostne dileme je v kontekstu analize sprememb iranske mehke moči torej nadvse primerna. *Lawsonova* teorija pri tem v okviru prevladujoče varnostne dileme na Bližnjem vzhodu predstavlja relevanten teoretski pristop k analizi razmerja med Iranom in Sirijo. V svojem delu med drugim navaja, da kadarkoli neka država proti nasprotniku izvaja zmerno sovražno politiko, se zaupanje njene strateške partnerske države v stabilnost zavezništva poveča, zaradi česar je slednja država bolj dovzetna za izvajanje aktivnosti, katere lahko to partnersko državo vpletejo v nek konflikt, ki nima neposredne povezave z njenimi interesi (Lawson 2007). Po drugi strani je pričakovati, da se bo zaveznik države, katera proti nasprotniku izvaja zmerno upravljivo politiko, prav tako vzdržal izvajanja agresivne politike proti obravnavanemu nasprotniku. Politika skrajne

sovražnosti do nasprotnika pa bo zaveznike v luči povečane možnosti izbruha splošne vojne, ki je posledica tovrstne politike, spodbudila k zadržanosti (Lawson 2007). *Lawson* je teorijo o dilemi zavezništva razvil v okviru analize sprememb v zavezništvu med Iranom in Sirijo, na katere sta vplivala njuna odnosa z Irakom, Izraelom in Turčijo. Ta teorija je torej nadvse primerna za analizo vprašanja, kako se je vpliv oziroma mehka moč Irana v drugih muslimanskih državah spreminjala zaradi iranskega odziva na aktivnosti ZDA v regiji.

Glede na ugotovitve iz poglavja o trdi moči je relativna trda moč Irana vrhunec dosegla v letu 2006, nato pa je doživela precejšnji padec. Istega leta je Iran Agenciji za mednarodno jedrsko varnost (IAEA) nenadoma ukazal, naj preneha izvajati inšpekcije povezane z iranskim jedrskim programom, pri čemer je še naznanil nadaljevanje iranskega bogatenja urana (Albright in Stricker 2013). Razprava o iranskem jedrskem programu mora sicer biti upoštevana v vsaki analizi sprememb v regionalni moči Irana po letu 2003, vendar pa so za to magistrsko delo relevanten predvsem naslednji pogled. Vse do danes je namreč nemogoče utemeljiti, da je iranski jedrski program dejansko namenjen gradnji jedrskega orožja, s čimer pa se ne strinjajo ostali regionalni akterji Bližnjega vzhoda, ki menijo, da iranske želje in napor po razvoju jedrske energije predstavljajo nevarnost za celotno regijo (Khaitous 2009, 1). Torej, medtem ko se običajne analize in razprave o jedrskem orožju osredotočajo na možnost prisile in ostala načela trde moči, se bo to magistrsko delo osredotočilo na analizo posledic iranskih jedrskih ambicij na ugled Irana v regiji Bližnjega vzhoda, pri čemer je za izhodišče potrebno vzeti vprašanje, kako države Bližnjega vzhoda dojemajo iranski jedrski program v smislu dinamike sprememb v regionalni moči.

Regija Bližnjega vzhoda je že vse od konca Druge svetovne vojne dalje prizorišče oboroženih konfliktov in neprestanega boja za moč in prevlado. Konflikti, kot je bila Sueška kriza, šest dnevna vojna med Izraelom in sosednjimi arabskimi državami, krvava vojna med Iranom in Irakom, Prva zalivska vojna in ameriška vojaška invazija na Irak leta 2003, so poskrbeli, da je bila regija skozi celotno obdobje nestabilna in na robu popolnega kaosa (Shlaim 2013). Poleg tega dodatne težave in skrbi povzroča tudi energetske bogati Perzijski zaliv, ki predstavlja ključni center globalnega gospodarstva in vitalen vir prihodkov za številne regionalne arabske države (Office of naval intelligence 2009). Zaradi takšne gospodarske odvisnosti torej ni nenavadno, da je ohranjanje regionalne varnosti in stabilnosti v največjem interesu teh držav. Morebitni uspeh iranskega jedrskega programa v luči tega dejstva predstavlja grožnjo

regionalnemu ravnotežju moči, ki ostale regionalne akterje spodbuja k izvajanju ukrepov zoperstavljanja nevarnosti.

Bolje, kot nad morebitno dejansko uporabo iranskega jedrskega orožja, so arabske države zaskrbljene nad posledicami, ki bi jih napredek v razvoju iranskega jedrskega programa utegnil povzročiti²³. Občutnejši napredek v razvoju iranskega jedrskega orožja bi zaradi občutka ogroženosti namreč lahko pomenil zadosten razlog za izvedbo preventivnega vojaškega posredovanja Izraela in ZDA, pri čemer ima Izrael že dokaj bogato zgodovino preventivnega vojaškega napada na jedrske objekte v Iraku (1981) in Siriji (2007), katere je uničil s pomočjo letalskih bombnih napadov (Levec 2012b, 4). Izraelske zračne sile so junija leta 2008 celo izvedle vojaške vaje, v okviru katerih naj bi simulirale napad na enega izmed iranskih objektov za bogatenje urana v kraju imenovanem *Natanz* in bi iranski zračni prostor dosegle s pomočjo preleta skozi iraški zračni prostor (Gordon in Schmitt 2008). V primeru izbruha oboroženega konflikta med Iranom in Izraelom ali ZDA se preostale države Bližnjega vzhoda tako politično kot vojaško ne želijo izpostavljati in zaplesti v navzkrižni ogenj. ZDA bi v primeru vojaškega posredovanja v Iranu nedvomno pozivale njegove arabske sosede k sodelovanju v napadu na iranski jedrski program, zaradi česar bi se morale arabske države soočiti s težkimi odločitvami izbiranja prave strani v konfliktu. Morebitni oboroženi konflikt bi tako lahko destabiliziral tudi druge arabske države, ali še huje, lahko bi ogrozil ali onemogočil dragoceno trgovino z energenti, kar bi pripeljalo do ostrih gospodarskih razmer širom regije (Hroub 2006).

V regiji Bližnjega vzhoda v zadnjem obdobju prevladuje tudi čedalje večja zaskrbljenost nad rastočim vplivom, ki ga Iran ima nad šiitskim prebivalstvom širom regije. Čeprav so arabske države večinoma sunitske, se v določenih zalivskih državah nahajajo tudi pomembnejše šiitske manjšine, katere so v očeh Sunitov ideološko in religiozno tesno povezave z Iranom, kot najmočnejšo šiitsko državo (Walker 2007, 1). Egipčanski predsednik Mubarak je v enem izmed svojih javnih nagovorov celo izjavil, da je lojalnost Šiitov živečih v Egiptu vprašljiva (Fadlullah 2006). Drugi sunitski državni voditelji so izrazili podobno zaskrbljenost, ki se

²³ V času pisanja tega magistrskega dela sta ZDA in Iran dosegla dogovor glede spornega iranskega jedrskega programa, v sklopu katerega naj bi mednarodna skupnost v zameno za zamrznitev ključnih delov iranskega jedrskega programa olajšala mednarodne gospodarske sankcije nad Teheranom (Delo.si 2013). Dogovor, če ga bo Iran zares upošteval, bo nekoliko omilil obstoječe politične in varnostne napetosti v regiji, a nezaupanje arabskih in drugih akterjev do iranskega jedrskega programa se bo kljub dogovoru po vsej verjetnosti obdržalo – zlasti zaradi negotovosti po izteku šest mesečnega trajanja dogovora med ZDA in Iranom.

zaradi domnevnih močnih ideoloških in religioznih povezav med lokalnimi šiitskimi skupnostmi širom regije in Iranom²⁴ sprašujejo, ali bodo v prihodnje znotraj svojih držav še zmožni popolnoma vplivati na šiitski del prebivalstva. Tako Iran mnogim sunitским arabskim voditeljem, ki želijo ohraniti popolni nadzor nad lastnim ljudstvom, predstavlja grožnjo, zaradi česar sunitiske arabske države želijo omejiti regionalni politični vpliv Irana, ki zaradi njegovega jedrskega programa postaja samo še močnejši (Walker 2007, 1–2).

Splošno mnenje arabskih držav, da bi nadaljnji obstoj iranskega jedrskega programa utegnil pripeljati do agresivnejše zunanje politike Teherana in s tem do politične hegemonije Irana v regiji, predstavlja še eno morebitno posledico napredka v gradnji iranskega jedrskega programa (Chomsky 2010). Relativno stabilno ravnotežje moči v regiji, kjer v zadnjih dvajsetih letih kljub številnim oboroženim konfliktom ni prevladovala nobena bližnje-vzhodna država, bi se zaradi morebitnega napredovanja iranskega jedrskega programa lahko začelo rušiti, saj Iran z uspešnim kljubovanjem političnim in gospodarskim pritiskom s strani ZDA in ostalega sveta pridobiva na prestižu in moči, kar mu potencialno omogoča možnost izvajanja večjega vpliva na politiko arabskih držav in regionalne gospodarske interese (Chomsky 2010). S tem bi lahko postala ogrožena tako demokratijski proces Iraka kot politična stabilnost določenih sunitških režimov v regiji Bližnjega vzhoda.

Iranski jedrski program oziroma iranski jedrski objekti za arabske države predstavljajo še eno skrb. Čeprav se je gradnja iranskih jedrskih objektov začela pod strogim nadzorom nemških inženirjev, je Nemčija po Iranski islamski revoluciji leta 1979 zavrnila nadaljnje sodelovanje svojih inženirjev (The Jerusalem Post 2013). Iran se je z namenom končanja projekta po pomoč zatekel k tedanji Sovjetski zvezi, ki je privolila v sodelovanje. Mnogi arabski voditelji so prepričani, da ruski inženirji pri gradnji iranskih jedrskih objektov vse do danes uporabljajo zastarelo tehnologijo in gradbeni material, zaradi česar bi v Iranu lahko prišlo do novega Černobila. Takšne okoliščine so še eden tehten razlog za splošno arabsko nasprotovanje iranskemu jedrskemu programu (TED Case Studies 2013).

Predpostavko, da je do padca splošne javne podpore Iranu v ostalih muslimanskih državah prišlo predvsem zaradi potencialne grožnje s strani iranskega jedrskega programa, je možno

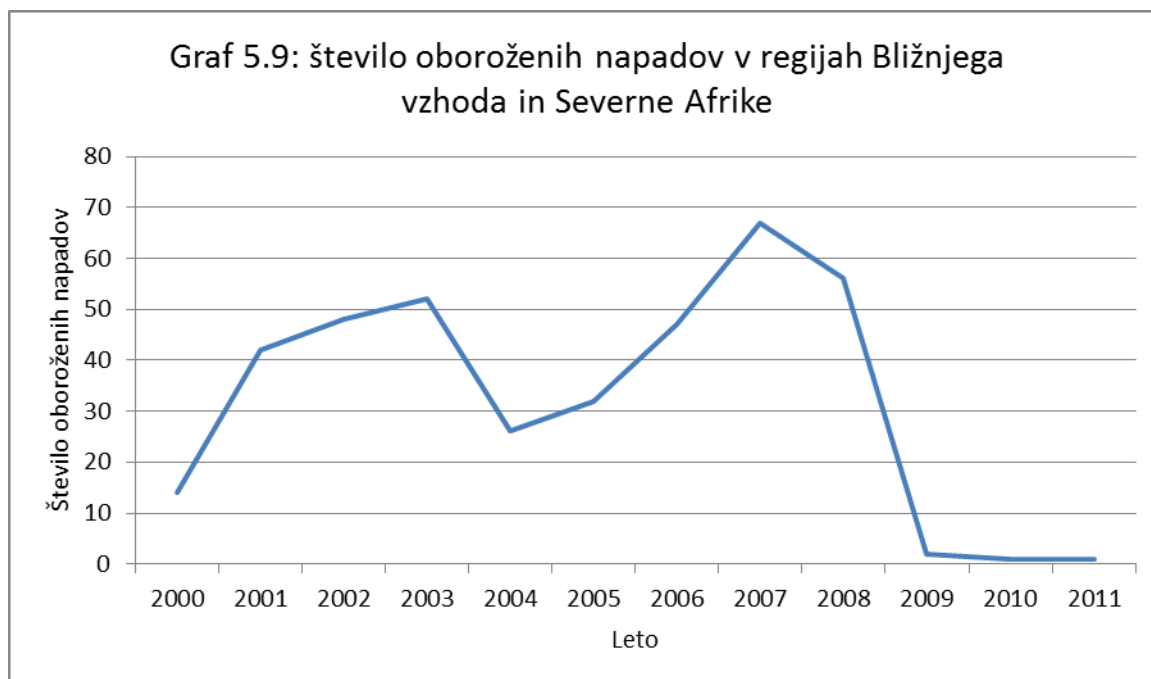
²⁴ Kljub dejstvu, da Iran velja za perzijsko in ne arabsko kulturo.

utemeljiti z razkritimi depešami ameriške diplomatske službe, ki jih je Wikileaks leta 2010 objavil na spletu in v medijih. Objavljene informacije namreč razkrivajo, da je več državnih voditeljev in visokih državnih predstavnikov Bližnje-vzhodnih držav, kot so Savdski kralj Abdullah (Wikileaks 2013a, odstavek 10), princ Abu-dabija Muhammad bin Zayed (Wikileaks 2013b, odstavek 4), bahrajnski kralj Hamad (Wikileaks 2013c, odstavek 4) ter egiptovski general Muhammad al Assar (Wikileaks 2013č, odstavek 8), ZDA sporočili, da v Iranu vidijo veliko grožnjo njihovi varnosti. Savdijski kralj naj bi šel celo tako daleč, da je ZDA pozival k zaustavitvi iranskega jedrskega programa s pomočjo vojaškega posredovanja v Iranu (Wikileaks 2013a, odstavek 10). Glede na ton in vsebino diplomatskih depeš je lahko povsem suvereno domnevati, da je Iran med političnimi elitami ostalih muslimanskih držav v regiji nenadoma izgubil precejšen del podpore ravno zaradi izrazitega razvoja iranske vojaške moči, ki je glede na ugotovitve iz poglavja o trdi moči Irana vrhunec dosegel leta 2006, razmere pa je dodobra pretresel še ponovni zagon iranskega jedrskega programa v istem letu.

Teoretični model dileme zavezništva v tem kontekstu ponuja priročno orodje, s pomočjo katerega lahko pridemo do relevantnih ugotovitev o stopnji javne podpore, ki jo prebivalstvo ostalih muslimanskih držav v regiji izkazuje Iranu. Sodeč po zgornjih vzpostavljenih dejstvih je muslimanska regionalna skupnost o Iranu imela pozitivno mnenje v času, ko je Iran v odnosu z ZDA napenjal mišice zaradi nestrinjanja z ameriško vojaško invazijo na Irak. Sovražna politika Teherana do ZDA se je v tem obdobju kazala v obliki občutno povečanega iranskega vojaškega proračuna in splošnega poudarka na iranskih materialnih zmogljivostih. Po vzoru *Lawsonove* teorije so se v muslimanskih državah, kjer je Iran užival zmerno naklonjenost in podporo tamkajšnjega prebivalstva, odvijali dogodki, ki so dodatno nakazovali in opozarjali na znake konflikta med ZDA in Iranom. Med oprijemljive primere teh dogodkov sodi atentat na ameriškega diplomata Laurencea Folleya v Amanu leta 2002 (Sims 2009), napad na ameriško veleposlaništvo v Damasku leta 2006 (Roumani 2006) in bombni napad na ameriški konvoj vozil v Gazi leta 2003 (The Guardian 2003).

Zgornjo trditev je mogoče podpreti tudi z analizo oboroženih oziroma terorističnih napadov na tuje civilne in vladne cilje, ki so jih militantne in teroristične organizacije ter posamezniki izvedli v regijah Bližnjega vzhoda in Severne Afrike med leti 2000 in 2011. Graf 5.9 prikazuje število oboroženih napadov (napadi z lahkim strelnim orožjem, bombni, samomorilski napadi, atentati, itd.), ki so jih izvedle teroristične in militantne skupine ter

posamezniki domnevno povezani z Iranom. Med te skupine sodijo Hamas, Hezbolah, Palestinski Hezbolah, Organizacija iranske revolucije, Ljudska fronta za osvoboditev Palestine in Palestinski islamski džihad (University of maryland 2013).

Iz grafa 5.9 je mogoče razbrati, da je število izvedenih oboroženih napadov kljub občutnemu upadu med leti 2003 in 2004 doseglo vrhunec v letu 2007, ko sta regiji Bližnjega vzhoda in Severne Afrike beležili skoraj 70 oboroženih napadov na tuje civilne in vladne cilje. Ti podatki nazorno podpirajo Lawsonovo teorijo v smislu, da so se iranski regionalni zavezniki s stopnjevanjem konflikta v regijah odzvali na iransko zmerno sovražno politiko do ZDA. Iz podatkov na grafu je mogoče tudi razbrati, da je trend oboroženih napadov po letu 2007 nenadoma začel močno upadati vse do leta 2010, ko so oboroženi oziroma teroristični napadi na tuje cilje v regijah Bližnjega vzhoda in Severne Afrike več ali manj popolnoma prenehali. Upad napadov po letu 2007 je glede na Lawsonovo teorijo torej posledica splošnega upada javne podpore in naklonjenosti muslimanskega sveta Iranu.

Določitev in analiza vseh relevantnih dejavnikov, ki so pripeljali do zgornjih ugotovitev, je težka, a dejstva, ki cilje tega magistrskega dela podpirajo v zadostni meri, so naslednja. Upad javne podpore muslimanskega sveta Iranu po letu 2006 sovпада z močnim upadom števila izvedenih oboroženih napadov s strani militantnih in terorističnih skupin, ki naj bi imele tesne povezave z Iranom. Iran je leta 2006 prenehal sodelovati z mednarodno jedrsko skupnostjo in

nadaljeval z bogatenjem urana ter s svojimi nerazumskimi dejanji dodobra pretresel sunitske režime regionalnih arabskih držav, zaradi česar so določeni arabski voditelji na ameriško administracijo naslovili dvome in skrbi nad iranskim jedrskim programom ter na ta način začeli iskati pomoč in podporo pri ZDA. Ti dogodki v okviru dileme zavezništva pomenijo, da ostale regionalne države iranski jedrski program razumejo kot politiko skrajne sovražnosti in poskusa regionalne prevlade, kar obstoječe in potencialne zaveznike Irana zaradi možnosti izbruha splošne vojne spodbuja k zadržanosti. Natanko do takšnega položaja je glede na zgoraj zbrane in analizirane dokaze prišlo v regiji Bližnjega vzhoda. Iran po letu 2006 ni izgubil le podpore muslimanske javnosti ostalih arabskih držav, temveč je izgubil tudi naklonjenost arabske politične elite, ki je zaradi zaskrbljenosti nad rastjo iranske regionalne moči celo pozivala ZDA k vojaškemu posredovanju v Iranu, s čimer bi rast moči Irana omejili. Rast iranske trde moči, za katero vzroke je mogoče najti v ameriški vojaški invaziji na Afganistan in Irak, več ali manj očitno sovпада z relativno visokim odstotkom muslimanske javne podpore Iranu, katera je zaradi ponovnega zagona spornega iranskega jedrskega programa na koncu dramatično upadla.

5.2.5 Rusija in Kitajska

Ob vsaki analizi in razpravi o mehki moči poljubne države je potrebno pomisliti tudi na širšo mednarodno skupnost, ki z morebitnimi političnimi in gospodarskimi orodji ter sredstvi vpliva na tok dogodkov v dani regiji. Regija Bližnjega vzhoda nedvomno velja za središče mednarodnega konflikta, kjer imajo veliki in vplivni mednarodni akterji, kot sta Kitajska in Rusija, lastne interese in regionalno politiko (Al-Hamad 2010). Zunanja politika velikih sil bi torej utegnila odločno vplivati na položaj Irana v regiji, zaradi česar se bo ta del magistrske naloge posvetil analizi vprašanja, ali in v kolikšni meri je podpora Kitajske in Rusije Iranu narastla zaradi ameriške vojaške invazije na Afganistan in Irak ter, do kolikšne mere je ta podpora vplivala na raven iranske mehke moči?

Rezultati javno-mnenjske raziskave iz leta 2007 so pokazali, da približno 80 odstotkov naključno vprašanih kitajskih in 73 odstotkov ruskih prebivalcev meni, da bi ZDA morale iz Afganistana umakniti svoje oborožene sile (Global Attitudes Project 2007, 24). Rezultati javno-mnenjske raziskave glede vojne v Iraku so leta 2004 pokazali, da 50 odstotkov vprašanih ruskih državljanov meni, da je ameriški vojaški napad na Irak škodoval splošnemu

mednarodnemu boju proti globalnemu terorizmu (Pew research center for the people and the press 2004, 14). Kitajsko ministrstvo za zunanje zadeve je leta 2003 podalo uradno stališče, v okviru katerega so kitajske oblasti izrazile skrb nad vojno v Iraku, ki naj bi spodkopala varnost, stabilnost in razvoj v regiji Bližnjega vzhoda ter imela resne posledice za preostali svet (Permanent mission of the people's republic of china to the UN 2003).

Obravnavani viri sporočajo, da sta tako Rusija kot Kitajska jasno izrazili negativno mnenje glede ameriških vojaških intervencij v Afganistanu in Iraku. Ta dejstva sovpadajo z različnimi kitajskimi in ruskimi aktivnostmi, ki so z namenom zoperstavljanja ameriškem vmešavanju v Bližnji vzhod okrepile materialne zmogljivosti Irana na račun ostalih regionalnih akterjev. Rusija je na primer leta 2005 Iranu prodala 29 kosov zračno-obrambnih sistemov tipa TorM1 (Felgenhauer 2007). Oborožitveni sistemi so bili v Iran dostavljeni leta 2006 in so bili do konca leta 2007 po zaslugi hitrega usposabljanja iranskega vojaškega osebja že pripravljene za operativno bojno delovanje. Ti tehnološko napredni sistemi za obrambo zračnega prostora predstavljajo resno grožnjo morebitnim tujim zračnim silam, ki bi s pomočjo letalskih bombnih napadov želele uničiti jedrske objekte v Iranu (Felgenhauer 2007). Kitajska in Rusija naj bi Iranu prodali tudi večje količine raket tipa zemlja-zrak (*Surface to Air Missiles – SAM*), sodobnih bojnih letal in helikopterjev, tehnološko naprednih radarskih sistemov in hitrih ofenzivnih raketnih čolnov (Simpson 2010, 64).

Poleg prodaje orožja je med Teheranom in Pekingom ter Teheranom in Moskvo po letu 2003 mogoče opaziti tudi precejšnjo okrepitev gospodarskega sodelovanja. Iran in Kitajska sta leta 2004 podpisali medsebojne dogovore o dobavi energentov v vrednosti, ki je presegala 120 milijard ameriških dolarjev. Leta 2007 je kitajska državna naftna korporacija z Iranom podpisala dogovor o razvoju in nadgradnji iranskih naftnih ploščadi v vrednosti 3,6 milijard ameriških dolarjev. Leta 2009 je ista korporacija v razvoj iranskih naftnih ploščadi vložila še dodatni 2 milijardi ameriških dolarjev (Simpson 2010, 65). Vrednost blagovne menjave med Iranom in Rusijo je leta 2008 znašala 3,2 milijardi, ob čemer so analisti za prihodnja leta napovedovali še višje številke (Simpson 2010, 65). Ti podatki nakazujejo, da so med Iranom in Kitajsko ter Iranom in Rusijo prisotne močne gospodarske vezi, ki se še vedno krepijo in pa, da prodaja kitajskega in ruskega orožja Iranu po letu 2003 narašča.

Čeprav je vzročno zvezo med naraščajočo kitajsko in rusko podporo Iranu ter ameriško vojaško invazijo na Afganistan in Irak težko dokazati, je na podlagi zgornjih dejstev mogoče priti do nekaj relevantnih ugotovitev. Prvič, glede na to, da iransko-rusko-kitajsko gospodarsko sodelovanje in trgovanje z orožjem po letu 2003 ni upadlo ampak celo naraščalo, je varno domnevati, da ameriška vojaška invazija na Afganistan in Irak ni imela negativnega vpliva na odnose Irana s Kitajsko in Rusijo. Drugič, izhodišče za močne vezi med Iranom, Kitajsko in Rusijo bi lahko našli v podobnosti med njihovimi avtoritarnimi političnimi sistemi, oziroma v dejstvu, da te tri države sodijo v skupino akterjev s podobnimi strateškimi pogledi na svet (Ravich 2011, 25). Ob upoštevanju zgornjih ugotovitev je mogoče domnevati, da na odločno kitajsko in rusko podporo Iranu vse do danes vsaj delno lahko gledamo kot na obliko kitajskega in ruskega odzivanja na grožnjo, ki jo ameriška agresivna politika v regiji Bližnjega vzhoda predstavlja Islamski republiki Iran.

Domnevo, da je ameriški vpliv v regiji zblíževal Iran s Kitajsko in Rusijo, je mogoče potrditi tudi s krajšo analizo odziva OZN po letu 2001. Leta 2002 je namreč iranska opozicijska skupina imenovana "Narodni svet odpora" svetu predložila dokaze o obstoju iranskega skrivnega programa bogatenja urana, na katerega je Varnostni svet OZN reagiral šele leta 2006, ko je Iran pozval k takojšnjem prenehanju izvajanja tovrstnih aktivnosti (Chang 2007, 28). Številni kritiki so prepričani, da je do tako pozne reakcije Združenih narodov prišlo ravno zaradi določenih aktivnosti dveh članic Varnostnega sveta OZN – Rusije in Kitajske. Prva je ob podpori druge najprej s taktiko zavlačevanja podaljševala razprave v okviru izrednega sestanka voditeljev držav članic IAEA in nato nasprotovala predložitvi zadeve glede spornega iranskega jedrskega programa Varnostnemu svetu OZN (Mousavian 2012, 235). Ko so ZDA vprašanje glede spornega iranskega jedrskega programa vendarle uspele uvrstiti na dnevni red Varnostnega sveta, sta Kitajska in Rusija odločno nasprotovali morebitnim sankcijam²⁵, kar je pomenilo, da julijska resolucija OZN iz leta 2006, ki je bila uperjena proti spornemu iranskemu jedrskemu programu, ni vsebovala nikakršnih pravno zavezujočih ukrepov. Ko je prišel čas za odgovor mednarodne skupnosti na nepopustljivost Irana glede njegovega jedrskega programa, sta Kitajska in Rusija zavračali predlog za predlogom vse do decembra 2006, ko je le prišlo do sankcij nad Iranom, a so uredbe teh sankcij (prepoved prodaje jedrske tehnologije, tehnologije za bogatenje urana in balističnih

²⁵ Kot stalni članici Varnostnega sveta OZN, imata Kitajska in Rusija možnost veta na vse odločitve tega najpomembnejšega telesa OZN (Security council 2013).

raket Iranu, zamrznitev premoženja določenih iranskih organizacij in posameznikov) do tedaj postale že več ali manj nepomembne (Chang 2007, 27–29).

Ugotovitve z zadnjega odstavka nakazujejo na dejstvo, da se je kitajska in ruska podpora Iranu v OZN v obdobju po ameriški vojaški invaziji na Afganistan in Irak povečala in da so kitajski in ruski interesi v regiji Bližnjega vzhoda do določene mere v nasprotju z ameriškimi interesi. Zdi se tudi, da je Iran v obdobju po ameriški vojaški invaziji v letih 2001 in 2003 postal središče ruskih in kitajskih poskusov spodkopavanja ameriškega vpliva v regiji Bližnjega vzhoda. Ali je tovrstna politika Kitajske in Rusije izključno posledica vojaških operacij ZDA v Afganistanu in Iraku, je dokaj vprašljivo in težko dokazljivo. Kar pa je na podlagi zgornjih ugotovitev mogoče trditi z določeno mero samozavesti, je, da zunanja politika ZDA do Bližnjega vzhoda, v okviru katere vojaški invaziji na Afganistan in Irak veljata za vrhunec, vsekakor velja za enega izmed najbolj relevantnih dejavnikov, ki so prispevali k povečani kitajski in ruski podpori Iranu v preučevanem časovnem obdobju.

6 ZAKLJUČEK

Odpor in ukrepe Irana zoper vpliv zunanjih sil na njegovo suverenost je potrebno razumeti v zgodovinskem kontekstu iranske civilizacije, ki je prežet s strahom pred tujo nadoblastjo, nacionalizmom in šiitsko ideologijo. Pretekli tuji posegi v politiko Irana, s katerimi so tuje sile želele doseči lastne politične in gospodarske interese, so v iranskemu ljudstvu vzbudili negativno ideološko spoznanje, ki je pripeljalo do splošnega nezaupanja in strahu Irancev pred političnim in gospodarskim vmešavanjem zunanjih sil v notranjo in zunanjo politiko Irana. Ob tem je prišlo tudi do pojava krepitve iranskega nacionalizma, ki je bil v današnjem Iranu prisoten zaradi takšnih in drugačnih razlogov skozi celotno zgodovino perzijske države in je postal eden izmed pomembnih vidikov iranske miselnosti ter državitvornosti, saj se je začel vzpenjati zlasti zaradi agresivnega izkoriščanja in vmešavanja tujih sil v iransko politiko po koncu Druge svetovne vojne in ima vse do danes velik vpliv tako na ohranitev suverenosti Irana pred tujim vplivom, kot na njegove regionalne ambicije.

Šiitska muslimanska vera je v procesu razvoja Iranske islamske revolucije in tranzicije v novo vrsto oblasti poleg nacionalizma in strahu pred tujo nadvlado prav tako veljala za ključni dejavnik, ki vse do danes vpliva na vodenje iranske politike. Iranska islamska revolucija, ki je v Iranu leta 1979 odpravila Zahodu naklonjeno kraljevo oblast in vzpostavila današnjo Islamsko državo Iran, je dodobra pretresla odnose z ZDA. Ti so se namreč močno zaostriili predvsem na podlagi tedaj že močno ukoreninjene proti-zahodnjaške ideologije ter zaradi posredne škode, ki so jo ZDA z vmešavanjem v Iran povzročile iranskemu ljudstvu in državi v času vladavine iranskega kralja Pahlavija. Zmerno napeti odnosi med Iranom in ZDA so trajali vse do ameriških vojaških invazij na Afganistan in Irak, ki sta spremenili politične razmere v regiji Bližnjega vzhoda na način, kakršen po vsej verjetnosti ni bil pričakovan. Nenadne povečane vojaške aktivnosti ZDA v neposredni soseščini Irana so pripeljale do nove krize v odnosih med tema dvema državama, saj je Iran na podlagi preteklih slabih izkušenj z ameriško zunanjo politiko, ki so močno prispevale k strahu iranskega ljudstva pred tujo nadvlado, upravičeno verjel, da se bodo ZDA po zmagi nad Irakom ponovno hotele aktivno vmešavati v suverenost Irana z namenom dosege lastnih regionalnih interesov.

Pravi učinki ameriškega intenzivnega vpliva na regionalno razmerje moči perzijskega zaliva v zadnjem desetletju se morajo še pokazati, za kar bo potreben čas. Pri tem se je mogoče

poistovetiti z mislijo Josepha Nye Jr., ki pravi, da se je pri zasledovanju konkretnih akademskih dognanj potrebno opirati tako na trdna dejstva in obsežne podatkovne baze, kot tudi na zgodovinski kontekst ameriškega dolgoletnega vmešavanja v regijo Bližnjega vzhoda, s čimer dobimo celostni vpogled v miselnost in zaznavanje posameznikov ter skupin, ki so se ali se še vedno soočajo s posledicami ameriške zunanje politike in njenih strateških regionalnih usmeritev. Te vidike sem z metodologijo pričujočega magistrskega dela želel vključiti v analizo po najboljših močeh in obenem poiskati relevantne odgovore na dve temeljni raziskovalni vprašanji, ki sta me vodili skozi pisanje tega raziskovalnega dela.

Prvo raziskovalno vprašanje magistrskega dela je bilo, *ali je invazija oboroženih sil ZDA na Afganistan in Irak povzročila občutno povečanje absolutne moči Irana?* Preučevanje absolutne moči Irana je bilo za namene tega magistrskega dela in po vzoru realistične ter liberalistične teorije razdeljeno na analizo trde in mehke moči Irana, pri čemer trda moč temelji na materialnih zmogljivostih neke države, medtem ko mehka moč temelji na priljubljenosti in privlačnosti neke države, njene kulture, zgodovine in politike ter sposobnosti širjenja lastnega vpliva v mednarodni skupnosti. Pri tem je potrebno še poudariti, da sta bili za potrebe tega raziskovalnega dela obravnavani dve vrsti trde moči; absolutna trda moč Irana, ki je neodvisna od zunanjega vpliva ostalih akterjev, ter relativna trda moč Irana, katere stopnja je odvisna od seštevka trde moči izbranih regionalnih akterjev.

1. Splošna ugotovitev poglavja o iranski trdi moči je, da je stopnja relativne trde moči Irana v letu 2011 le nekoliko višja od tiste iz leta 2000. A, čeprav sta stopnji relativne trde moči v letih 2000 in 2011 podobni, je vmes predvsem po zaslugi ameriškega vojaškega vmešavanja v regijo prihajalo do precej dinamičnega nihanja moči, v katerem so meje med vzponi in padci dokaj izrazite. Medtem ko je vojaška invazija ZDA na Afganistan glede na zbrane dokaze imela le malo učinka na trdo moč Irana, saj s pomočjo opravljene analize nisem našel očitnih povezav med relativno trdo močjo Irana in Afganistana med leti 2000 in 2011, se je relativna trda moč Irana močno povzpela po ameriškem vojaškem posredovanju v Iraku leta 2003. Glede na analizo razmerja med Iranom in Irakom je možno trditi, da med akterjema očitno obstaja povezava v smislu negativne korelacije, ki je prisotna med iransko in iraško relativno trdo močjo v obdobju med letom 2000 in 2011. To spoznanje nakazuje na dejstvo, da je ameriška vojaška invazija na Irak imela pozitiven vpliv na stopnjo iranske relativne trde moči v regiji, saj so ZDA z vojaškim posredovanjem po eni strani uničile in močno omejile dobršni

del iraških materialnih zmogljivosti, zaradi česar je po drugi strani ob padcu iranskega tradicionalnega nasprotnika narastla trda moč Irana. Analiza drastičnega povečanja iranskih vojaških izdatkov ter vzpona iranske relativne in absolutne trde moči po letu 2003 je pokazala, da med vojaško invazijo ZDA na Irak in tedanjim vzponom relativne trde moči Irana očitno obstaja vzročna zveza, kar je dokazljivo tudi z dejstvi, ki so bila ugotovljena med analizo zgodovine odnosov in ključnih dogodkov med Iranom in ZDA ter Irakom.

Z analizo razmerja relativne trde moči med Iranom, Pakistanom, Savdsko Arabijo in Turčijo sem skušal ugotoviti tudi, ali je vzpon trde moči Irana, kot posledice ameriškega vojaškega posredovanja v Afganistanu in Iraku, kakorkoli vplival na lestvico najmočnejših regionalnih muslimanskih držav. Analiza ugotavlja, da je v razvoju materialnih zmogljivosti Irana, Savdske Arabije in Turčije med letom 2000 in 2011 prisoten trend pozitivne rasti. Čeprav je v okviru materialnih zmogljivosti vseh štirih akterjev prišlo do kar nekaj sprememb, je splošna hierarhija med vsemi štirimi državami, med katerimi Iran takoj za Turčijo velja za drugo najmočnejšo regionalno državo, ostala nespremenjena. Ameriško vmešavanje v Afganistan in Irak je tako znatno vplivalo na relativno in absolutno trdo moč Irana, saj sta se ti zlasti med letoma 2003 in 2006 močno povečali, ni pa povzročilo bistvenih sprememb v razmerju moči na lestvici najmočnejših regionalnih akterjev. Relativna moč Irana je nato po letu 2006 začela pešati predvsem zaradi čedalje večjega mednarodnega pritiska na iranski jedrski program (gospodarske sankcije), k negativnemu trendu iranske trde moči pa so prispevale tudi arabske muslimanske države, ki so iz strahu pred naraščajočim vplivom Irana začele krepiti lastne materialne zmogljivosti.

2. Ugotovitve s poglavja o spremembah v mehki moči Irana nakazujejo, da je bila uporaba Lawsonove teorije o dilemi zavezništva nadvse primerna za analizo in pojasnitev kompleksnega vedenja ostalih akterjev regije Bližnjega vzhoda do Irana. Do izrazite krepitve in vzpona iranske mehke moči v muslimanskih državah v regiji (z izjemo Turčije) je prišlo kmalu po ameriških vojaških invazijah na Afganistan in Irak. Iran je namreč s političnim in gospodarskim zoperstavljanjem ameriškemu regionalnemu vmešavanju in vplivu po obeh vojnah začel pridobivati na priljubljenosti med muslimanskimi skupnostmi širom regije Bližnjega vzhoda, katerih naklonjenost perzijski državi se je večala tudi zaradi sprva pozitivnega pogleda na teheransko krepitev lastne trde moči.

Mehka moč Irana v Afganistanu se je v nasprotju z iransko trdo močjo po vojaškem posredovanju ZDA iz leta 2001 okrepila predvsem zaradi strmoglavljenja talibanskega režima, ki je bil trn v peti iranskemu vplivu v tej državi. Analiza mehke moči Irana v Afganistanu je ugotovila, da med afganistanskim prebivalstvom po letu 2001 prevladuje odločna podpora tako iranskemu kot ameriškemu vplivu, kar lahko pomeni, da se bo tehtnica afganistanske javne podpore po popolnem umiku ZDA iz Afganistana do konca leta 2014 po vsej verjetnosti prevesila v prid Iranu. Tovrsten razplet je mogoč predvsem zaradi močne povezave Irana z lokalnimi šiitskimi skupnostmi v Afganistanu in domnevnega sodelovanja in izboljšanja odnosov med Iranom in Talibani, do katerega je prišlo ravno zaradi prisotnosti ZDA v Afganistanu.

Analiza mehke moči Irana v Iraku je pokazala, da Iran v tej državi kljub določenemu odstotku negativne javne podpore uživa tudi znaten odstotek pozitivne javne podpore iraškega ljudstva, saj Iran glede na rezultate izvedenih javno-mnenjskih raziskav podpira približno tretjina celotnega iraškega prebivalstva, medtem ko ima veliko večji delež Irčanov splošno negativno mnenje o prisotnosti ZDA v regiji. Na podlagi teh dejstev bi bil možen sklep, da se bo Irak sčasoma pridružil iranski sferi vpliva, a je nadaljnja analiza pokazala, da iraška vlada s premierjem na čelu uživa zelo visoko javno podporo iraškega ljudstva, kar bi v bodoče lahko resno omejilo širjenje vpliva Irana v Irak. Popolni umik ameriških oboroženih sil iz Iraka konec leta 2011 je najverjetneje že sprožil spremembe v trenutnem položaju Iraka.

Tako kot v primeru trde moči Irana, se je predvsem na račun teheranskega povojnega izvajanja zmerno sovražne zunanje politike do ZDA in njenega regionalnega vpliva okrepila tudi mehka moč Irana v številnih muslimansko-arabskih skupnostih širom regije. A, ko je Iran na vrhuncu svoje absolutne moči leta 2006 nenadoma nadaljeval s svojim jedrskim programom, je s tem do leta 2011 izgubil večji del podpore muslimanskega sveta, saj tako arabska politična elita kot njihovi državljani na iranski jedrski program gledajo kot na resno grožnjo varnosti in pretirano agresivno politično držo.

Drugo raziskovalno vprašanje magistrskega dela se glasi, *ali Iran uživa naklonjenost Kitajske in Rusije ravno zaradi dejstva, da so njihov skupni tekmeč ZDA?* Bližnji vzhod vključno z energetske izredno bogatim Perzijskim zalivom nedvomno velja za središče bilateralnih in multilateralnih političnih nasprotij, kjer imajo veliki in vplivni mednarodni akterji, kot so

ZDA, VB, Kitajska in Rusija, itd., lastne interese in strateške usmeritve ter v skladu z njimi vodijo določeno regionalno politiko, ki utegne znatno vplivati tako na tok dogodkov v regiji, kot na položaj Irana.

Glede na ugotovljena dejstva in zbrane dokaze sem ugotovil, da tako Rusija kot Kitajska vojaškim invazijam ZDA na Afganistan in Irak iz leta 2001 in 2003 nista bili naklonjeni. Poleg nenaklonjenosti s strani kitajskega in ruskega javnega mnenja so nestrinjanje z ameriškim vojaškim posegom v Afganistan in Irak javno izrazili tudi kitajski in ruski politični funkcionarji, ki so intervencijo ZDA v Iraku označili za škodovanje splošnemu mednarodnemu boju proti globalnemu terorizmu in miru ter stabilnosti v regiji Bližnjega vzhoda. Kitajske in ruske aktivnosti nudenja gospodarske, politične in vojaške (prodaja oborožitvenih sistemov iranskim oboroženim silam) podpore Iranu so se zlasti po ameriški vojaški invaziji na Irak močno okrepile. Iran zahvaljujoč kitajskim in ruskim interesom v regiji uživa pomembno podporo teh dveh akterjev v obliki možnosti nakupa kitajskega in ruskega tehnološko naprednejšega orožja, bilateralnega trgovanja ter diplomatske podpore znotraj OZN.

Ali je tovrstna kitajska in ruska podpora Iranu neposredna posledica ameriških vojaških napadov na Afganistan in Irak, s katerimi se želita Kitajska in Rusija zoperstavljati vplivu ZDA v energetske pomembni regiji Perzijskega zaliva, je glede na pomanjkanje relevantnih virov, ki bi nudili konkretnije in verodostojne podatke, težko dokazati. A dejstva o tem, da se kitajska in ruska politična in gospodarska podpora Iranu po letu 2003 ni zmanjšala, temveč se je celo vidno okrepila, ne moremo zanemariti. Glede na to je vendarle mogoče domnevati, da sta ameriški intervenciji in splošno vmešavanje ZDA v regijo zagotovo pripomogli h krepitvi kitajske in ruske podpore Iranu po letu 2003.

Iran danes velja za močnejšo državo v primerjavi s časom, preden so ZDA porazile dva izmed iranskih tradicionalnih nasprotnikov, učinki njegove povečane absolutne moči na regijo Perzijskega zaliva in na mednarodno skupnost pa se že kažejo. Washington in Teheran sta trenutno edini regionalni in trans-regionalni sili, ki sta sposobni izvajanja vojaških operacij in snovanja relevantnih politično-varnostnih koalicij v regiji Perzijskega zaliva. Ker se ZDA pri zagotavljanju regionalne stabilnosti in preprečevanju varnostnih groženj čedalje bolj zanašajo na pomembne regionalne akterje, je v regiji Perzijskega zaliva predvsem zaradi vzpona

iranskega regionalnega vpliva nujno potrebno vzpostaviti novo ravnotežje med Teheranom in Washingtonom, ki bo postopoma vodilo do regionalne varnosti. V tem kontekstu bi morala ameriška administracija v sklopu regionalne strategije ZDA ponovno definirati regionalno vlogo Irana in jo slej kot prej vključiti v širšo strategijo zagotavljanja varnosti in stabilnosti v Perzijskem zalivu. Če bodo ZDA dejansko želele sprejeti novo regionalno vlogo Irana pri zagotavljanju regionalne stabilnosti in varnosti, bi lahko Washington in Teheran posledično dosegla sporazum, ki bi po vsej verjetnosti bil naklonjen interesom vseh vpletenih regionalnih in trans-regionalnih akterjev ter tako skrbel za stabilnost in varnost v regiji.

Prvi koraki v smer vzpostavljanja regionalnega varnostnega ravnotežja so bili med Iranom in ZDA narejeni novembra 2013, ko je med akterjema prišlo do zgodovinskega preboja v pogajanjih glede spornega iranskega jedrskega programa. Teheran se je v okviru 6 mesečnega obojestranskega dogovora tedaj zavezal, da bo bogatenje urana znižal na raven primerno zgolj za civilno uporabo jedrske energije, v zameno pa bo mednarodna skupnost omilila gospodarske sankcije proti Iranu. Dogovor med Teheranom in Washingtonom v nekem smislu lahko nakazuje na začetek konca radikalne zunanje politike Irana, na podlagi katere so oblasti v Teheranu želele uveljavljati svoj vpliv v Perzijskem zalivu. Iran je kljub trmastemu in uspešnemu kljubovanju mednarodnim gospodarskim sankcijam vseeno začel trpeti občutnejšo gospodarsko škodo, ki bi ob nadaljevanju sankcij lahko resno ogrozila prednosti, ki jih je Teheran pridobil na regionalnem in mednarodnem političnem parketu v zadnjem desetletju. Nedavni obojestranski dogovor glede iranskega jedrskega programa bi tako lahko nakazoval na zmernejšo teheransko zunanjo politiko, preko katere bo Iran skušal unovčiti pridobitve iz zadnjega desetletja ter se skušal uveljaviti kot vpliven regionalni akter v Perzijskem zalivu, kar pa mu brez konstruktivnega regionalnega sodelovanja z ZDA po vsej verjetnosti ne bo uspelo. Iran bo v prihodnje vsekakor še naprej v samem središču tako regionalnih kot mednarodnih soočenj.

7 LITERATURA

1. Albright, David in Andrea Stricker. 2013. *Iran's nuclear program*. Dostopno prek: <http://iranprimer.usip.org/resource/irans-nuclear-program> (28. september 2013).
2. Algar, Hamid. 1981. *Islam and revolution. Writings and declarations of Imam Khomeini (1941–1980)*. Mizan Press, ZDA.
3. Al-Ahram. 2012. *Turkey and Iran, rivals or partners?* Dostopno prek: <http://weekly.ahram.org.eg/News/348/21/Turkey-and-Iran,-rivals-or-partners-.aspx> (22. september 2013).
4. Al-Hamad, Abdlatif. 2010. *The middle east in global perspective*. Dostopno prek: <http://carnegie-mec.org/events/?fa=2854> (14. september 2013).
5. Aljazeera. 2010. *Iran hails Turkey's nuclear support. Iranian president thanks Turkish PM as he arrives for bilateral talks*. Dostopno prek: <http://www.aljazeera.com/news/europe/2009/10/2009102711739736523.html> (22. september 2013).
6. Ali, Lubna Abid. 2008. Historic US – Iran Relations: Revisiting Ideology and Geostrategy. *Pakistan Journal of American Studies* 26: 43–76.
7. Alikhani, Hossein. 2000. *Sanctioning iran. Anatomy of a failed policy*. London: I.B. Tauris & Co. Ltd.
8. Amineh, M. P. in S. N. Eisenstadt. 2007. *The Iranian Revolution: the multiple context of the Iranian Revolution*. Dostopno prek: <http://islamicgroupatasu.wikispaces.com/file/view/Amineh.pdf> (3. junij 2013).
9. Amuzegar, Jahangir. 2003. Iran's Crumbling Revolution. *Foreign Affairs* 82 (1): 44–57.
10. Angell, Borman. 1913. *The great illusion*. Dostopno prek: <http://www.gutenberg.org/files/38535/38535-h/38535-h.htm> (7. julij 2013).
11. Ansari, Ali. 2006. *Confronting Iran: the failure of american foreign policy and the next great crisis in the middle east*. New York: Basic Books.
12. Armacost, Michael H. 1987. *U.S. Policy in the Persian Gulf and Kuwaiti reflagging*. Dostopno prek: <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA496911> (7. junij 2013).
13. Arraf, Jane. 2013. *Sunni and Shia divided in Iraq, the land of Cain and Abel*. Dostopno prek: <http://www.globalpost.com/dispatch/news/regions/middle-east/iraq/130315/cain-abel-iraq-sunni-shia-rift> (2. junij 2013).

14. Bacevich, Andrew. 2005. *The New American Militarism. How Americans are Seduced by War*. New York: Oxford university press.
15. Barzegar, Kayhan. 2008. Iran's foreign policy in post-invasion iraq. *Middle east policy* XV (4): 47–58. Dostopno prek: http://belfercenter.ksg.harvard.edu/files/Barzegar_Middle_East_Policy_Winter_2008.pdf (18. maj 2013).
16. Berkley Center. 2013. *Countries: Iraq*. Dostopno prek: <http://berkeleycenter.georgetown.edu/resources/countries/iraq> (21. avgust 2013).
17. Bhalla, Reva. 2011. *The U.S. – Saudi dilemma: Iran's reshaping of persian gulf politics*. Dostopno prek: <http://www.stratfor.com/weekly/20110718-us-saudi-dilemma-irans-reshaping-persian-gulf-politics> (13. februar 2013).
18. Booth, Keneth. 1991. Security in anarchy: utopian realism in theory and practice. *International Affairs* 67: 527–545.
19. Brune, Lester H. 2003. *Chronological history of U.S. foreign relations*. New York: Routledge.
20. Carioli, Mary. 2005. Rhetoric versus reality: rouge states in interstate conflict. *The journal of conflict resolution* 49 (5): 770–791.
21. Chang, G. Gordon. 2007. *How Russia and China threaten the world*. Dostopno prek: <http://www.commentarymagazine.com/article/how-china-and-russia-threaten-the-world/> (17. september 2013).
22. Chiacu, Doina. 2014. *UPDATE 1-Pakistan urges U.S. to tread carefully in Afghan withdrawal*. Dostopno prek: <http://in.reuters.com/article/2014/01/27/usa-pakistan-idINL2N0L11H320140127> (30. januar 2014).
23. Chomsky, Noam. 2010. *The Iranian Threat*. Dostopno prek: <http://www.zcommunications.org/the-iranian-threat-by-noam-chomsky-1.html> (16. sept. 2013).
24. CIA world fact book. 2013a. *Country profile: Iran – People and society*. Dostopno prek: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html> (4. junij 2013).
25. --- 2013b. *Country profile: Iran (Government)*. Dostopno prek: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ir.html> (3. junij 2013).
26. CNN. 2011. *Analysis: saber-rattling in strait of hormuz*. Dostopno prek: <http://edition.cnn.com/2011/12/28/world/meast/iran-hormuz> (21. februar 2013).

27. Clark, Neil. 2009. *Iran: our ally in the war against al-Qaeda and the Taliban*. Dostopno prek: <http://www.theweek.co.uk/politics/21359/iran-our-ally-war-against-al-qaeda-and-taliban> (25. julij 2013).
28. Clawson, Patrick in Freeman, Chas. 1997. *Dual Containment. Revive it or replace it?* Dostopno prek: <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/dual-containment-revive-it-or-replace-it> (16. junij 2013).
29. Copeland, Dale C. 1996. *Economic interdependence and war: a theory of trade expectations*. Dostopno prek: <https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/copeland.htm> (8. julij 2013).
30. Cordesman, Anthony, Alexander Wilner, Michael Gibbs in Scott Modell. 2013. *US-IRANIAN COMPETITION: THE GULF MILITARY BALANCE – I. The Conventional and Asymmetric Dimensions*. Dostopno prek: http://csis.org/files/publication/120221_Iran_Gulf_MilBal_ConvAsym.pdf (13. januar 2014).
31. Cordesman, Anthony in Alexander Wilner. 2011. *US and iranian strategic competition: the gulf military balance*. Dostopno prek: http://csis.org/files/publication/111102_Iran_Gulf_Military_Balance.pdf (8. januar 2013).
32. Cordesman, Anthony H., Peter Alsis, Adam Mausner in Charles Loi. 2011. *The outcome of invasion: US and Iranian strategic competition in Iraq*. Dostopno prek: http://csis.org/files/publication/111128_Iran_Chapter_6_Iraq.pdf (28. julij 2013).
33. Delahunty, R. J. in J. Yoo. 2009. The bush doctrine: can preventive war be justified? *Harvard journal of law and public policy* 32: 843–65.
34. Delo.si. 2013. Dosegli dogovor o jedrskem programu Irana. Dostopno prek: <http://www.delo.si/novice/svet/dosegli-dogovor-o-jedrskem-programu-irana.html> (3. januar 2014).
35. El-Afandi, Ahmed. 2013. *The iran-iraq war: causes and origins of the war*. Dostopno prek: <http://course1.winona.edu/aelifandi/polsci270/iran-iraq-war.htm> (17. maj 2013).
36. Eland, Ivan in Daniel Lee. 2001. *The rogue state doctrine and national missile defense*. Dostopno prek: <http://www.cato.org/sites/cato.org/files/pubs/pdf/fpb65.pdf> (16. junij 2013).
37. Encyclopedia Britannica. 2013. *Iran: velayat-e faghi*. Dostopno prek: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/293359/Iran/230055/Velayat-e-faqih#ref783951> (4. junij 2013).

38. Esfandiari, Golnaz. 2005. *Afghanistan/Iran: relations between tehran, kabul growing stronger*. Dostopno prek: http://www.parstimes.com/news/archive/2005/rfe/afghanistan_iran_relations.html (10. september 2013).
39. Fadlullah, Sayyed M. H. 2006. *In an interview with the Associated Press "Top Shiite Cleric raps Mubarak for Remarks"*. Dostopno prek: http://english.bayynat.org/Archive_news/mubarak.htm (4. september 2013).
40. Farhami, Lisa M. 2006. *Iranian Nationalism*. Dostopno prek: <http://www.american.edu/spa/publicpurpose/upload/Iranian-Nationalism.pdf> (27. maj 2013).
41. Farzaneh, Mateo Mohammad. 2008. Interregional rivalry cloaked in Iraqi Arab nationalism and Iran secular nationalism, and Shiite ideology. *International Journal of Contemporary Iraqi Studies* 2: 391–407.
42. Felgenhauer, Pavel. 2007. *Iran takes delivery of russian tor-m1 missiles*. Dostopno prek: http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=32397#UlrdilDPGoM (14. september 2013).
43. Fiammenghi, D. 2011. The security curve and the structure of international politics: a neorealist synthesis. *International Security* 35: 126–154.
44. Fradkin, Hillel in Lewis Libby. 2011. *Power play, Turkey's bid to trump Iran*. Dostopno prek: <http://www.worldaffairsjournal.org/article/power-play-turkeys-bid-trump-iran> (23. september 2013).
45. Frontline. 2013. *An axis of evil*. Dostopno prek: <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/tehran/etc/evil.html> (24. maj 2013).
46. Fukuyama, Francis. 2009. *Iran, islam and the rule of law*. Dostopno prek: <http://online.wsj.com/article/SB10001424052970203946904574300374086282670.html> (3. junij 2013).
47. Fulano, DeTal. 2011. *The Algiers accords*. Dostopno prek: http://www.sandiegoreader.com/weblogs/fulano_de_tal/2011/oct/15/the-algiers-accords/ (17. junij 2013).
48. Garfinkle, Adam. 2008. *Redefining U.S. Interests in the Middle East*. Dostopno prek: <http://www.fpri.org/enotes/200810.garfinkle.redefiningusinterestsmiddleeast.html> (8. junij 2013).
49. Gasiorowski, Mark. 1987. The 1953 coup d'état in Iran. *International journal of middle east studies* 19 (3): 261–286.

50. Gheissari, Ali. 2006. *Democracy in Iran: History and the quest for liberty*. New York: Oxford University Press.
51. Ghods, Reza. 1989. *Iran in the twentieth century: A political history*. London: Adamantine pub.
52. Global Attitudes Project. 2011. *China seen overtaking the U.S. as global superpower*. Dostopno prek: <http://www.pewglobal.org/files/2011/07/Pew-Global-Attitudes-Balance-of-Power-U.S.-Image-Report-FINAL-July-13-2011.pdf> (25. avgust 2013).
53. Global Attitudes Project. 2007. *Rising environmental concern in 47-nation survey. Global unease with major world powers*. Dostopno prek: <http://www.pewglobal.org/files/pdf/256.pdf> (27. avgust 2013).
54. Global Security. 2013. *Ministry of Security SAVAK*. Dostopno prek: <http://www.globalsecurity.org/intell/world/iran/savak.htm> (12. maj 2013).
55. GlobeScan. 2006. *Global poll: Iran seen playing negative role*. Dostopno prek: http://www.globescan.com/news_archives/bbc06-3/index.html (17. avgust 2013).
56. Golub, Philip S. 2004. Imperial politics, imperial will and the crisis of US hegemony. *Review of International Political Economy* 11 (4): 763–786.
57. Gordon, Michael R. in Eric Schmitt. 2008. *US says israeli exercise seemed directed at Iran*. Dostopno prek: <http://www.nytimes.com/2008/06/20/washington/20iran.html> (29. september 2013).
58. Haghshenass, Fariborz. 2008. *Iran's asymmetric naval warfare*. Dostopno prek: <http://www.metransparent.net/IMG/pdf/PolicyFocus87.pdf> (8. februar 2013).
59. Hahn, Peter L. 2005. *Crisis and crossfire: the United States and the Middle East since 1945*. Dulles VA.: Potomac Books Inc.
60. Hentov, Elliot. 2011. *Turkey's global strategy: Turkey and Iran*. Dostopno prek: [http://eprints.lse.ac.uk/43501/1/Turkey's%20Global%20Strategy_Turkey%20and%20Iran\(lsero\).pdf](http://eprints.lse.ac.uk/43501/1/Turkey's%20Global%20Strategy_Turkey%20and%20Iran(lsero).pdf) (26. september 2013).
61. Herz, John. 1951. *Political realism and political idealism a study in theories and realities*. Chicago: University of Chicago Press.
62. Hertz, Noreena. 2003. *The silent takeover: Global capitalism and the death of democracy*. New York: Harper Collins.
63. Hroub, Khalid. 2006. *On Iran, arab heads should come out of sand*. Dostopno prek: <http://www.dailystar.com.lb/Opinion/Commentary/Apr/15/default.aspx> (3. september 2013).

64. Huntington, Samuel. 1996. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. London: Simon and Schuster.
65. Huth, Paul in Christopher Gelpi. 1993. The escalation of great power militarized disputes: testing rational deterrence theory and structural realism. *American political science review* 87: 609–623.
66. Institute for the Study of War. 2013. *Iran and Afghanistan . Overview*. Dostopno prek: <http://www.understandingwar.org/iran-and-afghanistan> (25. julij 2013).
67. International Republican Institute. 2006. *Survey of Iraqi public opinion*. Dostopno prek: <http://www.iri.org/sites/default/files/2006%20July%2019%20Survey%20of%20Iraqi%20Public%20Opinion,%20June%2014-24,%202006.pdf> (24. avgust 2013).
68. Iran chamber society. 2013. *The Constitution of Islamic Republic of Iran*. Dostopno prek: <http://www.iranchamber.com/government/laws/constitution.php> (3. junij 2013).
69. Jahanbegloo, Ramin. 2004. *Iran: between traditional and modernity*. Maryland: Lexington books.
70. Kadera, Kelly M. in Gerald L. Sorokin. 2004. Measuring National Power. *International Interactions: Empirical and Theoretical Research in International Relations* 30 (3): 211–230.
71. Katouzian, Homa. 2010. The Iranian Revolution at 30: the dialectic of state and society. *Middle East Critique* 1: 35–53.
72. Kazemi, Farhad. 1984. *The Fada'iyān-e Islam: Fanaticism, Politics, and Terror. From Nationalism to Revolutionary Islam*. Albany: State University of New York Press, str. 158–176.
73. Keddie, Nikkie R. 2003. *Modern Iran: Roots and Results of Revolution*. New Heaven in London: Yale University Press.
74. Kennedy, Paul. 1989. *The rise and fall of the great powers – Economic change and military conflict from 1500 to 2000*. London: Fontana Press.
75. Keohane, Robert. 1993. Institutional theory and the realist challenge after the cold war. *Neorealism and neoliberalism: the contemporary debate*, str. 269–300.
76. Khaitous, Tariq. 2009. *Arab reactions to a nuclear-armed Iran*. Dostopno prek: http://www.voltairenet.org/IMG/pdf/Arab_Reactions_to_a_Nuclear-Armed_Iran.pdf (26. julij 2013).
77. Khalidi, Rashid. 2005. *Resurrecting empire: Western footprints and america's perilous path in the middle east*. Boston: Beacon Press.

78. Khan, Sabahat. 2010. *Iranian mining of the strait of hormuz – plausibility and key considerations*. Dostopno prek: <http://www.inegma.com/reports/special%20report%204/Iranian%20Mining%20of%20the%20Strait%20of%20Hormuz.pdf> (21. februar 2013).
79. Kinzer, Stephen. 2003. *All the Shah's Men : An American Coup and the Roots of Middle East Terror*. Hoboken, New Jersey: John Wiley and Sons, inc.
80. Kramer, Martin. 1996. *Fundamentalist Islam at large: the drive for power*. Dostopno prek: <http://www.meforum.org/304/fundamentalist-islam-at-large-the-drive-for-power> (3. junij 2013).
81. Lawson, Fred H. 2007. Syria's relations with Iran: managing the dilemmas of alliance. *Middle East Journal* 61 (1): 29–47.
82. Levec, Nejc. 2012a. Nesporno orožje Irana: zmožnost zaprtja Hormuške ožine. *Revija Obramba* 44: 19–21 (junij).
83. --- 2012b. Izraelski letalski napad na Iran. Možnosti in izzivi. *Revija Obramba* 44: 4–7 (Oktober).
84. Lipušček, Uroš. 1982. *Iran proti Iranu*. Ljubljana: Založba Borec.
85. Litwak, Robert S. 2001. *What's in a name? The changing foreign policy lexicon*. Dostopno prek: <http://ucblibraries.colorado.edu/circulation/ereserves/pdfs/courses/FALL/PSCI%203143,%20LOPEZ-LEVY/ON%20COURSE%20NOW/WK%208;%20WHAT'S%20IN%20A%20NAME.pdf> (15. junij 2013).
86. --- 2002. The new calculus of pre-emption. *Survival: Global Politics and Strategy* 44: 53–80.
87. Maoz, Zeev. 2013. *Power in international relations*. Dostopno prek: <http://psfaculty.ucdavis.edu/zmaoz/ir2007-5.pdf> (3. junij 2013).
88. Mathbits. 2013. *Correlation Coefficient*. Dostopno prek: <http://mathbits.com/MathBits/TISection/Statistics2/correlation.htm> (29. julij 2013).
89. Mead, Walter Russel. 2008. *God and gold. Britain, america, and the making of the modern world*. New York: Vintage books, a division of random house inc.
90. Moore, Leo J. 1994. *The middle east*. Washington D.C.: Congressional quarterly, inc.
91. Moravcsik, Andrew. 1997. *Taking preferences seriously: a liberal theory of international politics*. Dostopno prek: <http://www.princeton.edu/~amoravcs/library/preferences.pdf> (8. julij 2013).

92. Morgenthau, Hans J. in Kenneth W. Thompson. 1993. *Politics among nations: The struggle for power and peace*. New York: McGraw-Hill.
93. Mousavian, Seyed Hossein. 2012. *The Iranian Nuclear Crisis. A Memoir*. Washington D.C.: Carnegie Endowment for International Peace.
94. Nye, Joseph S. Jr. 2006. *Soft power: think again*. Dostopno prek: http://www.foreignpolicy.com/articles/2006/02/22/think_again_soft_power (23. februar 2013).
95. --- 2011. *The future of power*. New York: Public Affairs.
96. Office of naval intelligence. 2009. *Iran's naval forces. From guerilla warfare to a modern naval strategy*. Dostopno prek: <http://www.fas.org/irp/agency/oni/iran-navy.pdf> (3. september 2013).
97. Owen, John M. 1994. How liberalism produces democratic peace. *International Security* 19 2: 87–125.
98. Pahlavi, M. Reza. 1962. Iranian policy: positive nationalism. *Vital speeches of the day* 28 (15): 455–458.
99. Pars Times. 2013. *Algiers accords, January 19, 1981*. Dostopno prek: http://www.parstimes.com/history/algiers_accords.pdf (14. junij 2013).
100. Perloff, James. 2009. Iran and the shah: what really happened. *The New American* 5: 32–38 (12. maj).
101. Permanent mission of the people's republic of china to the UN. 2003. *China's Position on the US War in Iraq*. Dostopno prek: <http://www.chinaun.org/eng/chinaandun/securitycouncil/regionalhotspots/mideast/ylk/t537117.htm> (4. sep. 2013).
102. Pew research center for the people and the press. 2004. *A year after iraq war. Mistrust of america in europe even higher, muslim anger persists*. Dostopno prek: <http://www.pewglobal.org/files/pdf/206.pdf> (22. avgust 2013).
103. Pollack, Kenneth. 2004. *The persian puzzle: the conflict between Iran and America*. New York: Random house trade paperbacks.
104. Pyneet, Talwar. 2001. Iran in the Balance. *Foreign Affairs* 80 (4): 58–71.
105. Rahigh-Aghsan, A. 2010. The rise of Iran: how durable, how dangerous? *Middle East Journal* 64: 559–573.
106. Raine, Fernande S. 2001. Stalin and the creation of the Azerbaijan Democratic Party in Iran, 1945. *Cold War History* 2: 1–38.

107. Ravich, Samantha. 2011. *Playing the long game*. Dostopno prek: <http://www.strategycenter.org/wp-content/uploads/2011/07/Playing-the-Long-Game.pdf> (17. september 2013).
108. Reich, Bernard. 2003. Operation iraqi freedom and the new middle east. *Mediterranean Quarterly* 11: 116–138 (1. oktober).
109. Reuters. 2011. *Last U.S. troops leave Iraq, ending war*. Dostopno prek: <http://www.reuters.com/article/2011/12/18/us-iraq-withdrawal-idUSTRE7BH03320111218> (2. julij 2013).
110. Rhode, Harold. 2010. *Turkey: between atatürk's secularism and fundamentalist islam*. Dostopno prek: <http://jcpa.org/article/turkey-between-ataturk%E2%80%99s-secularism-and-fundamentalist-islam/> (25. september 2013).
111. Richman, L. Sheldon. 1985. *Policy Analysis. The United states and the persian gulf*. Dostopno prek: <http://www.cato.org/pubs/pas/pa046.html> (9. junij 2013).
112. Rizzo, Jennifer in Shirley Henry. 2013. *Dempsey: No U.S. troops in Afghanistan possible, but no withdrawal plans yet*. Dostopno prek: <http://security.blogs.cnn.com/2013/12/04/dempsey-no-u-s-troops-in-afghanistan-possible-but-no-withdrawal-plans-yet/> (15. januar 2014).
113. Rosecrance, Richard N. 1986. *The rise of the trading state. Commerce and conquest in the modern world*. New York: Basic books inc. publishers.
114. Roumani, Rhonda. 2006. *Four armed men attack U.S. embassy in damascus*. Dostopno prek: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/09/12/AR2006091200345.html> (17. september 2013).
115. Security Council. 2013. *The security council in brief*. Dostopno prek: <http://www.un.org/en/sc/> (17. september 2013).
116. Shahi, Afshin. 2009. *Iranian nationalism: a theoretical dilemma*. Dostopno prek: <http://www.e-ir.info/2009/01/26/iranian-nationalism-a-historical-overview/> (28. maj 2013).
117. Shevlin, Neil. 1998. Velayat-e faqih in the constitution of iran: the implementation of theocracy. *Journal of constitutional law* 1(2): 358–382. University of Pennsylvania law school.
118. Shlaim, Avi. 2013. *The Middle East: The Origins of Arab-Israeli Wars*. Dostopno prek: <http://users.ox.ac.uk/~ssfc0005/The%20Middle%20East%20The%20Origins%20of%20Arab-Israeli%20Wars.html> (14. september 2013).

119. Sick, Gary. 2013. *The Carter Administration*. Dostopno prek: <http://iranprimer.usip.org/resource/carter-administration-0> (22. junij 2013).
120. Simpson, George L. 2010. Russian and chinese support for tehran, iranian reform and stagnation. *Middle East Quarterly* 7: 62–72.
121. Sims, Mike. 2009. *Jordan scoffs at assassination claim*. Dostopno prek: http://www.cbsnews.com/2100-202_162-533050.html (17. september 2013).
122. SIPRI. 2013. *The SIPRI military expenditure database*. Dostopno prek: <http://milexdata.sipri.org/> (6. februar 2013).
123. Smith, Derek D. 2003. Deterrence and counterproliferation in an age of weapons of mass Destruction. *Security Studies* 12: 152–197
124. Sorensen, Georg. 2006. Introduction to international relations: theories and approaches. *Oxford: Oxford University Press*.
125. Šterbenc, Primož. 2005. *Šiiti: geneza, doktrina in zgodovina odnosov s suniti*. Ljubljana: FDV.
126. Takeyh, Ray. 2006. *Hidden Iran: Power and Paradox in the Islamic Republic*. New York: Times Books.
127. --- 2010. The Iran-Iraq war: a reassessment. *Middle East Journal* 64: 365–383.
128. The Embassy of Afghanistan. 2013. *Afghanistan in brief*. Dostopno prek: <http://www.embassyofafghanistan.org/page/afghanistan-in-brief> (19. avgust 2013).
129. The Guardian. 2003. *Three killed in Gaza convoy blast*. Dostopno prek: <http://www.theguardian.com/world/2003/oct/15/israel.usa> (16. september 2013).
130. The library of congress. 2013a. *A country study: Iran. World war II and the azarbaijan crisis*. Dostopno prek: [http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field\(DOCID+ir0024\)](http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field(DOCID+ir0024)) (12. maj 2013).
131. --- 2013b. *A country study: Iran. Mossadeq and oil nationalization*. Dostopno prek: [http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field\(DOCID+ir0025\)](http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field(DOCID+ir0025)) (12. maj 2013).
132. --- 2013c. *A country study: Iran. The post-mossadeq era and the shah's white revolution*. Dostopno prek: [http://lcweb2.loc.gov/cgibin/query/r?frd/cstdy:@field\(DOCID+ir0026\)](http://lcweb2.loc.gov/cgibin/query/r?frd/cstdy:@field(DOCID+ir0026)) (12. maj 2013).
133. TED Case Studies. 2013. *Environmental Threats of Russian Nuclear Trade*. Dostopno prek: <http://www1.american.edu/TED/russnuke.htm> (3. september 2013).

134. The Jerusalem Post. 2013. *Arab Gulf states press Iran on atomic reactor safety*. Dostopno prek: <http://www.jpost.com/Iranian-Threat/News/Arab-Gulf-states-press-Iran-on-atomic-reactor-safety-315688> (3. september 2013).
135. The World Bank. 2013a. *Population, total*. Dostopno prek: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL> (2. februar 2013).
136. --- 2013b. *Urban population*. Dostopno prek: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL?page=2> (2. februar 2013).
137. --- 2013c. *Energy use (kt of oil equivalent)*. Dostopno prek: <http://data.worldbank.org/indicator/EG.USE.COMM.KT.OE> (3. februar 2013).
138. University of Maryland. 2013. *Global Terrorism Database*. Dostopno prek: <http://www.start.umd.edu/gtd/about/> (1. september 2013).
139. US department of state. 2011. *Country reports on terrorism 2010*. Dostopno prek: <http://www.state.gov/documents/organization/170479.pdf> (22. september 2013).
140. US energy information administration. 2013. *Countries: Iran – overview*. Dostopno prek: <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=IR> (28. maj 2013).
141. Varnostni Svet OZN. 2013. *Security council tightens restrictions on iran's proliferation-sensitive nuclear activities, increases vigilance over iranian banks, has states inspect cargo*. Dostopno prek: <http://www.un.org/News/Press/docs/2008/sc9268.doc.htm> (29. julij 2013).
142. Vatanka, Alex. 2013. *The great game continues. As the US prepares to leave Afghanistan, Iran is moving in*. Dostopno prek: <http://www.majalla.com/eng/2013/02/article55237829> (12. september 2013).
143. Vedat, Gürbüz. 2013. *The iranian revolution*. Dostopno prek: http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/58/4/5_vedat_gurbuz.pdf (5. junij 2013).
144. Walker, Martin. 2007. *The revenge of the Shia*. Dostopno prek: <http://gees.org/documentos/Documen-02311.pdf> (4. september 2013).
145. Walt, Stephen. 1998. International relations: one world, many theories. *Foreign Policy* 13: 29–46.
146. Wikileaks. 2013a. *Saudi king abdullah and senior princes on saudi policy toward iraq*. Dostopno prek: <http://www.cablegatesearch.net/cable.php?id=08RIYADH649&q=2008%20abdullah%20king%20petraeus> (30. avgust 2013).
147. --- 2013b. *March 11 gulf security dialogue and march 12 joint military committee with UAE*. Dostopno prek: <http://www.cablegatesearch.net/cable.php?id=>

- 08ABUDHABI296&q=abu%20bin%20dhabi%20iran%20muhammad%20zayed (30. avgust 2013).
148. --- 2013c. *General petraeus with king hamad: iraq, afghanistan, iran, nato awacs, energy*. Dostopno prek: <http://www.cablegatesearch.net/cable.php?id=09MANAMA642&q=bahrain%20hamad%20iran> (30. avgust 2013).
149. --- 2013č. *DASD kahl meeting with egyptian military officials*. Dostopno prek: <http://www.cablegatesearch.net/cable.php?id=10CAIRO257&q=assar%20egypt%20iran> (30. avgust 2013).
150. Wirtschaftsvereinigung Stahl. 2012. *Welterzeugung 1970–2012*. Berlin: Verlag Stahleisen.
151. Yellin, Jessica. 2013. *Obama strongly considers withdrawing all troops from Afghanistan in 2014*. Dostopno prek: <http://edition.cnn.com/2013/07/08/politics/afghanistan-troop-withdrawal/index.html> (19. avgust 2013).

PRILOGA A: Število prebivalcev (v tisočih)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Afganistan	20595.4	21347.7	22202.8	23116.1	24018.7	24860.8	25631.3	26349.2	27032.2	27708.2	28397.8	29105.5
Bahrajn	668.2	698.7	732.5	772	820.5	879.5	950.9	1032.3	1116	1191.5	1251.5	1292.8
Iran	65911	66857.6	67727.3	68543.2	69342.1	70152.4	70976.6	71809.2	72661	73543	74462.3	75424.3
Irak	23801.1	24516.8	25238.2	25959.5	26673.5	27377	28064	28740	29429.8	30163.2	30962.4	31760
Izrael	6289	6439	6570	6689.7	6809	6930	7053.7	7180	7309	7485.6	7623.6	7766
Jordanija	4797	4917	5038	5164	5290	5411	5536	5661	5786	5915	6046	6181
Kuvajt	1906.2	1980.6	2048.2	2116.3	2196.5	2296.3	2417.4	2555	2702.2	2850.1	2991.6	3124.7
Libanon	3235.4	3357.6	3515.6	3690.1	3853.6	3986.9	4079.8	4139.8	4186.1	4246.9	4341.1	4382.8
Oman	2192.5	2239	2308.4	2389.1	2464	2522.3	2554.9	2569.7	2593.5	2663.2	2802.8	3024.8
Pakistan	143832	146857	149693.7	152420	155151.4	157971.4	160905.8	163928.3	167008	170094	173149.3	176166.3
Katar	593.7	611.8	629.7	660.2	720.4	821.1	967.6	1152.5	1359.1	1564.1	1749.7	1910.9
Savdska Arabija	20144.6	20891.6	21825.2	22852.3	23839.2	24690	25371.9	25915.6	26366.4	26796.4	27258.4	27761.7
Sirija	16371.2	16701	16994.7	17298.5	17676	18167.4	18805	19561.5	20346.1	21031.6	21532.6	21961.7
Turčija	63174.5	64100.3	65022.3	65938.3	66845.6	67743	68626.3	69496.5	70363.5	71241.1	72137.5	73058.6
Turkmenistan	4501.4	4551.8	4600.2	4648	4696.9	4747.8	4801.6	4858.2	4917.5	4979	5042	5106.7
Združeni Arab. Emirati	3026.3	3132.1	3224	3369.2	3658.7	4148.9	4875.6	5797.3	6798.6	7718.3	8441.5	8925.1
Jemen	17522.5	18030	18551.1	19081.3	19612.7	20139.7	20661.7	21182.2	21703.6	22229.6	22763	23304.2

Vir: World Bank (2013a).

PRILOGA B: Število urbanega prebivalstva (v tisočih)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Afganistan	4239.1	4449.5	4685.4	4938.1	5193.4	5440	5678.2	5908.8	6135.3	6363.9	6599.4	6853.5
Bahrajn	590.5	617.6	647.5	682.5	725.4	777.7	841.2	913.6	988.1	1055.4	1109	1146.5
Iran	42210.7	43287.1	44326.4	45342.4	46358.5	47393.5	48146.2	48909.2	49689.9	50496	51332.8	52104.7
Irak	16144.3	16591.1	17039.6	17485.6	17924.5	18354.1	18786.3	19210.1	19641	20099.9	20601.1	21121.6
Izrael	5735.7	5876.6	6000.3	6113.8	6227.2	6342.3	6459.7	6579.8	6702.2	6868.9	7000.2	7135.6
Jordanija	3828.4	3937.6	4048.3	4163.7	4279.7	4392.5	4508.3	4624.8	4742	4863	4986.3	5112.4
Kuvajt	1870.2	1943.4	2010	2077.2	2156.1	2254.4	2373.7	2509	2654	2799.6	2939	3070.1
Libanon	2782.4	2891.3	3031.4	3186.1	3331.6	3451.4	3536.5	3593.2	3638.1	3695.8	3782.6	3823.9
Oman	1569.2	1604	1655.2	1714.7	1770.1	1813.7	1843.7	1861	1885	1942.3	2051.3	2221.4
Pakistan	47663	49060	50409.6	51737.1	53081	54470	55932.8	57442.8	58990	60556.5	62129.4	63799.7
Katar	571.8	590.6	609.4	640.4	700.4	800.2	945.2	1128.6	1334.3	1539.2	1726.2	1887.4
Savdska Arabija	16085	16728.8	17525.7	18402.2	19250.8	19993.8	20602	21100.7	21526	21936.3	22374.8	22845.1
Sinija	8504.3	8737	8953	9176.6	9442	9771	1018.5	1066.8	1117.3	1162.9	1198.8	1231.4
Turčija	40899.8	41768.4	42642.2	43519.9	44399.5	45280.1	46370.9	47465.7	48570.9	49696.2	50847.6	52170.7
Turkmenistan	2066.7	2100.2	2133	2165.7	2199.1	2233.8	2272.1	2312.2	2353.8	2396.7	2440.8	2489
Združeni Arab. Emirati	2428.2	2525.8	2612.9	2744.3	2994.8	3412.9	4028.1	4810.3	5665.3	6459.1	7094.4	7526.7
Jemen	4602.6	4832.2	5070.9	5317.6	5570.4	5827.6	6094.6	6367	6645.5	6931.4	7225.4	7533

Vir: World Bank (2013b).

PRILOGA C: Količina porabljene energije (v tisočih tonah)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Afganistan	729.7	754.3	622.8	687.6	680.3	697.8	711.2	725.6	732.4	748.1	750.9	758.6
Bahrajn	5864.7	6068.8	6433.2	6751.8	6969.6	7500.3	8271	8754.3	9244.7	9469.2	9784	9976
Iran	122983.1	133055.6	137198	141483.6	155138.6	172087	179817.1	190091.1	203798.3	212886.5	208366.5	194872.5
Irak	25936.5	26935	27981	27086.1	26900.8	26866.4	21503	22394.8	28452.2	32492.4	37804.9	39082.5
Israel	18248.9	19156	18828.4	19749.7	19259.9	18497	20395.6	20719.3	22883.7	21526.8	22911.7	24330
Jordanija	4865.7	4817.2	5060	5173.3	6218.1	6676.4	6853.7	7209	7069	7458	7204.3	6962
Kuvajt	18805.4	20067.3	20639.2	22001.1	23469.2	26398.8	25780.2	26389	27866.4	30173.1	33400	36212
Libanon	4907.3	5258.1	5220.3	5220.4	5270.5	5023.2	4773.7	4207.2	5424.9	6590.1	6451.7	6389.6
Oman	8083	8419.5	8817.5	9350	9603	10772	13661.6	14605	15889.2	14913.4	19999.2	23734.4
Pakistan	63486.3	64542.9	65216.7	68246.2	72931	75521.1	78760.3	83140.2	81611.2	84072.4	84594.8	84927.3
Katar	10412.6	11816.8	12093.5	13134.1	16499.2	16808.7	18343.4	20554.4	21374.3	23368.4	22511.6	21706.2
Savdska Arabija	101324.8	106656.9	116953.3	121382.4	143705.7	145540.2	158213.8	144109.5	154075.6	157854.7	169298.3	173429.9
Sirijska	15764.8	15638.2	16735.4	16542.7	17937.2	20792.1	21629.6	22802.9	23051.8	21232.8	21734.1	22203.2
Turcija	76348.2	70401.7	74247.9	77833.2	80857.7	84379.1	93035	100005	98501.7	97660.7	105133.1	114182.6
Turkmenistan	14239.6	14853.1	15095.5	16842.9	17351.6	18192.9	18558.4	21541.7	22102	19283.2	21306.8	21957.3
Združeni Arab. Emirati	33945.3	37364.5	40578.2	40190.9	42308.6	43229.4	45903.3	51962.9	58328.9	60352.1	62132.7	64320.7
Jemen	4740.4	5264.9	5100.3	5661.7	6182.4	6588.6	6874	7140.4	7142.6	7363.5	7165	6885.7

Vir: World Bank (2013c).

PRILOGA Č: Količina pridobljenega jekla (v tisočih tonah)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Afganistan	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Bahrajn	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Iran	6600	6916	7321	7869	8682	9404	9789	10051	9964	10908	11995	13197
Irak	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Izrael	280	280	280	280	280	300	300	300	300	300	300	300
Jordanija	30	30	134	135	140	150	150	150	150	150	150	150
Kuvajt	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Libanon	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Oman	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Pakistan	910	953	970	1000	1145	825	1040	1090	1000	800	800	850
Katar	729	891	1027	1055	1089	1057	1003	1147	1406	1448	1970	2010
Savdska Arabija	2981	3413	3570	3944	3902	4186	3974	4644	4667	4690	5015	5275
Sirija	70	70	70	70	70	70	70	70	70	70	70	70
Turčija	14325	14981	16467	18298	20478	20965	23315	25754	26806	25304	29143	34107
Turkmenistan	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Združeni Arab. Emirati	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	500	2000
Jemen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Vir: Wirtschaftsvereinigung Stahl (2012).

PRILOGA D: Število vojaškega osebja (v tisočih)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Afganistan	55	55	55	73	73	73	27	50	53.4	93.8	136.11	170.7
Bahrajn	11	11	11	11.2	11.2	11.2	11.2	11.2	8.2	8.2	8.2	8.2
Iran	863	863	863	890	890	890	895	895	873	873	873	873
Irak	1079	1074	1074	0	60	226.765	227	227	577.056	578.27	245.782	271.4
Israel	597.5	588.5	588.5	525.6	525.6	576	576.3	576	741.5	741.5	741.5	741.5
Jordanija	138.88	135.24	135.24	135.5	135.5	135.5	135.5	135.5	165.5	165.5	165.5	165.5
Kuvajt	39	39.2	39.2	39.2	39.2	39.2	39.2	39.2	39.2	39.2	39.2	39.2
Libanon	63.57	71.83	71.83	72.1	72.1	72.1	72.1	72.1	56	59.1	59.1	59.1
Oman	43.5	43.4	43.4	41.7	41.7	41.7	41.7	41.7	42.6	42.6	42.6	42.6
Pakistan	1125	1133	1133	1133	1133	1132	619	619	617	617	617	642
Katar	12.33	12.33	12.33	12.4	12.4	12.4	12.4	12.4	11.8	11.8	11.8	11.8
Savdska Arabija	126.5	126.5	126.5	124.5	124.5	124.5	199.5	224.5	221.5	233.5	233.5	233.5
Sirija	712	675	675	673	673	650.8	661.6	661.6	606.6	639	609	609
Turčija	988.4	893.8	893.8	893.55	893.55	893.51	893.55	893.55	889.3	889.3	889.3	889.3
Turkmenistan	17.5	17.5	17.5	29	29	26	26	26	22	22	22	22
Združeni Arab. Emirati	65	65	65	50.5	50.5	50.5	50.5	50.5	51	51	51	51
Jemen	66.3	54	54	66.7	66.7	66.7	66.7	66.7	66.7	66.7	66.7	66.7

Vir: SIPRI (2013).

PRILOGA E: Količina vojaških izdatkov (v tisočih \$)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Afganistan	250000*	0	413000*	186000	191000	173000	188000	275000	242000	305000	576000	781000
Bahrajn	386000	406000	485000	557000	561000	555000	604000	639000	691000	777000	776000	883000
Iran	8281000	9061000	6529000	7950000	9777000	12125000	13502000	11096000	7463000	8640000*	9020000*	16400000*
Irak	1400000*	1400000*	1400000*	0	1783000	2406000	1727000	2580000	3220000	3054000	3581000	5568000
Izrael	13391000	14194000	15971000	15982000	15275000	14704000	15668000	15213000	14610000	14737000	14242000	15209000
Jordanija	799000	785000	760000	877000	814000	809000	885000	1236000	1398000	1474000	1367000	1310000
Kuvajt	4078000	4008000	4136000	4457000	4797000	4642000	4612000	4913000	4526000	4478000	4715000	5178000
Libanon	1240000	1283000	1193000	1199000	1219000	1238000	1230000	1349000	1237000	1490000	1633000	1657000
Oman	2812000	3271000	3368000	3543000	3983000	4802000	5134000	5201000	4952000	4633000	4895000	2074000
Pakistan	4193000	4487000	4822000	5149000	5365000	5572000	5636000	5660000	5342000	5504000	5661000	5685000
Katar	1400000**	1700000**	1475000	1487000	1370000	1456000	1539000	1875000	2355000	1461682**	1407889**	3460000*
Savdska Arabija	26035000	27729000	24343000	24522000	27262000	32849000	37420000	43105000	42306000	43477000	45245000	46219000
Sirija	1840000	1935000	2008000	2302000	2306000	2319000	2086000	2217000	2010000	2282000	2346000	2490000
Turčija	21743000	19932000	21207000	19141000	17468000	16537000	17755000	16553000	16767000	17966000	17649000	18687000
Turkmenistan	157000*	144000*	163000*	173000*	165000*	154000*	181000*	146000*	198000***	250000*	261000*	210000*
Združeni Arab. Emirati	11220000	10833000	9964000	10455000	11289000	10506000	10632000	11412000	13752000	15913000	16062000	14378234**
Jemen	1019000	1083000	1371000	1415000	1154000	1186000	1110000	2217000	1275000	1570000*	2020000*	1340000*

Vir: SIPRI (2013).

**Vir: The Military Balance*

***Vrednost preračunana iz lokalne valute (SIPRI Military expenditure data base)*

****Vrednost je aritmetična sredina med leti 2007 in 2009 zaradi pomanjkanja podatkov za leto 2008.*